

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST IN ŠPORT

ŠTUDIJSKI KROŽKI

IZ KORENIN K NOVIM IZZIVOM
ZA ŽIVLJENJE V SKUPNOSTI

ŠTUDIJSKI KROŽKI

IZ KORENIN K NOVIM IZZIVOM
ZA ŽIVLJENJE V SKUPNOSTI

Damjana Urh
mag. Tatjana Dolžan Eržen
Matej Cepin, Franci Lajovic
dr. Nevenka Bogataj

Andragoški center Slovenije, 2019

ŠTUDIJSKI KROŽKI

IZ KORENIN K NOVIM IZZIVOM

ZA ŽIVLJENJE V SKUPNOSTI

Izdal: Andragoški center Slovenije

Avtorji: Damjana Urh, mag. Tatjana Dolžan Eržen,
Matej Cepin, Franci Lajovic, dr. Nevenka Bogataj

Recenzenta: dr. Nives Ličen, dr. Igor Bahovec

Jezikovno pregledala: mag. Lidija Golc

Uredila: dr. Nevenka Bogataj

DTP: Birografika Bori d. o. o.

Leto izdaje: 2019, 2., dopolnjena izdaja

Vrsta izdaje: Elektronska

<https://www.acs.si/digitalna-bralnica/studijski-krozki-2019>

Katalogni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni
knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID=301326336
ISBN 978-961-6851-89-3 (pdf)

KAZALO

TEMELJI ŠTUDIJSKEGA KROŽKA	7
KAJ JE ŠTUDIJSKI KROŽEK	9
ZNAČILNOSTI IN NAČINI UČENJA ODRASLIH	15
TEMELJNE ZNAČILNOSTI MODELA	27
VLOGE SODELUJOČIH	30
NAČRTOVANJE ŠTUDIJSKEGA KROŽKA	43
UGOTAVLJANJE POTREB	45
CILJI ŠTUDIJSKEGA KROŽKA	48
MED DELOVANJEM ŠTUDIJSKEGA KROŽKA	65
SKUPINSKA DINAMIKA	67
POZITIVNO SPODBUJANJE UDELEŽENCEV	72
POVRATNA SPOROČILA	74
ZAKLJUČEK ŠTUDIJSKEGA KROŽKA	79
VREDNOTENJE	81
VODENJE DOKUMENTACIJE	85
OB 25-LETNICI RAZVOJA	87
ŠTUDIJSKI KROŽKI MED PRETEKLOSTJO IN PRIHODNOSTJO	89
MEDGENERACIJSKO SODELOVANJE V ŠTUDIJSKIH KROŽKIH	110
RAZMISLEK O SKUPNOSTNI KULTURI ŠTUDIJSKIH KROŽKOV	130
LITERATURA IN VIRI	147
STVARNO KAZALO	155

UVOD

Radovednost je ena temeljnih lastnosti vsakega človeka. Posameznikovo iskanje novega pa je le redko izolirano od ljudi. Najpogostejše poteka v majhnih skupinah – v družini, soseski, med prijatelji. »Človek je obenem tudi socialno bitje, ki le v vzajemnem življenju z drugimi lahko postane cel, to je kulturni človek« (Ozvald, [1927] 2000: 97).

Skupine običajno nastajajo spontano, v življenjskem okolju posameznika. Lahko pa jih spodbuja tudi država. Z namenom spodbujanja vseživljenjskega učenja Slovenija omogoča in spodbuja učenje v študijskih krožkih, majhnih učnih skupinah, že od leta 1993. Tedaj je nastal prvi program usposabljanja mentorjev in vodij študijskih krožkov, katerega avtorica je bila mag. Nena Mijoč. Program je kasneje doživel dopolnitve, vendar predvsem v obliki manjših sprememb imena in vsebinskih poudarkov, spreminjal se je komunikacijski kanal za prenos vsebin programa do udeležencev, spreminjal se je tudi preizkus znanja. Sprva frontalno posredovan program je v določenem obdobju prešel v obliko multimedijskega kompleta, danes pa ga posredujemo kot kombinacijo delavnic, e-učenja in vodenega samostojnega dela. Program ostaja stabilen z vidika vsebine, strukture in obsega, seveda pa so dali različni sodelavci programu in študijskim krožkom vsak svoj pečat.

Knjižica je namenjena mentorjem študijskih krožkov, bodočim in že izkušenim. Učno gradivo privzema, povzema in nadgrajuje dosedanja učna gradiva, in sicer tisto iz leta 1999, ki sta ga pripravili Natalija Žalec in Sabina Jelenc ter ga je leta 2012 posodobila in nadgradila Damjana Urh. To verzijo leta 2019 ponatiskujemo, seveda s posodobljenimi podatki in prispevki.

Petindvajseto obletnico delovanja torej obeležujemo z posodobljenim ponatisom učnega gradiva, ki pa še vedno izhaja iz mentorskih poročil o delovanju krožkov. Tudi avtorska ekipa je širša: poleg dosedanjih mentorjev, mag. Tatjane Dolžan Eržen in Mateja Cepin, dolgoletne koordinatorice projekta, dr. Nevenke

Bogataj, avtorsko sodeluje tudi dolgoletni tehnični sodelavec projekta in soavtor aplikacije eSK, Franci Lajovic.

Očitna uveljavitev študijskih krožkov v slovenskem prostoru je razvidna s preproste spletne strani <http://sk.acs.si>, kjer je njihov časovni razvoj prikazan tudi prostorsko, z zemljevidi.

Majhne učne skupine, študijski krožki, izhajajo iz potreb mikroravni skupnosti ter vanjo vračajo svoje rezultate in učinke. Njihova dolgoletna in odlično razpršena prisotnost očitno prispeva ne le v materialnem smislu in z vidika pretoka znanja, ampak tudi z vidika pozitivnega naboja. Knjižica naj torej novince pripravi za delo, izkušenim pa obnovi temelje za nadaljevanje pričetega loka razvoja. Okoliščine so se namreč od leta 1993 do danes močno spremenile. Razcvet blaginje periodično spremljajo recesije in socialno razslojevanje, oboje pa moti razvoj z nerazrešenimi konflikti in neuravnoteženimi razmerji med družbenimi skupinami. Utemeljeno se je torej vrniti k izvirom, ki jih v strokovnem smislu ponazarja izobraževanje odraslih, v katerem so ključni učinkovita komunikacija, vodenje skupinske dinamike, obnova temeljnih načel in značilnosti študijskih krožkov ter uporabni napotki za njihovo izpeljavo.

Želeli bi, da učno gradivo utrdi identifikacijo in poti za uresničevanje skupnega cilja in skupnega delovanja ter učenja. Kljub razlikam med ljudmi in družbenimi skupinami je to možno in potrebno. Želimo prispevati k ohranjanju in nadaljnjemu razvoju skupnih imenovalcev naše pestre družbe in kulturne krajine, v kateri živi in jo je razvila skozi soočanja z izzivi v skupnem prostoru.

**TEMELJI
ŠTUDIJSKEGA
KROŽKA**

KAJ JE ŠTUDIJSKI KROŽEK

Damjana Urh

ŠTUDIJSKI KROŽEK je **brezplačna splošnoizobraževalna oblika skupinskega prostovoljnega učenja** odraslih, ki poteka nehierarhično in se zaključí s skupnim dogodkom.

Skupino tvori 5–12 ljudi, ki se vsaj petkrat srečajo, da bi se načrtno učili vsaj 25 ur. Običajno je srečanj več kot deset, povprečno število ur pa presega 35, porazdeljenih na več kot tri in pol meseca.

Odnosi v krožku so enakopravni, sproščeni in prijateljski. Delo je **ustvarjalno, sodelovalno in načrtovano**. Pričneta in ženeta ga potreba in zanimanje posameznika, ki se po svojih močeh in volji dejavno vključuje v učenje in delo krožka. Krožek vodi za vodenje posebej usposobljen **mentor**. Tako **učenje je zahtevno**, vendar daje udeleževanju posameznika svobodo in smisel.

Udeleženci krožka sami določajo vsebino, kraj, način in ritem učenja, sami načrtujejo način dela in se učijo toliko časa in tako poglobljeno, kakor si sami želijo. V pozitivnih medsebojnih odnosih in demokratičnem vzdušju:

- **spodbujajo svojo intelektualno rast,**
- **vzpostavljajo in krepijo vezi med ljudmi in**
- **pomembno pripomorejo tudi k bolj kakovostnemu življenju v svojem okolju.**

Ob zaključku udeleženci **osvojene novosti predstavijo** v obliki predavanj, razstav, ekskurzij, literarnih večerov, izdaje brošur in celo rednih glasil, gledaliških in druge vrste predstav, **odrazijo vsebino in ustvarjalnost udeležencev ter prispevajo k razvoju svojega kraja.**

NAČELA DELOVANJA

- **Svoboda**
 - **udeležbe,**
 - **izbire ciljev,**
 - **učnih gradiv.**

Sodelovanje v krožku je dostopno vsem, ki jih vsebina zanima in so pripravljeni tvorno sodelovati. Predznanje ne sme biti pogoj za udeležbo. Cilje si krožek zastavi na temelju potreb, želja, pričakovanj in življenjskih okoliščin vseh udeležencev. Svoboda in odgovornost se razvijata sočasno. Udeleženci črpajo znanje iz izkušenj ter ga nadgrajujejo s teoretičnimi izhodišči, ki jih pridobijo v različnih medijih (splet, RTV, tiskano/pisno gradivo ipd.). Pisni viri se med delovanjem krožka neprestano dopolnjujejo. Udeleženci odkrivajo ob svojem individualnem študiju nove vsebine.

- **So-delovanje vključuje**
 - **aktivno udeležbo,**
 - **enakovrednost udeležencev ter**
 - **komunikacijo, ki omogoča demokratične odnose.**

Načelo temelji na ugotovitvah, da se veliko uspešneje učimo, kadar smo sami čim bolj dejavni, kadar izražamo tudi svoja osebna prepričanja in stališča. Udeleženci izkušnje in znanje izmenjujejo, dopolnjujejo. Poleg tega doma individualno pridobivajo nove vsebine ter nove vire znanja in ugotovitve v povzetkih ali izvirnikih predstavijo na srečanjih ali z medsebojnimi obvestili po elektronski pošti. Mentor je enakopraven član skupine, njegova naloga pa je, da svetuje, predlaga vsebine in načine dela v krožku. Odločitve in načrt študija oblikujejo udeleženci krožka skupaj v neformalnem, demokratičnem pogovoru. Vsi udeleženci so hkrati učitelji in učenci. Mentor in tudi udeleženci poskrbijo, da je ozračje sproščeno, neformalno, med metodami pa prevladuje pogovor in diskusija.

- **Načrtno učenje s pomočjo izkušenj udeležencev**

Učenje poteka na podlagi načrta, ki ga skupaj pripravijo mentor in udeleženci. Pri tem se upošteva želje, potrebe in izkušnje vseh. Odrasli se z izkušnjami identificirajo, so del njih samih, njihove identitete, njihove samopodobe in življenjskega pogleda na svet. Učenje in delo potekata kontinuirano, kar pomeni, da se skupina večkrat sestane, sledi svojemu cilju in svojemu načrtu delovanja.

- **Dejavno spreminjanje okolja**

- z organizacijo dogodkov in
- z javnimi objavami v medijih.

Delo v študijskem krožku ni zasnovano le na študiju določenih vsebin, problema ali tematike, temveč je cilj dejavnosti skupine tudi akcija in sprememba v okolju. Tako se skupina skupaj odloči, na kakšen način bo predstavila svoje delo v okolju in s svojim znanjem prispevala k njegovemu spreminjanju oziroma razvoju (npr. razstava, izdaja brošure, knjige, učna pot ...). Pomembno je, da o svojem delu poroča v medijih in tako pripomore k promociji vseživljenjskega učenja.

TEŽAVE PRI RAZUMEVANJU ŠTUDIJSKIH KROŽKOV

Nemalokrat se zgodi, da udeleženci pričakujejo podoben učni proces, kot so ga bili vajeni med šolanjem, in podoben ustroj dela, kakršnega so vajeni iz službe. Mentorja zamenjujejo z vlogo učitelja/vodje in pričakujejo, da je mentor tisti, ki:

- podaja snov, je strokovnjak na področju, ki ga bo skupina obravnavala,
- postavi jasn učni/delovni načrt, na katerega nimajo vpliva,
- predhodno pripravi učno/delovno gradivo.

Študijski krožek ni tečaj, ni predavanje, ni seminar, ni oblika poklicnega izobraževanja za pridobitev temeljnega znanja in

spretnosti (v vseh teh primerih je vloga učitelja dominantna in je učitelj tisti, ki podaja snov, določi cilje, načrt dela, obseg dela). Hkrati pa študijski krožek tudi ni kavarniški pogovor ali debatni klub, saj ima skupina jasno zastavljen cilj, načrt dela in obveznost zaključnega dogodka/izdelka, ki naj služi razvoju lokalnega okolja.

Dober študijski krožek je sestavljen iz:

- socialnih izkušenj, doživetij,
- čustvenih doživetij in
- (strokovnega) znanja.

Če kateri dejavnik prevlada, lahko pride do deformacije študijskega krožka.

Primeri, ko je prevelik poudarek na:

socialnih doživetjih – krožek se lahko sprevrže v druženje, klepet;

čustvenih doživetjih – krožek lahko postane terapevtska skupina;

osvajanju strokovnega znanja – krožek lahko postane preveč podoben šolskemu razredu, pojavlja se večje polje nezaupanja, pri nekaterih strah.

Zato je nadvse pomembno, da mentor že na začetku jasno predstavi temeljne značilnosti in načela. Pri tem je najbolje, da si pomaga s primeri dobre prakse. Nekaj jih je nanizanih na spletni strani <http://sk.acs.si>, in sicer v rubrikah: Krožki, Aktivni krožki, kjer so navedeni tudi podatki o izvajalcu, s katerim lahko stopite v stik.

RAZVOJ ŠTUDIJSKIH KROŽKOV V SLOVENIJI IN EVROPI

Začetki študijskih krožkov v Evropi segajo na prelom iz 19. v 20. stoletje. Na Švedskem so nastali v času gospodarske krize okrog leta 1900. Iskanje in potrjevanje identitete v negotovih časih pa ni bilo aktualno le drugod in nekoč, temveč je vedno odziv na omejevanje možnosti.

V času prve svetovne vojne je bila Švedska ena najrevnejših evropskih držav. Mnogi so se množično odseljevali v Ameriko. Spontane skupine so nastajale kot odziv na omejeno blaginjo, učenje drug od drugega pa je bilo vezano na reševanje problema. Tako učenje je povezano z razvojem in prinaša neposredne koristi.

V teh letih je deloval Oscar Olsson, ki si je prizadeval, da bi razmere na Švedskem spremenili s pomočjo preobrazbe ljudi. Po ameriškem zgledu je študijske krožke uveljavil, zato ga imenujemo tudi »očeta« študijskih krožkov.

Oscar Olsson je leta 1902 v Lundu na Švedskem ustanovil prvi študijski krožek.

Na Švedskem so študijski krožki najbolj razširjena oblika izobraževanja odraslih. Vanje se vsako leto vključi več kot četrtnina odraslih. Skandinavske dežele z razvito in dobro strukturirano mrežo neformalnega izobraževanja izkazujejo izjemne rezultate v (funkcionalni) pismenosti in udeležbi v izobraževanju.

Kljub močni tradiciji tovrstnega učenja v švedski družbi, ni mogoče zanikati, da je velik del tamkajšnjih krožkov prešel v tržno ponudbo in se tako oddaljil od osnovnega modela. Tako je izgubil del ugleda, v času recesije pa tudi sredstev. Primerljive učne skupine po Evropi najdemo tudi v Španiji, Angliji, Franciji, v Latviji in Litvi ter nekaterih drugih državah.

V Sloveniji je bilo spontano učenje v skupinah značilno za dobo čitalništva. Okoli leta 1970 je bil ta vzorec prisoten v podjetjih, najbolj pa ga je razvila Univerza za tretje življenjsko obdobje. Po osamosvojitvi so andragogi razvili izobraževalni program za vodje in mentorje študijskih krožkov, sprožili **razvoj mreže** in uvedbo sistemskih mehanizmov za njeno sofinanciranje. Razvoj se je nato razvevil na dve mreži, med katerima je precej razlik (prim. Bogataj, 2012a).

Študijski krožki delujejo po vsej Sloveniji. Posebno hvaležno so jih sprejeli ljudje v manjših krajih in ob državnih mejah. Tam namreč priložnosti za organizirano učenje, ki bi ga omogočala država, sploh ni, zato je tudi za izobraževanje potrebna večja samoiniciativnost. Ponekod so edina možnost organiziranega učenja, vendar to ni edini razlog za odlično odzivnost nanje. **Njihova zasnova, model, spodbuja k samoorganizaciji** najnižjih organizacijskih enot v lokalnem okolju, torej aktivirajo civilno družbo. Njihov vpliv na ozaveščanje in dejavno vključevanje, na razvoj zaupanja in sodelovanja med ljudmi in do institucij je opazen in tudi že izmerjen.

ZNAČILNOSTI IN NAČINI UČENJA ODRASLIH

Učenje je pot, ki človeku pomaga pri doseganju različnih ciljev. Poteka lahko na različne načine. Predstavili bomo nekaj ključnih pojmov izobraževanja odraslih in posebnosti, ki jih je v izobraževanju odraslih potrebno upoštevati.

KLJUČNI POJMI

KOGA V IZOBRAŽEVANJU ODRASLIH ŠTEJEMO ZA ODRASLEGA?

Odrasli v izobraževanju odraslih so osebe, ki so izpolnile osnovnošolsko obveznost in želijo pridobiti, posodobiti, razširiti in poglobiti svoje znanje, in osebe iz drugega odstavka 8. člena tega zakona – torej osebe, ki so stare vsaj 15 let, za katere ni mogoče ugotoviti, ali so zaključile osnovnošolsko obveznost ali je niso zaključile zaradi izjemnih okoliščin, zaradi katerih je bilo ogroženo njihovo življenje ali zdravje (ZIO-1, 2018).

RAZLIKA MED UČENJEM IN IZOBRAŽEVANJEM

UČENJE je vsaka dejavnost, namerna ali naključna, organizirana ali spontana, s katero posameznik spreminja samega sebe.

Primeri naključnega učenja: poslušanje radia, TV, priložnostno brskanje po spletu, pogovor med prijatelji, opazovanje narave.

IZOBRAŽEVANJE je organizirana in trajajoča dejavnost, pri kateri največkrat obstajata posredovalec znanja (izobraževalec, učitelj), v neki instituciji. Proces pridobivanja znanja, spretnosti,

navad je praviloma opredeljen s cilji, normiran, strukturiran, predmetno usmerjen, organiziran od zunaj (Jelenc, 1996: 13).

Izobraževanje delimo na

- formalno izobraževanje
- neformalno izobraževanje
- priložnostno izobraževanje.

Formalno izobraževanje odraslih je »izobraževanje, ki privede do formalno potrjenih izobraževalnih rezultatov, kot je dosežena stopnja izobrazbe itd.« (Jelenc, Z. v Jelenc, S., 1996: 14).

Neformalno izobraževanje je organizirano, strukturirano, načrtovano in opredeljeno s cilji, a ne vodi v pridobitev javno veljavne stopnje izobrazbe ali kvalifikacije (Jelenc, Z. v Jelenc, S., 1996: 14). Navadno na koncu prejmemo potrdilo o usposobljenosti ali uspešno zaključenem izobraževanju, saj ga organizira institucija.

Primer: študijski krožki, tečaji, seminarji, delavnice.

Priložnostno izobraževanje ni načrtovano in je spontano.

UČNE POSEBNOSTI ODRASLIH

Odrasli se lahko učijo prav tako uspešno kakor otroci in mladostniki, vendar drugače. V preglednici 1 podajamo primerjavo med učnimi posebnostmi odraslih in otrok.

Preglednica 1: Primerjava učenja odraslih z učenjem otrok

	Odrasli	Otroci
Pridobivanje znanja	Odrasli novo znanje povezujejo z že pridobljenim.	Otroci in mladostniki osvajajo in oblikujejo osnovno znanje in temeljne vrednote, spretnosti in strategije.

Izkušnje	Izkušnje so osnova za strukturiranje in dopolnitve.	Otroci izkušnje šele pridobivajo.
Cilj	Konkretna potreba, dokaj jasen cilj, navadno povezan z življenjskimi okoliščinami, socialnim ali delovnim življenjem.	Učni cilj večinoma predvidijo drugi.
Uporabnost znanja	Odrasli iščejo uporabnost in aktualnost novo pridobljenega znanja.	Otroci se največkrat učijo <i>za naprej oz. na zalogo</i> .

Za učenje so pomembne tri ključne skupine lastnosti:

- **Senzorične lastnosti**

To so stanje čutil, delovanje živčnega sistema, hormonalno ravnoesje ipd. Senzorične lastnosti s starostjo upadajo (slabšanje sluha, vida) in vplivajo tudi na to, da posameznik podcenjuje svoje sposobnosti za učenje.

- **Intelektualnospoznavne lastnosti**

Sem sodijo sposobnost, hitrost, kvaliteta učenja, inteligentnost in mentalna kondicija, miselni procesi, spomin ipd. Na vse to vplivajo izkušnje posameznika, njegov besedni zaklad in način življenja.

Inteligentnost nakazuje zmožnost učenja, sklepanja, znajdenja v novih, problemskih položajih. S starostjo se zmanjša zmožnost znajdenja v povsem novih situacijah, ki niso v skladu s pridobljenimi izkušnjami ali so z njimi celo v nasprotju. Si pa odrasli ravno tako kot mladi dobro zapomnijo predvsem smiselne in logične povezave. Tudi pri merjenju hitrosti reševanja nalog so odrasli pri zapletenih, sestavljenih nalogah boljši od mladostnikov. Vloga izkušenj torej ni zanemarljiva, saj odrasli nove vsebine večinoma lahko primerjajo z večjo paleto miselnih zvez.

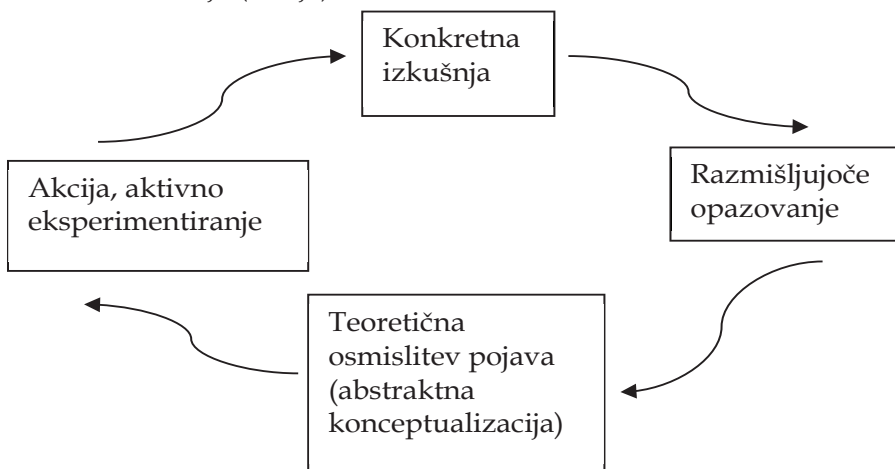
- **Emocionalno-motivacijske lastnosti**

Emocionalna stabilnost omogoča trajnejšo usmerjenost k postavljenemu cilju, s tem pa se zmanjšuje število motečih dejavnikov. Motivi in cilji odraslega za učenje so v načelu jasni. Odzivanje posameznika je *ekonomično*: koristi naj bi bile večje od vložka v učenje. Pri doseganju ciljev so odrasli največkrat bolj potrpežljivi kot mladi in so pripravljeni za doseg cilja nameniti več časa in moči. Seveda pa je vprašanje, kam je cilj usmerjen – vase, v ožjo skupnost, v širšo skupnost.

Tem posebnostim je v izobraževanju odraslih potrebno prilagajati tudi način dela. Odrasli pričakujejo, da bo izobraževanje zasnovano na konkretnih – življenjskih, uporabnih, aktualnih – primerih in vse skupaj podkrepljeno s teoretičnimi podlagami, analizami ipd.

Ni tako pomembno, na kateri stopnji začnemo, bistveno bolj je pomembno, da stopnje med seboj prepletamo, povezujemo. V študijskih krožkih izhajata delo in učenje iz problema (torej gre za problemsko učenje) ter iz izkušenj (torej gre za izkušnjsko učenje). Z izkustvenim učenjem se je veliko ukvarjal David Kolb (roj. 1933). Izkustveno učenje vidi kot preplet:

- neposredne izkušnje (doživljanje),
- opazovanja (percepcije),
- spoznavanja (kognicije),
- ravnanja (akcije).

Slika 1: Kolbov krog izkustvenega učenja

UČNI STILI

Udeleženci se med seboj **razlikujejo tudi po učnem stilu**. Nekateri se učijo na **celosten način**, drugi **analitično**, tretji s **pomočjo metafor ali opazovanja**. Nekateri so najbolj učinkoviti, če se učijo ob **praktičnih problemih**.

Uporaba različnih metod učenja omogoča vsem udeležencem, da se **izrazijo na njim lasten način oziroma** da uporabijo **učni stil**, s katerim so pri učenju najbolj učinkoviti in tudi najbolj zadovoljni.

Primeri:

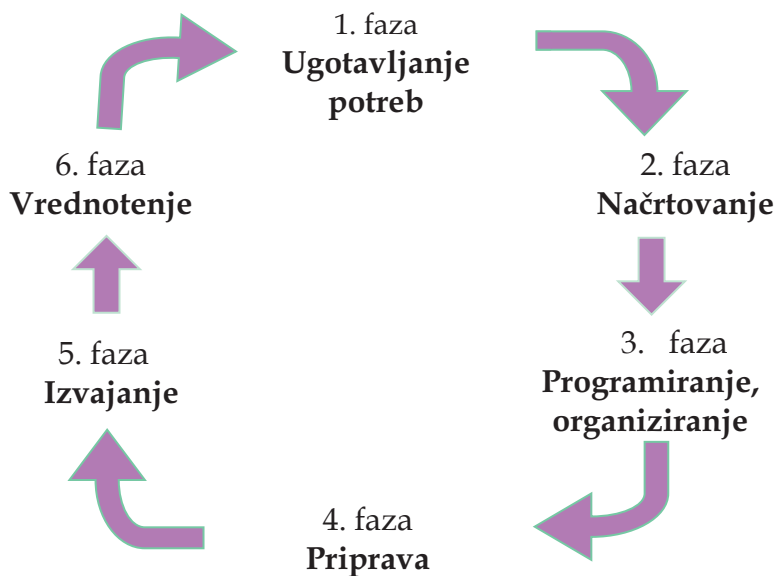
*Nekdo se najboljše uči, če nekaj **praktično poskusi**. Praktična izkušnja pri njem sproži tudi druge procese, npr. reflektirano opazovanje lastne prakse ali tega, kako isto dejavnost opravljajo drugi in s tem primerjanje, analiziranje, dodatno zbiranje podatkov, proučevanje teorije, posvetovanje z drugimi in abstrahiranje.*

*Nekdo bi se lotil istega problema tako, da bi **najprej teoretično premislil**, kako naj se loti problema. Proučil bi različne razlage, zbral bi različna mnenja, strokovne izkušnje, nato bi o njih premislil, si naredil koncept, nato podroben načrt in se nazadnje lotil praktične izvedbe, na koncu bi to svojo izkušnjo ovrednotil in se prav tako odločil za nov poskus ali delovanje s povsem drugačnim izhodiščem – lahko bi rekli izkušnjo, kot je šel prvokrat.*

Pogovor o tem, kako se kdo uči, je v študijskem krožku zelo pomemben. Udeležencem omogoča, da se učijo skupaj, drug ob drugem, četudi se kot posamezniki učijo drugače. Mentor naj zazna razlike v načinu učenja med udeleženci in moderira učenje na skupnih srečanjih, udeležencem naj pomaga tudi pri delitvi študijskih in drugih nalog, pri izbiri učnih virov in metod, ki bodo najbolj ustrezali posameznikovemu učnemu stilu. Dobro je, da v učni proces vključujemo dejavnosti, ki delujejo na vsa čutila oz. na čim več čutil (vid, sluh, otip, voh, okus).

ANDRAGOŠKI CIKLUS

Ugotavljanje potreb je prva stopnja izpeljave nekega programa ali izobraževanja, sledijo pa mu različne dejavnosti, od načrtovanja, programiranja, organizacije, izpeljave izobraževanja do vrednotenja. Ta celotni splet imenujemo **andragoški cikel**.

Slika 2: Andragoški cikel

1. FAZA – UGOTAVLJANJE POTREB

Upoštevanje potreb je osnova za načrtovanje programov v izobraževanju odraslih. Potrebe delimo na (Žalec in Jelenc-Krašovec, 1999):

- potrebe posameznika (ugotavljamo jih na različne načine in s pomočjo različnih sredstev – pogovor, intervju, raziskave);
- potrebe skupine (ugotavljanje skupnih potreb in želja je za delovanje in koherentnost skupine izredno pomembno, vpliva pa na oblikovanje skupnih ciljev);
- potrebe skupnosti (imajo pomemben vpliv na delovanje skupine in oblikovanje njihovih ciljev, saj je le- ta navadno tesno povezana s potrebami okolja, skupnosti, kjer deluje).

2. FAZA – NAČRTOVANJE

Predvsem gre za postavljanje ciljev, prilagajanje načina dela učni skupini (značilnostim udeležencev), izbiro pravih pristopov in metod dela, ki bodo zagotavljali doseganje ciljev, pripravi časovnega ter finančnega načrta.

3. FAZA – PROGRAMIRANJE

Faza programiranja izobraževalnih vsebin je namenjena načrtovanju vsebin. Bistvo programiranja je uskladitev oblikovnega in vsebinskega vidika izobraževanja. To pomeni, da glede na cilje izobraževanja in predznanje ter izkušnje učencev izberemo, razporedimo in oblikujemo vsebine, ki jih bomo uvrstili v program.

4. FAZA – ORGANIZIRANJE

Pri študijskih krožkih je ta faza v rokah celotne skupine. V začetni fazi, ko mentor še pridobiva udeležence, je iniciativa njegova. Pri nadaljnjem organiziranju učenja in določanju drugih pogojev dela se odgovornost porazdeli med vse udeležence. Skupaj se dogovorijo, kako se bodo učili, kako bodo pripravili prostor za učenje, koga (če sploh) bodo povabili kot strokovnjaka za izbrano področje.

5. FAZA – IZVAJANJE

To je osrednja faza učnega procesa. Čas, ko skupina pridobiva nova znanja, spreminja svoja stališča in navade, posledično vpliva na okolje. Kako poteka delo/učenje, je odvisno od prejšnjih odločitev in priprave programa.

6. FAZA – VREDNOTENJE

Najbolj splošno rečeno gre za ugotavljanje, kako dosegamo oz. uresničujemo zastavljene izobraževalne in akcijske cilje. Proces se z evalvacijo ne zaključí; ta zadnja faza je spodbuda, da se na podlagi naučenega sprožijo nove potrebe, ki izhajajo iz novega znanja.

MOTIVIRANOST ZA UČENJE

Učenje v odraslosti ni več posameznikova obveznost, temveč izbira. Študijski krožki so ena od najbolj prilagodljivih oblik učenja, za katero že od njihove vpeljave v slovenski prostor ni motiviranost nikoli padla pod 85 % vseh udeležencev. To pomeni, da si jih večina želela nadaljevati študijski krožek tudi po njegovem izteku.

Dejstvo, da je krožek lahko organiziran v kateremkoli kraju, je pri današnjem ritmu življenja lahko prednost, tudi poživitev in možnost, da se lahko v njih učimo tisto, kar nas zanima, tako, kakor nam je všeč. Zato se odzivajo tudi tiste skupine prebivalstva, ki se sicer teže udeležijo izobraževanja: starejši, matere z majhnimi otroki, osamljeni in plašni, in navsezadnje tudi ljudje s posebnimi potrebami.

MOTIVI ZA VKLJUČITEV V IZOBRAŽEVANJE

Učenje odraslega je uspešno in bogato le, če motiv in želja izvirata iz njega samega.

Otroci in mladostniki se v formalnem učnem sistemu največkrat učijo zato, ker je določeno snov treba znati, četudi jih včasih tema ne zanima in ne vedo, kdaj jim bo lahko koristila. Pogosto se učijo zaradi dobre ocene, ki jim bo omogočila uresničitev nadaljnjih želja.

Cilji odraslih so pogostejše konkretne potrebe, odvisne od življenjskih vlog. Zato so tudi motivi za izobraževanje različni, nanje pa vplivajo:

- **Starost**

Mlajši ljudje imajo večjo potrebo po strokovnem in poklicnem uveljavljanju, zato so tudi njihovi motivi za izobraževanje usmerjeni bolj na to področje. Ko si posameznik utrdi poklicno pot, pa ga nadomestijo ali dopolnijo močnejše izraženi drugi interesi.

- **Poprejšnja izobrazba**

Posamezniki z višjo stopnjo izobrazbe se v povprečju pogosteje odločijo za izobraževanje. Prav privlačnost novih znanj za tiste, ki že razpolagajo z znanji, je izobraževanju odraslih poseben izziv – kako pritegniti manj zainteresirane, kdo to sploh so, kako jim približati in ponuditi racionalno ponudbo.

- **Socialno-ekonomski položaj**

Malo organiziranega izobraževanja je brezplačnega. Razlike v možnostih organiziranega učenja presegajo predvsem programi poklicnega izobraževanja. Programi splošnega izobraževanja, ki zanimajo večino ljudi, so sorazmerno dragi, večine le-teh država ne financira, zato so dostopni predvsem premožnejšim. Vrzeli lahko zapolnjujejo študijski krožki – omogočajo izobraževanje tudi tistim, ki jih tema zanima, pa se v druge programe bodisi ne želijo (strah pred neuspehom) ali ne morejo (cena) vpisati.

- **Spol**

Splošnoizobraževalne vsebine v povprečju bolj zanimajo ženske kakor moške, pa tudi sicer imajo ženske bolj raznolike in zahtevnejše interese za izobraževanje kakor moški. Hkrati se motivi v različnih življenjskih obdobjih pomembno razlikujejo.

- **Zaposlitev**

Nezaposleni se pogosto zaradi denarnih in drugih psihosocialnih težav ukvarjajo z drugimi problemi, povezanimi z iskanjem zaposlitve.

C. Houle je že leta 1961 s poglobljenim kvalitativnim raziskovanjem motive tipiziral in odrasle, ki se učijo, razdelil v tri skupine glede na to, **kaj je bil prevladujoč dejavnik za vključitev v izobraževanje**. Po rezultatih njegovih raziskav so udeleženci izobraževanja odraslih predvsem (Urh, 2005):

- **Ciljno osredinjeni odrasli udeleženci izobraževanja**

Taki udeleženci si izberejo konkretni cilj, ki ga želijo doseči (npr. rešiti družinske probleme, biti uspešnejši v poklicu, biti

zadovoljnejši v življenju, ipd.). Za te udeležence je učenje serija, niz epizod, ki se začneja z ugotavljanjem potreb. Sledi sprotno izbiranje metod, ki jih bodo uporabili za hitrejšo doseganje cilja. Motivi za izobraževanje pri tej skupini so predvsem zunanji.

- **K aktivnosti osredinjeni odrasli udeleženci izobraževanja**
Ti udeleženci se vključujejo v izobraževanje predvsem zaradi same aktivnosti in ne le zaradi pridobitve znanja. Običajno se zaradi teh razlogov vključijo v izobraževanje tisti, ki so osamljeni, si iščejo prijatelje ali se želijo iz raznih razlogov vsaj občasno umakniti od doma. Prav presenetljivo je, koliko odraslih se vključi v izobraževanje iz tega razloga.
- **V učenje osredinjeni odrasli udeleženci izobraževanja**
V izobraževanje se vključi zaradi učenja samega, zaradi osebnostne rasti in lastnega razvoja. Njihove aktivnosti so trajne in celostne, učijo se na vsakem koraku, ko potujejo, berejo, poslušajo radio ali se pogovarjajo. K aktivnosti jih sili želja po znanju, kar kaže na prevladovanje notranjih motivov nad zunanjimi.

V izobraževanje odraslih, torej tudi v študijske krožke, se posamezniki odločijo vključiti zaradi različnih motivov: zaradi **vedoželjnosti**, želje po **druženju**, **spreminjanju** svoje **okolice**.

OVIRE PRI VKLJUČEVANJU V IZOBRAŽEVANJE

Ovire za vključitev v izobraževanje so lahko zelo različne: nekateri se bojijo pokazati svoje »znanje«, druge je strah, da se ne bi osmešili ali pa se jim zdijo programi izobraževanja, ki so na voljo, preveč formalizirani in enostranski. Enako velja za tiste, ki so zelo zaposleni in jim ure, v katerih potekajo različni programi izobraževanja in na katere ne morejo vplivati, ne ustrezajo. Dobro je poznati in upoštevati ovire, ki jih imajo odrasli pri vključevanju v izobraževanje, zato ključne navajamo v nadaljevanju:

SITUACIJSKE OVIRE

Situacijske ovire so najpogostejši razlog za neudeležbo v izobraževanju.

- **Denar**
Stroški za literaturo, šolnino, prevoz na izobraževanje, plačilo varstva za otroke. Denar je pogostejše problem pri ženskah kot pri moških ter pri mladih.
- **Čas**
Ta ovira je najbolj prisotna, vpeta je hkrati v izobraževanje, družino in kariero, pri bolj izobraženih in pri ljudeh z višjimi prihodki, kar lahko razložimo z dejstvom, da so zaposleni na zahtevnejših in odgovornejših delovnih mestih. V splošnem velja: bolj ko so ljudje aktivni, večjo potrebo po novem znanju imajo in več časa so pripravljeni zanj porabiti.
- **Družina, prijatelji**
Ta ovira je bolj prisotna pri ženskah, in sicer predvsem zaradi neurejenega varstva otrok.
- **Oddaljenost od izobraževalne organizacije**
Večinoma je sprejemljiva oddaljenost do 20 km, večja oddaljenost pa praktično onemogoča vključitev v izobraževanje.

INSTITUCIONALNE OVIRE

Institucionalne ovire občuti približno 10–25 % odraslih.

- **Urniki:** zaradi drugih obveznosti, ki jih imajo udeleženci (zaposlitev, družina, itd.), se težko prilagajajo ponujenim možnostim, še posebno, če te niso dovolj fleksibilne.
- **Neustrezni programi:** zlasti manj motiviranim odraslim so s ponudbo manj zadovoljni.
- **Vsebine** so zasnovane tako, da jih odrasli s svojimi izkušnjami ne more osmisлити; tu je pomembna tudi vloga učitelja, ki lahko z učno situacijo sproti vrednoti izkušnje odraslih in vsebine prilagaja tako, da je učenje problemsko in izkušenjsko.

- **Vpisni pogoji** lahko omejujejo udeležbo.
- **Pomanjkanje informacij** izražajo zlasti manj motivirani.
- **Učitelj** je pogosto vzrok strahu pred ponovno vključitvijo v izobraževanje; zato je še posebno pomembno, da se učitelji odraslih zavedajo pomembnosti svoje vloge tudi pri premagovanju teh bojazni in jih poskušajo s pozitivnimi medsebojnimi odnosi in ustreznimi tehnikami poučevanja minimalizirati.

DISPOZICIJSKE OVIRE

Te ovire so **povezane s psihološkimi značilnostmi posameznikov**, kot so podoba o samem sebi, samozavest, stopnja aspiracije, stališča, sposobnosti za učenje, odnos do izobraževanja; te ovire so pogosto podcenjene, ker izvirajo iz posameznika in kažejo na negativno pojmovanje učenja, saj je učenje napor, ki ga je potrebno premagati enako, kot velja obvladati strah pred neuspehom. Psihološke ovire omenja le 5–15 % anketiranih odraslih. Negativen odnos do izobraževanja imajo predvsem odrasli z nižjim socialnoekonomskim statusom, strah pred neuspehom pa je veliko pogostejši pri starejših osebah v primerjavi z mlajšimi.

- Pomanjkanje energije.
- Ni želje po izobraževanju.
- V učenju ne najde zadovoljstva.

TEMELJNE ZNAČILNOSTI MODELA

Temeljne značilnosti modela študijskih krožkov predstavljamo v preglednici 2.

Preglednica 2: Temeljne značilnosti modela

Sodelujoči	mentor in udeleženci
Število sodelujočih	5 – 12
Osnovna metoda	Pogovor, diskusija
Način dela	Upošteva zakonitosti izkustvenega učenja (Kolbov krog). V krožku so vsi učitelji in učenci hkrati. Mentor NI prenašalec znanja oz. glavni vir znanja, kot je značilno za učitelja. Učenje poteka individualno in skupinsko. Sprva predvsem mentor povezuje pogovor in smiselno pomaga pri delitvi nalog. Kasneje udeleženci postopno prevzemajo moderiranje srečanj, skrbijo za evalvacijo in usklajujejo nove naloge.
Cilji	Študijski krožek si že v začetku postavi dva cilja: • učni/izobraževalni cilj (novo znanje), • predstavitev javnosti / akcijski cilj (prenos naučenega v okolje).

Organiziranost	Skupina se sama dogovori, kolikokrat se bo sestajala. Minimalno trajanje je 25 ur, vendar strnjenih petindvajset ur izobraževanja ne moremo šteti za študijski krožek, saj je med srečanji nujno potreben čas tudi za samostojni študij in raziskovanje.
Viri za delovanje	Viri za delovanje so: 1. ljudje (znanje, ideje, energija), 2. materialni viri (gradiva, materiali), 3. finančni viri (zagotovi jih država, lokalne skupnosti, sponzorji, ki jih poiščejo udeleženci). Javno sofinanciranje temelji na naslednjih kriterijih: vsaj 25 ur organiziranega skupinskega učenja, vsaj 60 % udeležba posameznika, zaključni dogodek oziroma izdelek, o obliki katerega se skupina odloči sama.
Stroški	Za udeležence so študijski krožki načeloma brezplačni, razen če si načrtno izberejo izziv, ki terja večji obseg finančnih sredstev – v tem primeru udeleženci sami.

Učenje v študijskih krožkih naj bi vsem udeležencem omogočalo uresničevanje svojih potreb. Te so lahko povezane:

- z določenim znanjem, ki si ga želi posameznik pridobiti,
- z željo, da bi pri sebi ali v svoji okolici kaj spremenil, izboljšal.

Prav iz teh potreb izvirajo tudi cilji, ki si jih postavijo vsi udeleženci krožka:

- **učne/izobraževalne** (pridobiti novo znanje) in
- **delovno/akcijske cilje** (delovanje, spremembe v okolju).

Brez akcijskih ciljev bi bili krožki podobni mnogim drugim oblikam učenja, ki potekajo okoli nas neopaženo.

Študijski krožek je uspešen le, če temelji na medsebojnem zaupanju udeležencev. Zaupanje je pogoj medsebojnega sodelovanja in skupnih rezultatov.

Učenje v študijskem krožku ni namenjeno le rezultatom in učinkom na ravni posameznika, ampak predvsem nastajanju skupnih dobrin – izdelkov za javno uporabo, ureditve kraja, vzpostavljanja ali ohranjanja urejenosti kraja, dobrih odnosov v njem, višje ravni znanja/veščin/zavedanja. Prav zato so študijski krožki ključen prispevek k vitalnosti lokalnega okolja, v katerem živimo, iz katerega izhajamo in h kakovosti katerega smo dolžni tudi prispevati.

Udeleženci lahko uspešno delujejo le, če sami opredelijo izzive ter se lotijo njihovega reševanja z dogovarjanjem in usklajevanjem, demokratičnimi odločitvami in upoštevanjem pravičnosti v porazdelitvi pravic in obveznosti, ki iz njih izhajajo. Pogoj, da skupina deluje po opisanih načelih, pa je tudi ustrezna komunikacija, temelječa na upoštevanju različnosti interesov in potreb. Zato so študijski krožki pomemben prispevek tudi k brušenju komunikacije kot elementa sožitja in učenja.

MENTOR

Vodenje, svetovanje, pomoč in druge veščine skupinskega dela so tako stare, kot je stara zgodovina življenja ljudi v plemenih. Pojem **mentorstva** izhaja iz grške antike in se nanaša na skupek določenih veščin, vlog, nalog.

V antični Grčiji je mentorja ustvarila Atena, boginja modrosti in zaščitnica rokodelcev in, danes bi temu rekli tehnične inteligence, tudi boginja vojne (strategije). Namenila ga je Telemahu, Odisejevemu sinu, ko je ta odšel na trojansko vojno in ni mogel skrbeti za sina in svoje gospodarstvo. To vlogo je prevzel Mentor. Bil je torej Telemahov skrbnik in vzgojitelj, skrbel pa je tudi za Odisejevo imetje. Predstavlja klasično figuro osebe, ki pomaga mlademu doseči odraslost ter vzpostavitev svoje identitete v svetu odraslih. Iz te legende izhaja mentorjevo poslanstvo, ki navadno označuje dobrega svetovalca, prijatelja, ki s svojim ravnanjem pomaga komu, da se razvije, osamosvoji in uveljavi.

»Mentorstvo je osebna povezava mentorja in učečega se, z njunim sodelovanjem se ustvarjajo občutki zaupanja, skrbstva za drugega, na osnovi temeljnih načel prijateljske odprtosti, odkritosti in zaupanja. V takem okolju se učeči počuti pomembnega in upoštevanja vrednega, to pa mu zagotavlja pripravljenost in občutek svobode za raziskovanja novih poti v razmišljanju in aktivnostih« (Gailbraith 1991: str. 128).

Mentorstvo gradi mostove do ljudi. Poskusov, da bi opredelili lastnosti dobrega mentorja, je veliko. Zbrali smo glavne značilnosti dobrih mentorjev in vam jih v nadaljevanju predstavljamo. Danes krožke vodijo dolgoletni mentorji, ki so uspešno končali *Temeljno usposabljanje za vodje in mentorje* in so skupnostno učenje odraslih sprejeli in uveljavili kot svoj način dela. Večina jih ima višjo ali univerzitetno izobrazbo, starost med 25 in 60 let, v več kot 80 % prevladujejo ženske. Približno tretjina ima pedagoško-andragoško izobrazbo. Poklicni profili so zelo pestri. Dejavnih mentorjev je več kot se jih je doslej usposobilo. Število letno dejavnih raste, njihove ključne značilnosti bi lahko imenovali tudi kompetence:

- vpetost v okolje,
- psihična trdnost in
- avtonomnost.

Humanistično usmerjeni psihologi svetujejo, naj bi mentor vzpostavil empatičen odnos v učnem procesu, ne le zaradi boljšega neposrednega izobraževalnega učinka, temveč zato, ker se poleg tega krepijo zadovoljstvo, samozavest in duševno zdravje učečih se.

Mentor združuje dve glavni vlogi:

- organizacijsko vlogo in
- socialno- emocionalno vlogo.

LASTNOSTI DOBREGA MENTORJA

Za delovanje študijskega krožka in njegovo nadaeljvanje v obliki novega oziroma drugih oblik srečevanja, je mentor ključen. Njegove temeljne značilnosti podaja preglednica 3.

Preglednica 3: Temeljne značilnosti mentorja

Ekstravertiranost ali obrnjenost navzven	Prijazen, zlahka se znajde, brez težav navezuje odnose, nima pomislekov vstopati v manj znane okoliščine.
Empatičnost ali zmožnost vživljanja v druge	Mentor naj bi se trudil gojiti z udeleženci dober odnos, se znal vživeti v drugo osebo, njegovo počutje, razumevanje, aktivno poslušal in dajal ustrezno povratno informacijo.
Poštenost do vsakega posameznika	Mentor naj bi bil pošten do vseh. Zaupal naj bi vsem udeležencem, jih spoštoval, jim znal prisluhniti, se znal opravičiti, ko bi se zavedel, da je storil napako.
Samozaupanje in pozitivna samopodoba	Mentor naj bi skrbel za pozitivno samopodobo, ki mu omogoča stvarno zavedanje sebe, svojih zmožnosti in potreb. Samozapupanje je ključnega pomena za njegovo dobro počutje in pozitivne rezultate dela. Mentor naj bi seznanil udeležence z dejstvom, da sta dobro počutje in fizična pripravljenost za pozitivno samopodobo pomembna (zdrava prehrana, telovadba, počitek, sprostitve).
Pristnost	Mentor naj bi bil iskren, pristen pri sporočanju. Pomembno je, da ne prihaja do neskladja med mentorjevim doživljanjem in njegovim izražanjem, saj neskladje povečuje polje nezaupanja in ozračje negotovosti v skupini.

Vzornost učečega posameznika	Mentor je ostalim zgled učečega posameznika.
Odprtost do negotovosti	Mentor naj bi bil odprt za inovacije, prožen v uporabi različnih metod in postopkov.
Lastna angažiranost	Mentor naj bi imel do konkretne teme iskren in pristen, pozitiven osebni odnos.
Uporaba ustreznih metod in oblik učenja	Mentor naj bi udeležencem pomagal vzbujati radovednost z različnimi metodami, ki spodbujajo sodelovanje in dialog, da dosežejo zastavljeni cilj.
Načrtovanje, strukturiranje, organiziranje	Mentor pomaga pri strukturiranju in načrtovanju dela. Predvsem na začetku daje s tem občutek varnosti in podpore. To vezanost na strukturo naj bi mentor sčasoma opuščal oz. naj bi navajal učeče se na vse večjo neodvisnost.
Svetovanje, spodbujanje, usmerjanje	Mentor spodbuja udeležence, da izrazijo svoje strinjanje ali nestrinjanje. Nikakor pa ne predstavlja učitelja voditelja, ki bi moral poudarjati svoje znanje in s tem ustvarjati avtoritativni odnos do drugih udeležencev.

Skrb za pozitivno klimo	Mentor naj bi udeležencem posredoval svoj optimizem, jim dajal podporo in spodbudo, vnašal veselje do dela, delil pohvale vsakemu, ki je naredil kaj dobrega; na napake pa opozoril s pozitivno in konstruktivno povratno informacijo, nikoli pa naj se ne bi posluževal poniževanja in zaničevanja; delo naj bi gradil na spoštovanju, razvoju vsakega posameznika, upošteval želje in potrebe vsakega udeleženca, individualno učenje spodbujal ter ga nagrajeval s pohvalo, vzbujal zaupanje, se zavedal različnosti posameznikov v skupini, dajal občutek pomembnosti vsakemu udeležencu. Mentor naj bi opogumljal.
Vključevanje humorja	V skupinsko ozračje, kjer vladajo medsebojno spoštovanje in zaupanje, toplo in sproščeno vzdušje brez strahu, naj bi vključili tudi kanec humorja, saj ko smo sproščeni in srečni, je naša sposobnost za sprejemanje informacij izredno povečana. Humor lahko služi v različnih funkcijah. Pri tem je treba poudariti, da nikakor ne sme temeljiti na poniževanju bodisi koga iz skupine ali na splošno (npr. določene rase itd.). Humor je lahko učinkovita pomoč pri delu, pomaga pri izgradnji odnosov med udeleženci in mentorjem.

Mentor naj bi se zavedal znanega Sokratovega paradoksa, ki pravi: »Ugotovil sem, da ne vem nič, razen tega, da vem, da ne vem«. Sokrat v tem paradoksu poudari, da imajo absolutno, večno in popolno védenje le bogovi, ljudje pa le iščemo to popolnost (Herman in Mandell, 2004, v Urh, 2005).

MENTORJEVE ORGANIZACIJSKE NALOGE

Mentor ima vrsto organizacijskih vlog:

- prepoznavna potrebe v okolju, se nanje odziva s ponudbo tem in animacijo ciljnih skupin,
- upošteva faze andragoškega cikla,
- skrbi za uresničevanje načel in temeljnih značilnosti,
- pripravi predlog časovnega načrta,
- pripravi okvirni finančni načrt,
- animira in povabi na prvo srečanje,
- zagotovi prostor za srečevanje oz. vsaj za prvo srečanje,
- udeležence spodbuja pri njihovem samostojnem učenju,
- moderira prva srečanja,
- skrbi, da so vsi dobro seznanjeni z delom in napredovanjem,
- spremlja podatke o udeležencih in njihovem odzivu (v spletno aplikacijo eSK),
- ter je odgovoren, da ob zaključku odda vso potrebno dokumentacijo in poroča Andragoškemu centru Slovenije o svojem delovanju.

Mentor velikokrat prevzema tudi vlogo animatorja v skupini, npr. tedaj, ko si oblikuje skupino, tako ali drugače vstopa v nove socialne stike, predstavlja svoje zamisli in vabi ljudi, da izražajo svoje mnenje. Med delovanjem krožka lahko vlogo animatorja prevzame udeleženec. Njihova naloga je:

- skrb za udeležence,
- načrtovanje družabnega dela,
- vodenje evidence,
- dajanje pobude za nove krožke in dejavnosti,
- informiranje o spremembah.

Mentorjem pri njihovem organizacijskem delu pomaga t.i. vodja. To je koordinator med več študijskimi krožki v ustanovi, kraju ali regiji. Njegove vloge so vpeljevanje študijskih krožkov v okolje, obveščanje in stik z javnostjo, prenašanje informacij, potreb in pobud med nacionalno in lokalno ravni, spodbujanje okolja za vpeljevanje in uveljavljanje, povezovanje z lokalnimi oblastmi za podporo, sodelovanje z drugimi mentorji in študijskimi krožki, pomoč pri pridobivanju virov za učenje in doseganju ciljev, zagotavljanje ustreznega gmotnega položaja študijskemu krožku,

zagotavljanje tehničnih storitev (npr. fotokopiranje, uporaba različnih učnih pripomočkov), zbiranje, predajanje in arhiviranje dokumentacije in sodelovanje z nacionalno koordinacijo.

V zadnjih letih te naloge prevzemajo mentorji ter udeleženci sami, zato vodja izgublja svoj pomen in težo.

SOCIALNO EMOCIONALNA VLOGA MENTORJA

Socialno-emocionalna vloga mentorja v skupini je pogosto težja in zahteva več moči kakor vloga, ki je povezana z organiziranjem. Od nje je tudi največ odvisno, kako usklajeno bo delovanje študijskega krožka.

Vsak mentor **skrbi za socialno-emocionalno vodenje**, tako da spodbuja dobre medosebne odnose v skupini. Mentor ima zelo pomembno vlogo pri povezovanju ljudi, ki se v krožku prvič sestanejo in se še ne poznajo ali pa se poznajo le nekateri, bodo skupina šele postali. Vsi, ki se zberejo, v začetku pričakujejo, da jim bo pomagal, da se bodo med seboj seznanili in spoznali. Dobro socialno-emocionalno vodenje zahteva demokratičnega, dobrosrčnega in empatičnega vodjo.

- Poskušaj biti dober poslušalec; preden karkoli pripomniš, poslušaj, kaj pravijo ali želijo povedati udeleženci.
- Uči se, kdo so udeleženci, kaj želijo in česa ne marajo.
- Vselej skušaj izražati čustva in mnenja krožka; uporablaj »mi« namesto »jaz«.
- Spodbujaj sodelovanje in skupna prizadevanja.
- Spodbujaj, da bodo udeleženci postajali vse bolj samoiniciativni, vendar ne čakaj na pobudo tako dolgo, da začne to motiti.
- Ne odločaj se namesto udeležencev, razen če te za to zaprosijo.

- Pridobivaj si zaupanje udeležencev, tako da izpolnjuješ obljube in dogovore.
- Če je kateremu izmed udeležencev treba nasprotovati ali ga kritizirati, mu vselej skušaj dati možnost, da svoje vedenje spremni ali da hvaležno sprejme kritiko.
- Zmeraj se trudi, da bi ostal predmet obravnave (ali tema) zanimiva in smiselna; da bo to nekaj, o čemer bodo govorili radi, z navdušenjem.

Poleg poznavanja raznovrstnih metod, tehnik in prijemov je velikokrat pomembno, da mentor izhaja iz sebe, si dopušča instinktivno delovanje in da ga ni strah napak. »Čestokrat učinkuješ ravno s tem, česar ne storiš namenoma. Gotovo je, da ne vplivamo na druge ljudi niti z najbolj izbranimi točkami svojega programa, temveč s svojim značajem in celotnim življenjem. A vendar je potrebno, da si postavimo smotre in program, ker se tako naš značaj in naše prizadevanje na nekaj osredotoča« (Masaryk v Ozvald, 2000: 23).

NAČINI VODENJA/USMERJANJA SKUPINE

Mentor mora ves čas vedeti, da ni nadrejen, dominanten, ampak član skupine odraslih ljudi. Vlogo vodenja morejo in morajo sčasoma prevzeti vsi. Več raziskav se je ukvarjalo z vprašanjem vloge vodje in skupine, lahko govorimo o treh vrstah nalog vodij.

Psihološke naloge

- vodja kot psihološka opora, simbol skupine, ki daje občutek varnosti in samozaupanja,
- vodja kot nosilec odgovornosti za delovanje in počutje celotne skupine,
- vodja kot *grešni kozel* v primeru neuspeha skupine.

Socialne naloge

Povezane so z organizacijo življenja v skupini in socialno klimo v skupini.

- vodja kot organizator in koordinator dela med udeleženci,
- vodja kot razsodnik v sporih znotraj skupine,

- vodja kot razdeljevalec funkcij in vlog udeležencem,
- vodja kot informator.

Strokovne naloge

- vodja kot koordinator aktivnosti, načrtovalec, redkeje kot strokovnjak.

STILI VODENJA

Vodje na različen način dosegajo zastavljeni cilj. Različni **načini vodenja vplivajo na skupinsko klimo in skupinsko dinamiko:**

- **Avtokratski način vodenja**
je tisti, pri katerem vodja načrtuje aktivnosti, sprejema odločitve, ukazuje, deli naloge. Komunikacija je predvsem enosmerna.
- **Demokratski način vodenja**
Do odločitev in načrtovanja aktivnosti pride s sodelovanjem vseh, zato je tudi komunikacija dvosmerna. Vodja raje usmerja skupino z raznimi vzpodbudami, prepušča dejansko odločanje skupini.
- **Vodenje laissez faire (le-sey fer)**
Način, kjer vodja prepušča udeležencem, da se sami znajdejo, če pa hočejo nasvet, jim je na razpolago.

V praksi se redko realizira določen stil vodenja v čisti obliki.

Res pa je, da je svoboda eden najboljčutljivejših vidikov dela, pri katerem igra mentor izredno pomembno vlogo. Predvsem mentor je tisti, ki mora – ob vsem dolžnem vzpodbujanju nastajanja novih idej – poskrbeti za to, da krožek ne zvođeni v preveliki raznoterosti.

Pri vsakem stilu vodenja se razvije posebna socialna klima. Mentorjeva vloga je, da s pravo kombinacijo vodenja, ali bolje rečeno usmerjanja, spodbuja primerno socialno klimo, ki omogoča kar najboljše pogoje za učenje in doseganje zastavljenih ciljev.

Po raziskavah sodeč se **v demokratično vodeni skupini razvije najugodnejša socialna klima.**

Avtokratični stil vodenja je navadno strogo usmerjen k realizaciji zastavljenega cilja skupine. Zato je navadno produktivnost visoka, celo višja kot v demokratično vodenih skupinah, vendar le v primeru, ko skupina spoštuje takšnega vodjo zaradi njegove kompetentnosti. V nasprotnem primeru je lahko rezultat takega stila vodenja konflikt, saj pri podrejenih povzroča občutke odvisnosti in nemoči, velikokrat pa tudi atmosfero pasivnosti in apatije.

Težko bi objektivno vrednotili način mentorjevega vodenja, saj so namen ter učinki učenja različni. Poleg tega se tudi skupine učečih se razlikujejo po izkušnjah, pričakovanjih, zahtevah.

V skupinah obstajajo razne vrste voditeljev. Najbolj pogosto je razlikovanje med odnosno naravnanimi in k nalogam usmerjenimi voditelji. Prvi skrbijo za ohranjanje skladnih medosebnih odnosov, pravičnost, za emocionalno klimo. Drugi pa skrbijo za opravljanje nalog, ki si jih je zastavila skupina ali kakšna druga socialna enota (Urh, 2005).

Opozoriti velja na **napake, ki se pogosto dogajajo mentorju**. Ker se čuti odgovornega za dobro delovanje skupine, se lahko zgodi, da prevzame tudi odločitve namesto udeležencev. Tako jim odvzame pravico, da bi odločali o svojem učenju. Odvzame jim tudi izkušnjo in odgovornost za učenje, s tem pa največkrat povzroči nasprotni učinek od želenega.

UDELEŽENCI ŠTUDIJSKEGA KROŽKA

Vsak, ki prevzame določeno vlogo, se mora s tem strinjati, strinjati pa se mora tudi skupina.

Vloge posameznih udeležencev niso zmeraj povezane le z izpeljevanjem nalog. Vsak je odgovoren za oblikovanje dobrega počutja in motivacije za delo. V ustvarjalni skupini navadno

nastopa osem vlog. Posameznik ima lahko tudi do tri vloge, pomembno pa je, da so v skupini zastopane vse.

- **Sejalec**
Je izviran, zelo ustvarjalen, ideje se mu porajajo zmeraj znova, pogosto je tiho in posluša; ko govori, včasih izgubi rdečo nit.
- **Oblikovalec**
Je avtoriteta, posluša, povezuje, drži rdečo nit in usmerja; tudi spodbuja in graja, nasprotuje in brani različna stališča.
- **Predsednik**
Dober poznavalec ljudi, posluša in opazuje, je strpen in pravičen, močno vpliva na druge (naravna avtoriteta), zanimajo ga različna mnenja, daje besedo ljudem.
- **Podjetnež**
Je iznajdljiv in praktičen, dober organizator, stvaren, prizemljen, počne vse, kar je vredno in obrodi sadove; občuti veliko pripadnost družbi, v kateri deluje.
- **Popolnež**
Individualist, išče popolnost in je zelo odgovoren, pogosto se spušča v malenkosti; zaradi strahu, da bi lahko šlo kaj narobe, skuša preprečiti napako, včasih zaradi tega ovira skupino.
- **Iskalec virov**
Preži na novosti in zamisli v okolju, ve, kaj se kje dogaja, kdo kaj počne, kdaj in kako si lahko pridobimo nove vire – skrbi za svež pritok informacij, zmeraj je na tekočem, pozna tim. *koristne ljudi*, je zgovoren.
- **Precenjevalec**
Trezen in hladnokrven, zelo preudaren, se ne navdušuje, niti ne kritizira, je dober analitik in realist.
- **Skupinski delavec**
Ustvarja dobro razpoloženje, je dobrotljiv, pozoren in prijazen (ne varčuje s komplimenti), čustveno odprt, je nekakšen negovalec skupine, spodbuja in išče skupne interese.

Večina skupin ima zastopane vse vloge. Nekatere so stalne, druge pa rotirajoče in jih izmenično opravljajo vsi, npr. vloga moderatorja srečanja.

Preden pa mentor sploh začne z delom, mora delo vsaj okvirno načrtovati. Ključne točke načrtovanja so:

- ugotavljanje potreb,
- postavitve (okvirnih) ciljev,
- animiranje udeležencev,
- priprava prostora srečevanja,
- uporaba metod in sredstev,
- priprava okvirnega finančnega in časovnega načrta,
- organiziranost skupine,
- postavitve kriterijev vrednotenja.

NAČRTOVANJE ŠTUDIJSKEGA KROŽKA

UGOTAVLJANJE POTREB

Preden začnemo s študijskim krožkom, napravimo analizo stanja ter ugotavljamo potrebe. Pri tem si lahko pomagamo z različnimi metodami. SWOT analiza velja za učinkovit način prepoznavanja:

- prednosti (Strengths)
- pomanjkljivosti (Weaknesses)
- priložnosti (Opportunities)
- nevarnosti (Threats)

Preglednica 4: Izsek iz SWOT analize ŠK (Bogataj, 2012a)

PREDNOSTI	POMANJKLJIVOSTI
- spodbujajo in omogočajo povezovanje - omogočajo pestrost	- neprepoznavnost - notranje slabosti ustanove
PRILOŽNOSTI	NEVARNOSTI
- za interno izobraževanje kadrov - za vzpostavljene timov in pripadnosti	- neprepoznavnost - obvezna udeležba, kadar potekajo v okviru projektov, s katerimi si zagotavljajo dodatne vire

Potrebe ljudi velja povezati s **potrebami okolja**, iz katerega izhajajo in v katerega bodo posredovali svoj končni izdelek/dogodek. Zato je pomembno sooblikovati in poznati razvojne vizije kraja.

Pri ugotavljanju potreb za delovanje krožka je dobro najprej **ugotoviti posebnosti okolja**, kaj bi bilo treba razvijati in v kaj vlagati znanje, npr:

- kako je organizirana skupnost,
- kakšna sta kulturno življenje in ponudba izobraževanja,
- kakšna je kulturnozgodovinska dediščina,
- kdo živi v kraju (koliko so prebivalci stari, kje in kako živijo, kateri so njihovi poglobitni konjički, kakšno izobrazbo imajo),
- kakšni so razvojni načrti kraja,
- posebnosti okolja,
- kdo so posebneži, pomembni posamezniki ipd.

Pomembno, pravzaprav nujno pa je tudi, da so usklajene **potrebe udeležencev in mentorja**. Pri posameznikih skušamo ugotoviti interese, izkušnje in motive za spreminjanje okolja z učenjem, a tudi ovire za učenje in delovanje sodelujočih. Potrebe okolja ugotavljamo na različne načine.

- **Z intervjuji.**

- **S skupinsko razpravo.**

Te so lahko bolj ali manj formalne in potekajo v različnih okoliščinah, ko se ljudje srečujejo, npr. na sestanku hišnega sveta, v društvih, cerkvenih prostorih, knjižnici ob odprtju razstave.

- **Z vprašalniki.**

Lahko so neposredni – tedaj bodo krajani odgovarjali na postavljena vprašanja – ali pa projektni, ko postavimo vprašance v različne okoliščine, za katere postavimo vprašanje npr: »Ko se sprehajam po kraju, zmeraj pomislim, da bi morali ... Vsakič, ko odprem lokalni časnik, me prešine, da ...« ipd. Vprašalniki zahtevajo več priprave in je bolje, če so anonimni, saj si tako zagotovimo, da bodo ljudje odgovarjali, ne da bi se jim bilo treba prilagoditi.

- **S proučevanjem udeležbe na nekaterih prireditvah.**

- S proučevanjem statističnih poročil, lokalne knjižnice in arhivov, da ugotovimo, kaj posebnega se je dogajalo včasih, pa je zdaj zamrlo.
- S pogovorom (s prebivalci okolja, s strokovnjaki).

KAKO IZBRATI TEMO?

Zelo pomembno je, da opazujemo okolje in ljudi okrog sebe. Teme se porajajo iz življenja. Ugotovimo jih z vsakdanjim pogovorom, ob prebiranju časopisja, strokovne literature, ob gledanju filma, poslušanju radia. Pomislimo, kaj nas je nagovorilo, kaj bi spremenili v okolju, katera znanja so potrebna v določenih situacijah.

Ko izberemo okvirno temo, vedno poiščimo argumente, dejstva. Pri tem so nam lahko v pomoč razne raziskave ali statistični podatki, javnomnenjske ankete, ki kažejo na določene potrebe.

Primer, ki ga je zapisal eden od mentorjev:

Osnovni problem: nekvalitetno preživljanje prostega časa.

Vzrok za izbor te teme: raziskave in medijski zapisi kažejo, da hiter tempo življenja in dela ljudi omejuje pri kvalitetnem preživljanju prostega časa. Gre v precejšnji meri za dokaj nekvalitetno ali organizacijsko pomanjkljivo oz. celo neorganizirano in nekvalitetno preživljanje prostega časa. Že nekaj časa si zastavljam vprašanje, kako naj bi ljudje izboljšali svojo učinkovitost, pestrost in razporeditev v vsakodnevnem življenju in početju, predvsem v prostem času. Iz navedenih vzgibov sem se odločil, da pripravim študijski krožek na temo: Samoorganizacija časa.

Načrt, ki ga napravimo, je nekakšna usmeritev ali pa zemljevid, ki ga lahko kasneje – ob soglasju sodelujočih – spreminjamo. Predlog teme je smiselno zastaviti s sodelujočimi na začetnih srečanjih, ga podrobneje analizirati, poglobiti razmišljanje, poiskati nove argumente, prednosti, pomanjkljivosti, priložnosti, nevarnosti.

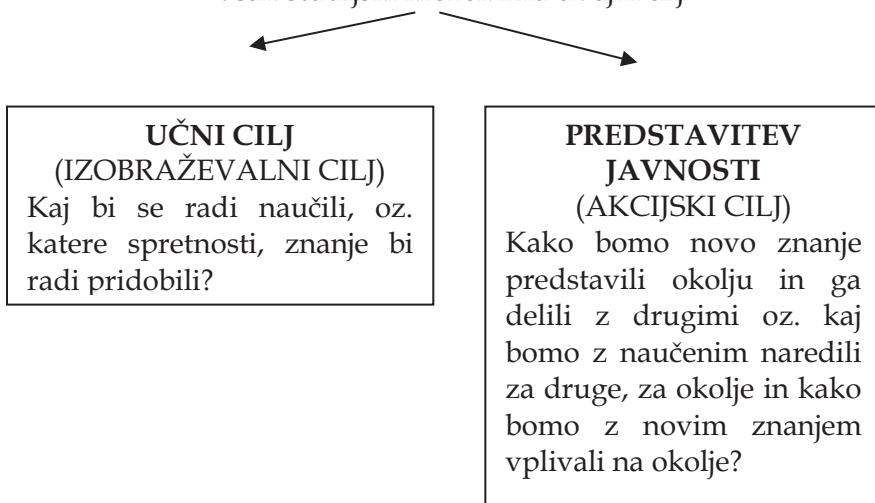
CILJI ŠTUDIJSKEGA KROŽKA

Del načrtovanja je tudi postavitve ciljev. Dober cilj pove, kaj želimo doseči.

Cilj mora:

- biti jasno in natančno opisan (določimo vmesne in končne cilje),
- biti merljiv (cilji morajo omogočati merjenje, do kam smo prišli),
- biti uresničljiv (postavimo si dosegljive cilje),
- biti realističen (postavimo si realne cilje) in
- imeti končni rok (natančno določimo rok, do kdaj moramo izvesti posamezne faze).

Vsak študijski krožek ima dvojni cilj

Slika 3: Cilji študijskega krožka

Pred začetkom delovanja krožka je mentorjeva naloga, da te **cilje postavi** fiktivno (faza ugotavljanja potreb), glede na predvideno temo. Ko začne krožek delovati, mentor cilje z **udeleženci še enkrat pretehta**, analizira ter ugotovi, ali jih mora glede na morebitno spremembo teme preoblikovati ali dopolniti, predvsem

pa **upošteva potrebe udeležencev krožka**. Potem se zamisli razvrstijo po pomembnosti in določi se, katere bodo upoštevane v naslednji fazi.

Za končni uspeh je odločilnega pomena, da se vsa skupina identificira s cilji in da vsi vpleteni zelo dobro razumejo, kateri so vmesni in končni cilji.

Preobsežni cilji povzročijo, da jih ob koncu ne dosežemo; to pomeni za skupino neuspeh in nezadovoljstvo. To se rado zgodi predvsem pri akcijskih ciljih, ki se pogosto izkažejo za bolj sestavljene, kot smo sprva predvidevali. Neambiciozni cilji po drugi strani niso motivirajoči.

UČNI CILJI (IZOBRAŽEVALNI CILJI)

Izražajo, kaj bi se radi naučili, katere spretnosti, znanje bi radi pridobili.

***Primeri učnih ciljev:** spoznati različne rastline, ki jih lahko gojimo na sončnih balkonih; seznaniti se s tehnikami slikanja na platno ali pa naučiti se igrati na starodobna glasbila; ugotoviti, kje in kako nabiramo zdravilne rastline; razpravljati z drugimi udeleženci o pomenu sodobnega romana.*

Učni cilji odgovarjajo na raznovrstne želje po znanju. Posebnost študijskega krožka je, da lahko udeleženci sami izberejo vsebino, obseg in vire.

Kot rečeno, mentor na začetku postavi okvirne učne cilje (glede na ugotovljene potrebe), skupaj z udeleženci pa na srečanjih uskladijo potrebe in želje vseh.

Pomembno je, da skupina cilje uskladi in zoži na največ dva ali tri obsežnejše cilje ter jih želi v krožku doseči z več koraki, s podcilji.

Pri učnih ciljih upoštevamo načela izkušenjskega učenja in v svojo dejavnost vključimo tako teoretično podlago, kot tudi praktične primere in delo.

Primer učnih ciljev: *Kulturna dediščina mojega kraja*

Kaj je kulturna dediščina?

Katere ustanove zanjo skrbijo?

Obiskati vsaj dve ustanovi, ki skrbita za našo dediščino!

Kaj lahko sami doprinesemo k varovanju in ohranjanju dediščine?

Spoznati glavne šege in navade našega kraja!

Opraviti intervjue s starejšimi ljudmi in zapisati njihove zgodbe o šegah in navadah!

Se udeležiti prireditev, na katerih so prikazane šege in navade našega kraja!

Fotografirati dogodke/prireditve!

Pri oblikovanju in uresničevanju izobraževalnih ciljev si lahko pomagamo z različnimi viri. Izhajamo iz virov, ki jih udeleženci že poznajo, morda dodamo še katerega; npr. pogovor s strokovnjakom s tega področja.

Viri so lahko:

- izvlečki iz literature,
- vprašalnik(i), v katerem prebivalce svojega okolja sprašujemo, ali vedo kaj o tem, kar nas zanima, ali vedo za koga, ki se s tem ukvarja;
- krajevni časniki in krajanj;
- knjižnice in druge institucije – vir niso le knjige, temveč tudi časniki, filmi, različno video- in avdiogradio;
- spletni iskalniki (direktoriji);
- razprava – lahko je povsem spontana, poteka kot pogovor o nekem problemu ali pa je moderirana.

PREDSTAVITEV JAVNOSTI/AKCIJSKI CILJI

S tem ciljem poskrbimo, da osvojeno znanje in spretnosti, veščine ne ostanejo le v zaprti skupini, pač pa jih le ti reflektirajo navzven v okolje. Prav ta cilj je tisti, ki študijske krožke močno ločuje od drugih izobraževalnih oblik.

Pri načrtovanju dela kot tudi sprti med delovanjem, razmišljamo, kaj bomo z naučenim naredili za druge, za okolje, oz. kako bomo novo znanje predstavili v okolju in s tem vplivali na okolje.

S predstavitvijo v javnosti se izzove zanimanje za vsebino, morda pritegne k učenju nove udeležence. Tako lahko na različne načine prikažemo svoja prizadevanja, dejavnost, spoznanja, nove zorne kote...

Akcijski cilji so lahko zelo raznovrstni, različno obsežni in imajo v okolju zelo različne vplive. Kažejo na ustvarjalnost skupine in potrebe kraja. Temeljijo na ugotavljanju potreb, in sicer potreb posameznikov in okolja.

Primeri akcijskih ciljev:

RAZSTAVA novosti svojega kraja, zgodovine ali nekega obdobja ali etnološke dediščine, npr. kulinarike, uspešnega gojenja rož. Priložnostni ČASNIK ali GLASILO – glasila nekaterih krožkov so postale redne izdaje.

PRIREDITEV (OKROGLA MIZA, KULTURNI VEČER, GLEDALIŠKA PREDSTAVA, LITERARNI VEČER, PREDAVANJE in podobno), ki bo navdušila krajanje in jih povezala, v krajih z manj ponudbe pa tudi razgibala dogajanje in pritegnila tiste, ki se le redko vključijo.

IZDAJA KNJIGE, IZDAJA ZLOŽENKE, ki bo drugim prebivalcem odprla nova obzorja in jih seznanila z novimi ugotovitvami. POSTAVITEV UČNE POTI z vodnikom (ali brez, z občasnim terenskim vodenjem ali brez) in podobno. In še bi lahko naštevali, saj akcijski cilji odsevajo ustvarjalno moč študijskega krožka.

Akcijske cilje, ki jih prav tako kot učne, lahko **razdelimo na podcilje** in jih **dosežemo v več korakih**, lahko začnemo uresničevati kmalu po začetku delovanja krožka, še pogosteje pa pridejo na vrsto na koncu delovanja krožka. Takrat si namreč že pridobimo večino želenega znanja ali informacij, ki jih bomo širili tudi v okolje (ali na podlagi katerih bomo spreminjali okolico, stališča ljudi, reševali probleme).

***Primer:** Udeleženci se zberejo zato, ker želijo spoznati vzorce in motive, ki so jih vezli v njihovem kraju. Morda se želijo te spretnosti tudi naučiti. Pozneje lahko premišlujejo o tem, kako bi to dejavnost rešili pozabe in izumrtja. Če bi dejavnost želeli rešiti pozabe, bi se pri svojem delu precej posvetili socialnokulturni animaciji okolja. Pri tem bi se povezovali s širšim krogom ljudi, ki jim lahko pomagajo pri doseganju ciljev. To niso le ljudje, ki se spoznajo na vezenine, temveč tudi kulturne ustanove, etnologi, uradniki na občini, modni oblikovalci in drugi. V prvem primeru so udeleženci postavili v ospredje izobraževalne cilje in iz njih izpeljali akcijske, v drugem pa so izhajali iz akcijskih ciljev, ob tem pa identificirali tudi izobraževalne cilje. Oboje je za delovanje študijskega krožka primerno, pač odvisno od prevladujočih motivov. Nekateri udeleženci se pridružijo, ker želijo v okolju nekaj spremeniti, drugi pa predvsem zato, ker bi se radi kaj novega naučili. Prednost študijskega krožka je v tem, da združuje oba motiva. Pri obeh pa je izobraževanje povezano s skupnostjo.*

Primeri učnih in akcijskih ciljev:

Novinarski krožek

IZOBRAŽEVALNI CILJ je usposabljanje za dopisništvo,
AKCIJSKI CILJ je ustanovitev lokalnega glasila, sodelovanje na razpisu.

Študijski krožek lokalne zgodovine

IZOBRAŽEVALNI CILJ je poglobljeno poznavanje lokalne zgodovine,
AKCIJSKI CILJ je zbiranje razstavnih predmetov in ustanavljanje lokalnega muzeja.

PRIDOBIVANJE UDELEŽENCEV

Preden pričnemo pridobivati/animirati udeležence, morate kot mentor:

- imeti okvirno vizijo (kaj je moja tema, glavni cilji) in kako le to na kratek, a učinkovit oziroma primeren način predstaviti bodočim udeležencem;
- imeti nabor odgovorov »zakaj je vredno sodelovati« (ne pozabite: odrasli imajo radi konkretne cilje, aktualne in predvsem uporabne teme – le te se glede na spol, starost razlikujejo);
- razmisliti, kakšno strukturo udeležencev bi želeli (homogena/heterogena po izobrazbi, spolu, starosti);
- imeti postavljen (vsaj okvirjen) datum, uro in kraj prvega srečanja.

Mentorji uporabljajo **različne oblike animiranja** ljudi.

- **Osebni nagovor**
Vsi mentorji poudarjajo, da je osebni nagovor najuspešnejša oblika pridobivanja udeležencev.
- **Animacijska sporočila**
Vsebina animacijskega sporočila mora biti jasna. Vsebovati mora podatke, ki bodo prejemniku predstavili študijski krožek in mu pokazali, kako se lahko pridruži. Pri tem pa se moramo zavedati tudi zakonitosti medija, po katerem sporočamo.
- **Plakati**
Ima malo besedila in sporoča tudi s sliko.
- **Zgibanke, letaki**
V zgibanki si lahko dovolimo daljše besedilo, čeprav še zdaleč ne tako obsežnega kot v članku.

Poleg podatkov so **pri sporočanju** pomembne še druge **sestavine sporočila**, ki podprejo vsebino in naredijo sporočilo dostopnejše – **nagovarjajo človekova čustva, vrednote, spodbujajo predstave**. To so:

- neverbalna govorica sporočevalca,
- jezikovna zvrst, ki jo uporablja,

- slika, ki ponazarja besedila,
- zvočna kulisa, ki spremlja pogovor na radiu.

Ena od mentoric je takole opisala svojo izkušnjo: »Pri nagovarjanju posameznika k sodelovanju v krožku nikoli ne smemo siliti k stvari. O svojem delu in namenih vedno spontano pripovedujem. Poudarim kakšen izziv, ki pritegne. Izziv je morda izlet, srečanje z znano osebnostjo ali strokovnjakom ali preprosto druženje. Izziv nikoli ne sme biti preveč kričeč, da ne »odbije« potencialnega udeleženca že v startu.«

Mentorji velikokrat navajajo, da so se najprej **obrnili na ljudi, ki jih poznajo** in za katere vedo, da jih bo tema zanimala. Ko vabimo **ljudi, ki jih manj poznamo**, lahko uporabimo **osebno pismo** ali **pismo, ki kroži**, lahko se poslužujemo **telefona, elektronskega sporočila**, ali pa se uporabimo medije (npr. **časniške članke, oglase, oddaje, plakate, letake** ali **zgibanke**) in z njimi povabimo k sodelovanju širši krog ljudi. V **sporočilu** navedemo **telefonsko številko, čas in kraj**, kjer si lahko **pridobijo dodatne informacije**.

Dobro je že na začetku razložiti pojem študijski krožek, saj predvsem starejši odrasli še vedno enačijo učenje le s formalnim šolanjem ali s tečaji in seminarji. Poskusimo uporabljati čim bolj enostavne, »ljudske« razlage, da s formalnimi definicijami ne spominjamo na šolski sistem. Študijski krožki so pogosto **napačno razumljeni** npr. kot krožki na osnovnih šolah ali pa tečaji, seminarji, nekateri jih zamenjujejo celo s poukom v šolskem razredu. Zato je upoštevanje temeljnih načel zelo pomembno, prav tako pa njihova promocija v javnosti. Načela so namreč zagotovilo trajnosti, saj z drugimi značilnostmi (npr. tržno ponudbo) privzamemo drug kontekst (npr. odziv materialno bolje situiranih ali bolj motiviranih).

Velja ponovno poudariti, da so študijski krožki, ki jih sofinancira država, namenjeni prav vsem prebivalcem Slovenije (in obmejnih pokrajin izven državnih meja), predvsem spodbujanju različnih vidikov razvojnih šibkosti npr. spodbujanju manj vključenih, učenju o temah, ki jih šolski sistem ponuja premalo, uveljavljanju samoiniciativnosti in samoorganizacijskih sposobnosti, povezovanju med javnimi ustanovami in civilno družbo in podobno.

IZBIRA IN PRIPRAVA UČNEGA PROSTORA

Izbira prostora je odvisna od teme ali predvidenih ciljev. Prvo srečanje je največkrat povsem v mentorjevih rokah in je pogosto zgled za odločitev, kakšna naj bodo videti tudi prihodnja srečanja krožka. Študijski krožki se srečujejo v ustanovah za izobraževanje odraslih (ljudske univerze ali zasebne izobraževalne institucije, knjižnice, društveni prostori ipd.). Pogosta so srečanja na domovih udeležencev ali mentorja ali v lokalno dostopnih prostorih ter v prostorih krajevne skupnosti, gasilskega društva ali župnije.

Priprave prostora ne moremo prepustiti naključju. Posebno prvo srečanje zahteva od mentorja veliko truda in iznajdljivosti, saj sami vemo, da je prvi vtis pogosto odločilen za naše nadaljnje odločanje. Pri **pripravi prostora** moramo biti pozorni zlasti na:

- razpostavitev stolov;
- zahteve po enakopravnem položaju vseh, zato stole razporedimo v krog ali kvadrat, ne v vrste, ki onemogočajo odprto komunikacijo;
- malenkosti, ki izboljšajo počutje: prijetna glasba, prijazen plakat z dobrodošlico, ustrezna okrasitev, majhen priboljšek, udobnost stolov, osvetlitev prostora, zračnost, zvočna izolacija prostora (če je mogoče), možnosti parkiranja pred stavbo.

Za poznejša srečanja krožka postaja čedalje bolj odgovorna celotna skupina, še zlasti za doseganje cilja in pripravo zaključnega dogodka oziroma izdelka.

Primer: Študijski krožek Sopota: »Spremljal nas je vonj dišee sveče in nas »božala« mirna, sproščujoča glasba. Prva srečanja nekako vedno obogatim tako, da vsak prejme skromno pozornost, dobrodošlico. Pa najsi bo to skromen bombonček, ki počaka na stolu, ali kaj drugega ...«

IZBIRA METOD DELA

Posameznik postaja središče učnega procesa in postavlja **učitelja v vlogo svetovalca in pospeševalca učenja**. Temu primerne so tudi učne metode, ki spodbujajo posameznikovo samoiniciativnost, upoštevajo in poudarjajo izkušnje, učne in življenjske. **Metode aktivnega učenja** dajejo smiselno in trajno znanje, ker temeljijo na povezovanju z obstoječimi spoznanji, z dopolnjevanjem sistema spoznanj in prepričanj, s spreminjanjem vedenja v skladu z novimi spoznanji in z osebno rastjo. Posameznik mora biti pri učenju intelektualno in čustveno dejaven kot aktivni člen, ki novo znanje osmisli, sicer je vse delo le nabiranje podatkov, te pa hitro pozabimo. **Pri izbiri metod moramo upoštevati situacijo**, v kateri poteka izobraževanje, možnosti, ki jih imamo na voljo, in seveda vsebino, ki jo obravnavamo.

METODE LAHKO IZBIRAMO GLEDE NA:

- **Velikost skupine**
 - **metode množičnega izobraževanja** (predavanje);
 - **metode skupinskega izobraževanja**
Udeleženci o problemu premišljujejo skupaj ali tudi takrat, ko se jim pridružijo zunanji sodelavci (delo v majhnih skupinah, diskusija, seminar, tutorstvo, igra vlog, simulacija, intervju, skupinski projekt, skupine za samopomoč);
 - **metode individualnega izobraževanja odraslih.**
- **Dejavnost učitelja oz. udeležencev**
- **Učno dejavnost**
Metode, ki olajšajo predstavitev, pretok idej, informacij ali spretnosti; metode, ki vplivajo na interakcijo; metode, ki pospešujejo raziskovanje.
- **Področja učenja**
- **Z določenimi metodami lahko spodbujamo emocionalno učenje, psihomotorično, kognitivno učenje.**

SKUPINSKE UČNE METODE

Ločimo jih glede na namen srečanja ali razvojno stopnjo študijskega krožka. Navajamo jih kot ponudbo in oporo mentorju pri vodenju skupinske dinamike:

Oblika je »način organiziranosti izobraževanja ali učenja«, metoda pa "pot, način in prijemi, ki omogoča izpeljavo izobraževalne naloge.«

- **Metode za spoznavanje udeležencev in spodbujanje skupinske dinamike**

Primer: *bliskavica*; vsak se kratko predstavi; naključni pari si s pomočjo različnih pripomočkov (npr. karte Črni Peter) poiščejo svoj par in predstavijo sogovornika drugim; *grb skupine*: skupina lahko izdela tudi svoj grb ali simbol, si nadene ime in podobno, kar prispeva k skupni identiteti, povezanosti in pripadnosti udeležencev.

- **Metode za oblikovanje teme**

Primer: *nevihta idej* in metode ustvarjalnega premišljevanja np. *inventarja pričakovanj*, pri kateri vsakdo izrazi (napiše in pove), kakšna so njegova pričakovanja v zvezi s temo in delovanjem študijskega krožka.

- **Metode za aktivno posredovanje vsebine**

Primeri: metode *kratkega referata*, *metoda fokusnih skupin*; *demonstracije* vseh vrst – tudi ob uporabi zvočnih in slikovnih posnetkov (video, fotografije) ali drugih ponazoril (prosojnica, power point projekcije in podobno). Nekatere od teh metod so primerne za posredovanje vsebin, druge pa lahko udeleženci uporabijo tudi za animacijo.

Metode za sprotno, sklepno spremljanje, preverjanje in vrednotenje rezultatov

Primer: *bilanca uspeha*; udeleženci odgovarjajo individualno ali v skupini; vprašanja jim omogočijo tehtanje prednosti in pomanjkljivosti, povezanih z učenjem in že opravljenim delom. Pisni vprašalniki, kvizi in podobne tehnike omogočajo ugotavljanje znanja ali drugih prvin, ki so pomembne za posameznike ali skupino.

METODE INDIVIDUALNEGA IZOBRAŽEVANJA ODRASLIH

- **Pogovor** je osnovna metoda študijskega krožka.
- **Diskusija** je poglobljeno nadaljevanje pogovora, je zelo zaželeno, vendar terja od mentorja posebne spretnosti in znanja.
- **Intervju** se redkeje uporablja, predvsem kot vnaprej pripravljen sklop vprašanj in pristopov za pridobivanje želenih mnenj ali informacij. Omogoča drugačen način pridobivanja znanja, ko lahko tudi udeleženci, ki sicer ne sprašujejo veliko, pridejo na svoj račun z vnaprej pripravljenimi vprašanji.
- **Projektno delo** je večinoma samostojno delo, ki zajema tudi socialno in kulturne okolje ter spodbuja uporabo raziskovalnih metod, samostojnost in inovativnost. Spodbuja vnašanje in uporabo lastnih izkušenj pri reševanju zastavljenih problemov.
- **Študij primera.** Udeleženci s proučevanjem izbranih primerov iz življenja spoznajo pomembne elemente dogodkov ali okoliščin, ki jih ob reševanju problemov analizirajo in pojasnjujejo. Metoda spodbuja interes in aktivnost udeležencev, ker z učenjem prepleta resnične življenjske situacije, ki nudijo možnost uporabe v podobnih situacijah v prihodnosti. Metoda ima tudi pomemben vzgojni učinek.
- **Igranje vlog** je umetno ustvarjanje izbranih položajev. Metoda je zelo ustrezna, saj odrasli v prirejenih situacijah doživljajo nekaj, kar znajo razumsko opredeliti. Z igranjem vlog predvsem spodbujamo zavzeto sodelovanje udeležencev in prispevamo k čustvenemu doživljanju problema, učenju socialnih vlog ter oblikovanju stališč in vrednot, kljub vsemu pa so cilji igranja vlog tudi izobraževalni.
- **Simulacija.** Z ustvarjanjem položajev, kar najbolj podobnih resničnemu življenju, pomaga udeležencem pri pridobivanju spretnosti, znanja, sposobnosti in spreminjanju vedenja. To zahteva učiteljevo izkušnost, zato je med najzahtevnejšimi učnimi metodami.

- **Seminar.** Udeleženci ali vabljeni gost (strokovnjak) predstavijo problem, čemur sledi razprava udeležencev o izbrani temi.
- **Snežena kepa** je metoda, ki spodbuja razvoj izhodiščne ideje in njeno plemenitenje. Najprej posameznik sam razmišlja o izbranem problemu, nato razpravlja o temi z drugim udeležencem v dvojici, nato z več udeleženci v skupini. Metoda je posebno primerna za začetno obdobje srečevanja udeležencev, saj spodbuja njihovo boljše medsebojno spoznavanje ter razumevanje stališč in izkušenj vseh.
- **Učna pogodba** je metoda, pri kateri se z dogovorom med učiteljem in udeležencem določi vsebina učenja, trajanje učenja, potek učenja in način vrednotenja pridobljenega znanja. Odgovornost za učenje prevzame udeleženec sam in v skladu z dogovorom usvoji predvidene učne vsebine.
- **Obiski in izleti** omogočajo udeležencem, da si z neposrednim doživljanjem pridobijo osebne izkušnje o sicer teoretičnih predstavitvah, hkrati pa metoda spodbuja kohezivnost skupine in boljše medsebojno spoznavanje.

V UDELEŽENCE OSREDINJENE METODE

V udeležence osredinjene metode upoštevajo suverenost učečih se in omogočajo povezovanje novega znanja odraslih z njihovimi prejšnjimi izkušnjami. Predstavili bomo le najznačilnejše:

- **Skupinska razprava**, v kateri morajo obstajati skupni interes, vnaprejšnja informiranost in jasno opredeljena tema.
- **Možganska nevihta (brainstorming)** je intenzivna razprava, ki dopušča izražanje vseh idej, ki se nam v tistem trenutku porodijo. V ospredju je bolj količina kot kakovost idej in informacij. Ko poteka možganska nevihta, kritika ni dovoljena. Šele ko čas za naštevane idej poteče, lahko te ideje analiziramo in skušamo na čim bolj kreativen način najti rešitve vseh predlogov.
- **Metoda kramljanja v skupini (buzz group)** je podobna prejšnji metodi, le da poteka v manjših skupinah za kratek čas.

- **Posvetovanje, forum, panel in simpozij** so oblike diskusije, ki jo vodi ena ali več oseb v sodelovanju s celotno skupino, predvsem takrat, ko se večja skupina ljudi (25 ali več) zbere z namenom razširjati znanje, informacije in mnenja. Forum je pol-formalno srečanje, vodi ga moderator, ki vodi diskusijo in spodbuja udeležence, da se aktivno vključujejo v diskusijo z vprašanji in komentarji. *Panel* povezuje osebe, ki ob prisotnosti publike razpravljajo o temi, ki sodi v njihovo strokovno področje. Gre za neformalno krajše srečanje, ki ga vodi moderator, medtem ko se publika v razpravo ne vključuje. Pogosto panelu sledi forum, kjer se poslušalci lahko dejavno udeležijo diskusije. *Simpozij* je niz predstavitev strokovnjakov (približno dveh do petih), ki vsak s svojega zornega kota osvetlijo isto tematiko, običajno ne v več kot dvajsetih minutah. Ko so predstavitve končane, lahko prisotni iz publike postavljajo vprašanja. Simpozij ima formalen značaj in običajno traja od šestdeset do devetdeset minut.

V UČITELJA OSREDINJENE METODE

- **Vodena diskusija.** Z razpravljanjem po korakih pripelje udeležence do zastavljenega cilja predvsem na podlagi njihovega lastnega razmišljanja. Imenujemo jo tudi sokratska metoda. Od učitelja zahteva strokovno usposobljenost in veliko priprave. Štejemo jo med zahtevnejše, a visoko učinkovite metode.
- **Predavanje** je vnaprej pripravljena govorjena predstavitev, s katero strokovnjak predstavi določeno vsebino ali temo.
- **Demonstracija** je s svojo nazornostjo učinkovita, vendar mora biti taka, da znajo postopek kasneje ponoviti tudi udeleženci. V nasprotnem primeru se lahko zgodi, da vidijo udeleženci cilj kot nedosegljiv ali pa ravno obratno, si postavijo merila, ki so ustvarjena le za doseganje prikazanega cilja in nič več.

Zaželeno so tiste metode učenja, ki spodbujajo dejavnost, torej predvsem metoda pogovora, delo v dvojicah in manjših skupinah, akcijsko raziskovanje, možganska nevihta. Težko bi katero koli metodo povzdigovali nad druge, saj ima vsaka učna skupina svoje značilnosti, po katerih izberemo prave metode dela, prav tako pomembna pa je tudi tema, ki jo obravnavamo. Pomembno je, da je vsak udeleženec krožka lahko napreduje po svojih željah in potrebah ter zato presežejo nesamozavest.

ČASOVNI IN FINANČNI NAČRT

Mentor že na začetku pripravi **okvirni časovni načrt**, ki opredeljuje:

- koliko časa bo trajal krožek,
- kako pogosto se bodo udeleženci srečevali in
- kako dolga bodo srečanja.

Približno mora oceniti **finančno strukturo** dela:

- kakšni bodo stroški delovanja krožka, ki izvirajo iz izbrane teme,
- kako bodo v krožku stroške uskladili s predvidenimi prihodki.

Nekatere dejavnosti zahtevajo precej več denarja kakor druge, kar morate kot mentor upoštevati tudi pri načrtovanju.

PRIPRAVA ČASOVNEGA NAČRTA

Že **na prvem srečanju** se lahko **z udeleženci uskladimo**, koliko časa so sploh pripravljeni vložiti v skupna prizadevanja.

Dogovoriti se je potrebno o:

- trajanju krožka,
 - pogostosti srečevanja,
 - trajanju srečanj,
 - času srečanj.
-
- **Trajanje študijskega krožka**
Od tega, kako obsežni so naši načrti in kako podrobno želimo neko temo raziskati, je odvisno tudi trajanje. Poleg tega se pogosto dogaja, da se nam sproti odpirajo nova vprašanja; to moramo predvideti tudi v časovnem načrtu in pustiti nekaj dodatnih ur za nepredvidene dejavnosti. Mentorjeva naloga je, da te želje in potrebe ovrednoti in jih upošteva pri skupnem časovnem načrtu.
 - **Pogostnost srečanj**
Pogostnost srečanj je odvisna tudi od teme in dogovora o načinu dela. Če se boste dogovorili, da bo vsak individualno pripravil

določeno vsebino, so lahko srečanja manj pogosta. Če pa temeljna dejavnost poteka na srečanjih, se boste verjetno sestajali pogosteje.

- **Trajanje srečanj**

Krožek lahko traja od ene ure pa do treh ali štirih ur, odvisno od tega, kakšen je vaš načrt dela ali dejavnost. Srečanje navadno traja dve uri. Skupno število ur naj bi obsegalo vsaj 25 ur.

- **Čas srečanj**

Časovni načrt se povezuje s potrebami in možnostmi udeležencev ter tudi z organizacijskim in vsebinskim načrtom.

FINANČNI NAČRT

Študijski krožki so **za udeležence brezplačni**, razen kadar si zadamo posebej zahtevne akcijske cilje in se o prispevku vnaprej dogovorimo.

Ključen vir za delovanje študijskih krožkov je bilo doslej Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport na podlagi letnega programa dela in s pomočjo razpisa ali razmestitve. Razpis je bil namenjen pravnim osebam, registriranim za izobraževanje in opremljenim z referencami (npr. usposobljenim kadrom). Posameznemu krožku je namenjenih toliko sredstev, kot jih dovoljuje normirano število in učitelju priznani količnik. Proračunska sredstva so doslej krila približno tretjino stroškov. Drugo tretjino naj bi krožek pridobil od lokalne oblasti ali matične institucije, preostanek pa naj bi zagotovil sam, s pomočjo sponzorjev, donatorjev. Že od leta 2002 dalje je zanimanje za izvajanje bistveno večje kot omogočajo proračunska sredstva. Lokalne skupnosti, sponzorji in različni lokalni, nacionalni in mednarodni projekti zato postajajo vse pomembnejši vir sredstev za izvajanje študijskih krožkov.

Priporočena **delitev sredstev** je tretjinska: tretjino za delo mentorja, tretjino za materialne stroške in tretjino za stroške organizacije. Včasih narava študijskega krožka terja večji vložek v materialne stroške, drugič večje nadomestilo mentorju, zato velja ravnotežja iskati tudi v času- npr. izmenjava poudarkov med leti. Ravnotežje in pravičnost delitve sta kazalnika kakovosti, saj pozornost enemu od stebrov delovanja lahko poruši stabilnost in celo prekine delovanje ŠK v kraju.

UMESTITEV ŠTUDIJSKEGA KROŽKA V USTANOVO

Študijski krožek ni pravna oseba, pridobitev javnih sredstev za nepravne osebe pa ni mogoča. Zato mora potekati v okviru ustanove (pravne osebe). Dodatna pogoja za pridobitev javnih sredstev sta registracija ustanove za izobraževanje in razpolaganje z (zaposlenim ali honorarno vključenim) mentorjem. V Sloveniji obstaja mreža izobraževalnih ustanov, ki krožke izvajajo od njihovega začetka in razpolagajo z mnogimi izkušnjami njihovega delovanja. To so ljudske univerze, vendar je potrebno v isti sapi povedati, da krožke izvajajo tudi nevladne ustanove (društva, zveze) in javne službe (knjižnice, muzeji, zavodi). Vse to so ustanove, ki morda delujejo tudi v vašem okolju in s katerimi lahko sodelujete pri organizaciji študijskega krožka.

Dejavnost študijskih krožkov ni blago, ki bi ga neposredno tržili, ampak je v svojem bistvu **humanistično usmerjena dejavnost**. Ustanova si od študijskega krožka pod svojim okriljem lahko obeta **sekundarno korist** – večji posluh za potrebe ljudi iz okolja in odmev nanje, posledično pa ugled, prepoznavnost, priljubljenost in vpliv v lokalnem okolju. ŠK lahko tudi predstavlja **inicialno fazo v spirali učenja**, zato je pomembno, da **odnosi med ustanovo in mentorji temeljijo na vnaprejšnjem dogovoru, vzajemnosti in zaupanju**, ki sta tudi sicer značilni načeli študijskih krožkov nasploh.

Skupna polja med študijskim krožkom in institucijo so:

- primerljiv namen in cilji,
- pridobivanje udeležencev,
- skupno iskanje prostora za srečevanje,
- administrativne storitve (npr. fotokopiranje, dostop do računalnikov, interneta, pošiljanje pošte ipd.),
- pridobivanje novih virov npr. v obliki prijav na razpise za pridobitev sredstev,
- iskanje sponzorjev, donatorjev,
- drugo.

Najbolje je, da **mentor** že na začetku uskladi z **institucijo ideje o času in sredstvih za izpeljavo študijskega krožka** ter se dogovori o medsebojnih odnosih:

- institucija in mentor naj uskladita obveznosti in pravice mentorja ter študijskega krožka,
- jasno naj bo, kaj lahko instituciji študijski krožki nudijo oziroma kakšno pomoč in v koliki meri jo lahko od institucije pričakujejo,
- kakšen je postopek prelivanja finančnih sredstev med krožkom in institucijo.

Institucije s tradicijo izobraževanja (zlasti **odraslih**) so lahko v **oporo pri začetnih težavah** in njihovih **strokovnih rešitvah, hkrati pa so povezava med državo in mikrolokalnim okoljem.**

**MED
DELOVANJEM
ŠTUDIJSKEGA
KROŽKA**

S KUPINSKA DINAMIKA

Komunikacija v študijskem krožku temelji **na načelih pogovora**. V njem **sodelujejo vsi udeleženci**. Pogovor ne poteka le med mentorjem in udeleženci, temveč med vsemi udeleženci – v vseh smereh. Kulturo pogovora vzpostavlja mentor z vsemi udeleženci. Temu zgledu večinoma nezavedno sledijo vsi. Slog vodenja se namreč zrcali v odnosih med udeleženci. Z demokratičnim slogom vodenja ustvarjamo tudi demokratične odnose v študijskem krožku.

Paolo Freire (rojen 1921) pravi, da je znanje ali vedenje razpeto med dva medsebojno delujoča (v smislu vplivanja) konteksta. Prvi pomeni našo resničnost – svet, v katerem živimo z vsemi svojimi odnosi. Drugi svet je dialog v učni skupini, kjer morajo biti tisti, ki se učijo, povabljeni k opazovanju in kritičnemu presojanju resničnosti, obenem pa spodbujeni k spreminjanju svojega delovanja in vedenja v skupnosti. Vedenje nastopi, ko se sodelujoči odzivajo na svoje delovanje v resničnosti.

S skupinsko dinamiko uravnavamo odnose, spodbujamo inovativnost in učinkovitost učenja. Z medsebojnim pretokom idej, informacij, znanj, prepričanj in vrednot prispevamo k razvoju.

Skupino bi lahko opisali kot dva ali več posameznikov, ki so v interakciji drug z drugim in v tem razmerju vplivajo drug na drugega. Lahko bi rekli, da **vsak posameznik vpliva na vsakega** od drugih posameznikov. Vsi skupaj in vsak posebej torej stopa v medsebojno sovplivanje.

Skupine, ki se oblikujejo zaradi določenih ciljev (interesne skupine), se navadno razvijajo v treh stopnjah. Take skupine niso nujno trajne, osredotočajo pa se na naslednja vprašanja:

- **vključevanje** (Kam sodim v tej skupini?),
- **nadzor** (Kdo odloča? Kdo je odgovoren?),

- **oblikovanje emocij, čustvenih povezav med udeleženci**
(Komu sem všeč/ me bo imel rad? Kdo mi je všeč ali jih imam rad?).

Trajnejše skupine imajo več prepletenih ciljev, ki se v času spreminjajo, zato se spreminjajo tudi njihove medsebojne konstelacije. Cilj študijskih krožkov je krepitev trajnejših skupin in omogočanje učenja tudi v enkratnih ali nekajkratnih ponovitvah skupinske dinamike. Na skupinsko dinamiko vplivajo:

CILJI SKUPINE

Da se nekdo pridruži študijskemu krožku, mora odkriti stične točke med prvinami svoje identitete (starost, interesi, potrebe ipd.) in ponudbo. Če vem, da se bo v študijskih krožkih razpravljalo o temi, ki me zanima, ali če bo to priložnost za druženje, ki ga v svojem vsakdanjiku pogrešam, bo to verjetno zadosten motiv, da se udeležim prvega srečanja. Vsebina je torej zunanji dejavnik.

Notranja dejavnika povezovanja sta:

- privlačnost cilja – privlačen in jasen cilj udeleženci sprejmejo za svojega, ga sooblikujejo ali preoblikujejo. Učinkovita pot k temu je, da udeleženci sami oblikujejo cilje;
- pripadnost skupini, demokratično in socioemotivno vodenje ponavadi pomaga ustvariti dobre odnose, ki spodbujajo pripadnost, ta pa se razvije šele sčasoma.

SLOG VODENJA V SKUPINI

Mentor s slogom vodenja lahko pripomore k boljši povezanosti med udeleženci. Sprva usmerja dinamiko in učenje skupine, sicer pa s skupino sodeluje (kakor vsi udeleženci krožka), ji pomaga držati rdečo nit, dosegati cilje, spremljati dokumentacijo in najti vire za delovanje, pri čemer izmenjuje ciljno usmeritev in socio-emocionalne prvine vodenja.

Komunikacija je sestavljena iz simbolov in signalov. **Simboli** so namerna, dogovorjena znamenja, ki jih uporabljamo samo ljudje (črke, besede, ikonični jezik itd.). **Signali** pa so nenamerna, spontana znamenja, s katerimi izražamo čustva, počutje. Z njimi izražamo čustvena stanja, zato so manj nadzorovani. Sem sodijo melodija govora, jok, krik, smeh, izraz obraza, pogled, dotiki, kar imenujemo **nebesedna komunikacija**.

SPORAZUMEVANJE V SKUPINI

Za uspešno komunikacijo velja, da sogovorniki skrbijo za to, kako izražajo svoja mnenja:

- ne uporabljajo izrazov, zaradi katerih bi bil kdo lahko prizadet,
- neprenehoma preverjajo svoje razumevanje sogovornika,
- občutja navadno izražajo v prvi osebi (jaz sporočila).

Jaz-sporočila izražajo, da sprejemam odgovornost za to kar nastaja v meni, hkrati pa sporočam, da sem dovolj odkrit, da o tem spregovorim tudi drugim. Sogovorniku tako dopustimo, da ohrani svoje mnenje in prevzame odgovornost za tisto, kar v njem nastaja. Nasprotje jaz sporočila je ti sporočilo, ki po navadi sproži konflikte. S ti-sporočilom posežemo v posameznikovo integriteto in pogosto negativno presoja njegovo vedenje, pri tem pa sploh ne povemo, kaj se dogaja v nas. Namesto izražanja svojih občutij napademo sogovornika z obtožbami, moraliziranjem, grajanjem.

NORME, PRIČAKOVANJA V SKUPINI

Razlike v stališčih, interesih in vrednotah lahko ovirajo komunikacijo. V skupinah, v katerih imajo udeleženci podobne vrednote in stališča do nekega pojava, teže nastane konflikt. Res je, da vsi udeleženci niso tako odprti in morda svoje mnenje obdržijo zase. Da skupina ni dovolj povezana, opazimo tudi po drugih znamenjih. Če se bodo posamezni udeleženci počutili prikrajšane, se utegne zgoditi, da k srečanjem ne bodo več

prihajali. Za mentorja je to znamenje, da bi se z udeležencem moral pogovoriti. Ni treba, da opravi pogovor sam. To lahko storijo udeleženci sami. Morda tisti, ki so z njim bolj povezani. V majhni skupini je vsak enako pomemben. Izguba enega lahko slabo vpliva na celotno skupino, še zlasti, če njegov odhod ni bil pojasnjen.

Komunikologi ugotavljajo, da sporočila interpretiramo predvsem po nebesedni govorici (55 odstotkov govorica telesa, 38 odstotkov tonalnost). Manjši delež (7 odstotkov) sestavljajo izrečene besede. Če pri tem upoštevamo, da se neverbalne govorice navadno niti ne zavedamo, se nam zdi povsem utemeljeno, da imajo uspešni komunikatorji izoblikovana stališča in vrednote, ki jim omogočajo uspešno sporazumevanje (Urh, 2005).

KONFLIKTI V SKUPINI

Ko dejavnosti niso usklajene, se učinkovitost razvoja zniža in lahko pride do konfliktov. Motnje, blokade, molk ali nesoglasja in neučinkovitost so ovira. Konflikte lahko povzroča namerno spodbujanje tekmovalnosti med udeleženci in skupinami, različni interesi. Najhujši so rušilni konflikti, ko gre za namerno škodovanje nasprotni strani, ki je vpletena v konfliktni položaj.

KOHEZIVNOST SKUPINE

Izraža stopnjo privlačnosti, tudi povezanost med udeleženci. Če je stopnja povezanosti nizka, se bo morda zgodilo, da jo bodo posamezniki skušali povečati z intenzivnejšo komunikacijo. Če ti poskusi ne uspejo, lahko skupina razpade.

Eden od kazalnikov kohezivnosti v skupini je kakovost stikov med udeleženci, kar lahko razberemo iz komunikacije med njimi. Opazujemo tako verbalno kot neverbalno govorico, poleg te pa še osredotočenost in smer komunikacije.

Primer: Verjetno bo na začetku večina bolj zadržanih kakor pozneje. Na prvem srečanju bo komunikacija bolj centralizirana. Oči udeležencev se bodo največkrat obračale k mentorju, ko bodo spraševali ali dajali pobude. Tudi ko bo kdo izrazil mnenje, se bodo oči drugih najprej obrnile k mentorju. Verjetno se ne bo zgodilo prav pogosto, da bi začelo govoriti več hkrati ali da bi drug drugemu segali v besedo. Tudi smeh bo v začetku manj sproščen. Že ko bodo prihajali, se ljudje večinoma ne bodo posedali v neposredno bližino tistih, ki jih še ne poznajo. Raje bodo izbrali stol, ki je nekoliko odmaknjen od že zasedenega. Udeleženci, ki se bodo med seboj poznali od prej, se bodo na prvem srečanju posedli skupaj. Nekaj časa bodo potrebovali, da se bodo sproščeno in neposredno lahko obračali tudi na druge. Mentor ima pri navezovanju stikov odločilno vlogo. V tem trenutku je pravzaprav edini, od katerega vsi pričakujejo, da jim bo pomagal prebiti led.

Pričakujemo lahko, da si bodo udeleženci sprva prizadevali za centralizirano komunikacijo: mentor – udeleženci ali udeleženci – mentor. Kljub temu pa mentor lahko ustvari možnosti za **večsmerno in decentralizirano komunikacijo**, npr. z reševanjem skupnega problema v manjših skupinah, pri katerih se zasedba občasno zamenja, s tem da nekoga zaprosi za pomoč; podobno učinkujejo tudi skromni prigrizki (piškoti, bobi palčke) in kava, ki jo lahko postrežemo ob prihodu, ali pa »kozarček« po srečanju.

Enako pomembna pa so opisana znamenja tudi potem, ko se skupina že oblikuje. Čeprav se posameznik pod vplivom skupine spreminja, se udeleženci med seboj ves čas razlikujejo. Lahko imajo različne interese, različne vrednote, so bolj ali manj odprti, bolj ali manj samozavestni. Nekdo bo s svojim glasnim razmišljanjem zasedel več prostora kakor drugi. Zaradi teh razlik utegnejo nastati tudi bolj ali manj izraziti konflikti.

P

POZITIVNO SPODBUJANJE

UDELEŽENCEV

Čarobno moč ima **pozorno poslušanje**. Tako poslušanje ni le navidezno, ki bi se izražalo s prikimavanjem, pritrjevanjem ali pohvalami. **Pozoren poslušalec** ima:

- **izoblikovana stališča in vrednote**: verjame, da je oseba, s katero se pogovarja, odgovorna in pristojna za sporočilo, ki ga daje;
- **vživlja se v vlogo sogovornika**, sprejema njegova stališča in čustva, pri tem pa ohranja svojo identiteto;
- **sproti preverja, ali je sogovornikovo sporočilo pravilno razumel**, zato lahko med pripovedovanjem sogovornika vprašuje ali pa povzema, kar je ta povedal. Dober poslušalec tudi ne presoja sogovornikovega sporočila, čeprav podaja svoje odkrito mnenje kot jaz sporočilo. Pri pozornem poslušanju je včasih treba vzdržati tudi težo tišine, ki se občasno pojavi;
- včasih le **z mimiko ali gibom nakaže, da posluša** (in da se mu nikamor ne mudi). Iz sogovornikove nebesedne govorice navadno razbere, ali želi še kaj povedati ali končati.

Študijski krožek ni terapevtska, temveč učna skupina. Pozorno poslušanje torej velja, ko nekdo govori o temi, ki zadeva celotno skupino. Urejanje osebnih problemov posameznika bi nas od primarnih ciljev študijskega krožka oddaljilo. Seveda si krožkarji včasih delijo tudi težave in osebne skrbi, vendar pa te pri skupinskem delu ne smejo priti v ospredje. Enako lahko postane ovira, če se krožkarji preveč zapletejo v vsakdanji pogovor, npr. o izidih volitev. Takrat je naša vloga spodbujevalca drugačna in preprosto rečemo: »Čas beži. Čaka nas še veliko dela. Predlagam, da temo volitve končamo.« Prav tako je treba včasih končati razpravo, za katero se zdi, da ne vodi do novih dosežkov, ali pa začutimo potrebo, da izrečeno povzamemo v sklepe. S tem se mora strinjati tudi skupina. Če skupina čuti, da bi o temi še razpravljala, potem moramo to razpravljanje dopustiti, ne glede na

to, kaj menimo o njej. Dobro je torej, da svoje predloge izoblikujete v vprašanje: »Se strinjate, da povzamemo to, kar smo govorili?«

Spodbujanje skupine in udeležencev ima več oblik. Pomeni, da opogumljamo plašne, po drugi strani pa spodbujamo skupino, da sledi svojemu cilju in ne izgublja moči pri dejavnostih, ki ne dajejo zelenih izidov. Spodbujanje tudi pomeni, da nekoga podpiramo, ko zadene na ovire (na primer pri pomanjkanju časa). Pri vsem tem pa potrebujemo veliko taktnosti in zmožnosti, da razločimo različne potrebe in se odločimo za pravo obliko spodbude.

Vlogo spodbujevalca lahko prevzame mentor, še boljše pa je, da se ta vloga porazdeli. Na prvih srečanjih je mentor drugim zgled ali model opravljanja določene vloge. Spodbujevalec sta lahko tudi animator ali moderator srečanja. Dobro je, če je ta vloga rotirajoča.

V skupini, kjer so nekateri udeleženci dominantni in zmeraj vodijo pogovor, verjetno ne bomo vzpostavili pravilne komunikacije. Zato je tako pomembno, da ves čas skrbimo za ravnotežje v skupini, tudi kar zadeva enakovredne razgovore. Če nam take skupine ne uspe ustvariti, bomo prav gotovo imeli težave z uresničevanjem želja vseh, to pa lahko povzroči, da nekateri udeleženci, katerih interesi se ne uresničujejo, odstopijo. Tudi sicer v skupini, kjer eden ali dva preveč izstopata in drugim ne dopuščata, da bi enakovredno sodelovali v pogovoru, ni prijetno. Če pa to se to zgodi, moramo ponuditi tudi druge možnosti za ugotavljanje potreb in želja.

P OV RATNA SPOROČILA

Povratna sporočila so pohvale in pritrdjevanja, vprašanja in odgovori, s katerimi se **odzovemo na sporočila ljudi**. Že s samo držo in mimiko obraza dajemo sogovorniku povratno sporočilo. Skratka, kot je dejal nekdo: » Ko smo z nekom v isti sobi, ni mogoče, da z njim ne bi komunicirali.«

Povratna sporočila so pomemben del komunikacije. **Izražajo** lahko **strinjanje** ali nestrinjanje, sprejemanje in zavračanje sporočila. V pogovoru izražamo povratna sporočila tako z **besedno** kakor z **nebesedno govorico**.

Povratna sporočila lahko **spodbudijo komunikacijo**, lahko pa jo tudi **zavrejo** ali povzročijo konflikt. Posebno pomemben postane **način povratnega sporočila**, ko **vrednotimo ali kritično ocenjujemo**. Kritično ocenjevati je zmeraj težko. Po eni strani se zavedamo, da moramo sporočiti tudi kritične pripombe, če želimo, da bo skupina napredovala, po drugi strani pa se bojimo, da bi s kritiko lahko koga prizadeli.

Tehnika, ki jo imenujemo tudi »**sendvič**«, nam pomaga jasno izraziti svoje pripombe, opozoriti na napake in pomanjkljivosti, ne da bi prizadeli človeka, ki mu to sporočamo. Gre za tristopenjski proces, ki vsebuje:

- **Izražanje spoštovanja**
Človeku pokažemo, da ga cenimo. Najprej povemo nekaj pozitivnega.
- **Izražanje nestrinjanja, pripomb, opozarjanje na napake in pomanjkljivosti**
Izrazimo se tako, kritiziramo »greh«, ne pa »grešnika«.
Poimenujte način vedenja ali pa elemente pri opravljenem delu, za katere menite, da bi se morali spremeniti ali izboljšati.
- **Opredelitev skupnega cilja in skupnih elementov na poti do njega.**

Slika 4: Ilustracija povratnega sporočila

Zavedati se moramo, da **povratna sporočila tudi sprejemamo**. Za interpretacijo sporočil, ki jih sprejemamo, smo odgovorni sami. Pri tem nam pomagajo ali nas ovirajo naša stališča in vrednote. Če smo kot mentorji sprejeli vlogo udeleženca in ne vlogo nekoga, ki je nadrejen drugim v skupini, pri tem ne bomo imeli večjih težav. Odločitve naj zmeraj sprejme skupina.

SPORAZUMEVANJE IN SODELOVANJE Z OKOLJEM

Lokalno okolje je v prvi vrsti skupnost, ki ima primerljive potrebe, cilje in dejavnosti. Nekoč razmeroma enotni prebivalci določenega naselja so danes manj enotni, saj živijo iz različnih virov (pokojnine, plače, socialni transferji, dodatni zaslužki), imajo različne interese, ker so v različnih življenjskih obdobjih, imajo pa tudi različne življenjske izkušnje. Sooblikovanje skupnosti je torej izziv in priložnost za študijski krožek. Pojem »lokalna skupnost« se običajno uporablja za upravno enoto, torej občino, kar je bistveno širši okvir od skupnosti, ki jo nagovarja študijski krožek.

Slika 5: Skupnosti na različnih ravneh

Poleg odnosov v skupini gradimo s študijskimi krožki tudi **odnose v skupnosti**. Študijski krožek deluje v skupnosti na njeni mikroravni. Vanjo tudi prispeva rezultate in učinke učenja in dela. S tem prispeva k razvoju lokalne skupnosti oziroma občine, še zlasti kadar je študijskih krožkov v njej več in delujejo več let zaporedoma. Ni torej slučaj, da so nekateri prejeli občinske nagrade, leta 2011 medobčinsko nagrado, nacionalne nagrade za prostovoljstvo, dediščino ipd. ter so redno nagrajeni ob Tednu vseživljenjskega učenja (več na spletni strani <https://sk.acs.si>)

Sodelovanje z mediji prispeva k prepoznavnosti študijskih krožkov in njihove dejavnosti. **Obveščanje in animiranje javnosti** imenujemo tudi **socialnokulturna animacija okolja**. Obveščanje javnosti in predstavitev sta stalna dejavnost, katere namen ni oglaševanje, ampak prispevki za **radijske in televizijske reportaže** ali **pogovore** o delu študijskih krožkov ter različne razprave o aktualnih problemih v okolju. Posebej primerna so **krajevna občila**, ki so, predvsem v manjših krajih, največkrat učinkovitejša od nacionalnih. Dosedanja bibliografija objav o študijskih krožkih obsega mnoge prispevke tudi v nacionalnih javnih občilih in strokovnem slovstvu, zato vabimo, da si jih ogledate na spletni strani <http://sk.acs.si> in sledite njihovemu zgledu.

Delovanje študijskega krožka samo po sebi sicer ni **senzacionalna novica**. Res pa je, da tudi večina novic šele **postane senzacionalna** tedaj, ko so **zanimivo objavljene**. Če o kaki stvari dovolj pogosto slišimo ali beremo, si ustvarimo vtis, da je zadeva pomembna za večino ljudi.

PRIMER: V okolju, v katerem so na pobudo študijskega krožka krajani sami očistili smetišče, ki jih je pred tem kar desetletje motilo, pa niso storili nič, je to precej pomembna in senzacionalna novica. V nacionalnem mediju bi se taka novica izgubila, na krajevni ravni pa lahko zbudi pozornost, saj so krajanom njihove težave najbližje.

ZAKLJUČEK ŠTUDIJSKEGA KROŽKA

VREDNOTENJE

Vrednotenje ali evalvacija (tako imenujemo vrednotenje s tujko, ki je pri nas sicer zelo uveljavljena) je del vsakdanjih življenjskih procesov.

Omogoča nam:

- oceno trenutnega stanja,
- ugotavljanje možnosti za nadaljevanje,
- temelj za spreminjanje zdajšnjega stanja.

Vrednotenje je postopek, ki traja ves čas delovanja študijskega krožka.

V izobraževalnem procesu poznamo predvsem:

- začetno vrednotenje (pred izobraževanjem),
- sprotno vrednotenje (med izobraževanjem),
- končno vrednotenje (po zaključku izobraževanja).

ZAČETNO VREDNOTENJE

Pred prvim srečanjem krožka ugotavljamo:

- potrebe morebitnih udeležencev krožka in
- skušamo ugotoviti, kaj v našem okolju bi utegnilo zanimati več ljudi.

SPROTNO VREDNOTENJE

Sproti vrednotimo:

- Cilje študijskega krožka (naše potrebe, želje, učne in akcijske cilje);

Za kakovostno napredovanje študijskega krožka je utemeljeno imeti pregled nad tem, kaj smo že dosegli in kaj moramo še storiti. Zapisi o srečanjih študijskega krožka so dnevnik sprotnega vrednotenja.

- **Način dela**
Ugotavljamo, če je izbrani način dela ustrezen (ustreznost metod, predstavitev, organizacija učenja, razdelitev nalog).
- **Počutje sodelujočih**
Dobro je nameniti vrednotenju počutja vsaj nekaj minut ob koncu, ko v miru premislimo, kaj se je v skupini dogajalo.
- **Težave pri učenju, iskanju virov**
Ko ugotavljamo doseganje podciljev, se pogovarjamo tudi o težavah, ki jih imajo posamezni udeleženci. Pogosto lahko z nasvetom, dodatno informacijo ali s porazdelitvijo obveznosti bistveno olajšamo učenje posameznika in skupinsko dinamiko.
- **Delo mentorja**
Ne gre za to, da se kritizira delo enega ali drugega, temveč za povratna sporočila, ki omogočajo boljše sodelovanje in uspeh krožka.

KONČNO VREDNOTENJE

Vrednotenje v krožku opravljajo vsi udeleženci, posebno takrat, ko se vrednoti skupno delo. Na koncu ugotavljamo:

- ali smo dosegli **izobraževalne/učne cilje**:
 - koliko je sodelovanje v krožku pripomoglo k pridobitvi novega znanja, izkušenj in spretnosti;
- ali smo dosegli **akcijske cilje**:
 - koliko in kako smo s svojim znanjem, izkušnjami, spretnostmi vplivali na okolje.
 - Pri tem nam pomagajo povratna sporočila in odzivi okolja, spremembe v okolju, skupnosti.
 - Dejavnosti, ki jih predstavite javnosti, naj pritegnejo pozornost drugih krajanov. Če jih boste pripravili tako, da bodo zanimive in bodo poživile siceršnje dogajanje, se bodo vabilu v krožek gotovo odzvali tudi drugi ljudje. Vsekakor je odziv ljudi povratno sporočilo, ki vas prepriča, da ste cilje uspešno uresničili.

Ugotavljamo tudi

- **Počutje** najprej pri sebi: kako se počutim, kaj želim spremeniti, kako sprejemam druge, kakšen je odnos do mentorja.
- **Delo mentorja**
Mentor vrednoti svoje delo predvsem s povratnimi sporočili. Je bila mentorjeva pomoč ustrezna/preveč dominantna, so bile naloge mentorja enakovredne nalogam drugih, je bilo sprotno vrednotenje primerno, so bile uporabljene prave metode dela, je mentor upošteval želje udeležencev?

Učenja in dela ne vrednotimo le s pomočjo dokumentacije, temveč tudi z naslednjimi načini oziroma **metodami**:

- **Pogovor** je gotovo temeljni, najpogostejši in najbolj neprisiljen način sprotnega vrednotenja. Uporaben je od prvega »prebijanja ledu« in medsebojnega spoznavanja, predstavljanja želja in potreb pa do končnega vrednotenja. Z njim lahko uspešno:
 - odpravljamo nasprotja v skupini,
 - sproti ocenjujemo pričakovanja sodelujočih in njihove predloge,
 - načrtujemo, pri čemer upoštevamo zanimanje in želje posameznika in skupne cilje skupine,
 - iščemo nove poti za izpeljavo zaključnih dogodkov (akcijskih ciljev),
 - ugotavljamo tim. »dodano vrednost«, torej s čim smo si razširili obzorje.
- **Delo v dvojicah** omogoča izražanje mnenja, predloge novih možnosti, ki zadovoljujejo največ sodelujočih ter ogibanje temu, da zadržani ali bolj plašni ne bi mogli izraziti svojega mnenja.
- **Pisanje mnenjskih lističev** spodbuja molčeče in omogoča pisno anonimno in zgoščeno izražanje, ki mu sledi razprava ali vsaj povzetek ugotovljenega.
- **Zapisi o srečanjih** so eden izmed obrazcev, s katerim spremljamo delovanje študijskega krožka v spletni

aplikaciji, a ni obvezen. Zapisovalec je lahko vsakič drug lahko pa tisti, za katerega se skupaj odločite za vsako srečanje posebej. Zapis omogoča vrednotenje posamičnega srečanja, torej sprotno načrtno delo.

- **Povratna sporočila iz okolja pridobimo z** ugotavljanjem mnenj krajanov, ki so pomemben kazalec uspešnosti študijskega krožka, tudi če le-ta ni usmerjen v močnejše javno delovanje.

Vrednotenje je nenehen proces, zato ni le sklepni del izobraževanja in učenja, ampak z njim ugotavljamo tudi, ali študijski krožek res temelji na sodelovanju večine, ali se pojavljajo kakšne težave, ali z načrtovanimi dejavnostmi sledimo zastavljenim ciljem in ali se omrežje študijskih krožkov razvija v skladu s potrebami in pričakovanji.

VODENJE DOKUMENTACIJE

K poročanju o delovanju študijskih krožkov so **vabljeni** vsi, ki upoštevajo načela študijskih krožkov, ne glede na vir njihovega financiranja.

Dokumentacija je bila zasnovana ob začetku delovanja študijskih krožkov, a se je vsebinsko in tehnično razvijala. Danes je **dostopna v e-obliki** v elektronski aplikaciji eSK na spletni strani <https://esk.acs.si>. Možnost vpisa vanjo imajo le tisti mentorji, ki razpolagajo s potrdilom o opravljenem *Temeljnem usposabljanju za mentorje študijskih krožkov* (ACS). Vsak mentor **sproti poroča** o svojem delovanju, ker prejema tudi nacionalna sredstva. Vendar v aplikacijo **poročajo tudi tisti, ki nacionalnih sredstev še nimajo**, a želijo biti vključeni v mrežo slovenskih študijskih krožkov, ki potekajo po njihovih izvornih načelih ter ob stalni skrbi za kakovost in strokovno izpopolnjevanje.

S pomočjo računalniške aplikacije eSK spletno zbiramo sledeče podatke:

- **Prijava študijskega krožka**

Z njo sporočate javnosti, da delujete. Morda prav po vaši temi ali izkušnjah nekdo povprašuje ali pa v vašem okolju želi kdo obiskovati študijski krožek. Zato je toliko pomembneje, da prijavo oddate čim prej ali najkasneje po prvem srečanju krožka. Prijavljeni krožki so promovirani na spletni strani <http://sk.acs.si>.

- **Lista prisotnosti**

Seznam je namenjen predvsem dokumentaciji in dokazilu o aktivnosti sodelujočih. Gre za osebne podatke, zato so hranjeni skladno z zakonodajo o varstvu osebnih podatkov.

Najprej vpišemo in opišemo udeležence. Nato vnesemo zapis o srečanju. Z vnosom novega srečanja se možnost vpisovanja

podatkov za pretekla srečanja ukine (podatkov za nazaj ne moremo vnašati).

- **Zapis o srečanju**

Vpisujemo dogajanje in zaključke posameznih srečanj, uporabljene metode, podcilje in podobno. Zapis ni obvezen, vendar ga priporočamo, saj omogoča sprotno vrednotenje in spodbuja učinkovitost učenja (da krožek ne zaide v »debatni klub« ali prijazno »čajanko«).

- **Končno poročilo**

Vsak študijski krožek je dolžan na koncu svojega delovanja izpolniti končno poročilo. Gre za evidenco, ki mu je vedno dostopna bodisi posamično ali agregirano za institucijo ali za daljše obdobje. Arhiv poročil služi za dokumentiranje opravljenega dela v daljšem obdobju in je argument pri pridobivanju dodatnih, izvenproračunskih sredstev.

ACS na podlagi poročil utemeljuje porabo proračunskih sredstev, pridobiva dodatna sredstva ter vsebinsko argumentira vidike, pomembne za financiranje. Podatki se **obdelujejo na ravni države in regij**. Mentorji imajo dostop do vnešenih podatkov. **Spremljanje študijskih krožkov je eden redkih primerov kvantitativnega spremljanja neformalnega učenja v Evropi.**

Slika 6: Skupina mentorjev na izpopolnjevanju

OB 25-LETNICI RAZVOJA

mag. Tatjana Dolžan Eržen

Študijske krožke zaznamujejo posebne vrednote: radovednost in želja po znanju, druženju in skupnostnem, vzajemnem delovanju. Tematsko so izjemno pestri. Vsa leta se jih okrog petine opredeljuje za etnološke¹.

V prispevku bomo predstavili to izbiro podrobneje ter jih združili po njihovih namenih, da bi uzrli njihova življenjska okolja in potrebe skupnosti. Mentorji ali strokovni sodelavci jih namreč zelo dobro poznajo, saj so osebno občutljivi za socialne in duhovne potrebe svojega okolja, k temu pa jih usmerja tudi koncept študijskih krožkov kot tak. Nekateri delujejo kot družbeni aktivisti, večina pa čuti spodbujanje in prinašanje drugačnih, novih pogledov, učenje, novo znanje in razvojno naravnost za svoje poslanstvo. Oblika študijskih krožkov jim omogoča ustvarjalnost, s katero bogatijo in spodbujajo k razvoju zlasti slovensko podeželje.

Morda bo kdaj izmed
sadox teh brazd utrujen
popotnik brašna si
nabral ...

Takrat in zdaj zahvaljen,
Bog, za slast, da bratom
vračam, kar si meni dal.

(Alojz Kocjančič)

¹Na vprašanje *Kam bi po nazivu, namenu, vsebini, delovanju in rezultatih krožka umestili vaš krožek*, izberejo odgovor Etnologija. Pri odločanju jim pomagata v oklepaju dodana ključna izraza dediščina in identiteta, ki dopolnjujeta izbiro Etnologija.

NAČIN ZBIRANJA PODATKOV

Vsebinska kategorizacija študijskih krožkov je bila vzpostavljena na Andragoškem centru Slovenije že leta 1994. Zaradi primerljivosti na daljši rok jo ohranjajo, čeprav to prinaša tudi nekatere slabosti npr. da se morajo umestiti med etnološke tudi druge humanistične vede na primer *Umetnostna zgodovina* (Črnomelj, 2009 in 2010), *Bela Ljubljana skozi zgodovino* (Ljubljana, 2012). Vsebine, ki jih obravnava etnologija, najdemo tudi v krožkih ročnih spretnosti (klekljanje, pletenje volne, pletenje izdelkov iz šibja, vezenje, kuhanje lokalnih specialitet itd.), ekologije, vrtnarjenja in zeliščarstva, zato smo proučili tudi te kategorije.

Vprašanje je, koliko krožki, ki se sami uvrstijo med »etnološke«, etnologijo resnično poznajo. Med mentorji krožkov je namreč le nekaj etnologov, večinoma so drugih strok: pedagogi, slavisti, anglisti, germanisti, gozdarji, sociologi, ekonomisti, knjigovodja, kozmetičarka in podobno.

Svobodno izbrana tema nam sporoča pomembno zanimanje odraslih v Sloveniji že od samega začetka študijskih krožkov, saj etnologija prevladuje. Osredotočili smo se na vprašanja:

- Kakšen odnos do kulturne dediščine udejanjajo sodelujoči v študijskih krožkih?
- S kakšnim namenom se lotevajo teh tem, kakšne cilje si postavljajo?
- Do kakšnih rezultatov se dokopljejo, kakšne sledi pustijo?

Izhodišča besedila so:

- Interni izpisi podatkov o deležu in številu krožkov, ki se odločajo za izbiro Etnologija, letni seznamei teh krožkov in izpisih izbranih polj (kraj, izobrazba mentorja, težave, največji dosežki, vpliv na okolje in p.) iz poročil posameznih krožkov, ki jih je maja 2012 ACS pripravil za namen tega prispevka za leta 2009-2011 in za leto 2017. Upoštevani so bili le zaključeni in dokončno opisani krožki (podatki aplikacije eSK ter njene rubrike Arhiv).
- Osebni telefonski pogovori z 11 mentorji in vodji študijskih krožkov in enim osebno v Kropi aprila in maja 2012.

Pogovori so potekali v obliki polstrukturiranega intervjuja s tremi vprašanji.

- Pregled spletnih strani organizatorjev študijskih krožkov, ki pogosto ponujajo krožke z etnološko vsebino (skupno je bilo, maja in junija 2012, pregledanih 19 spletnih strani).
- Pregled dveh objavljenih zbornikov študijskih krožkov:
 - *Brazde s trmuna*: 15 let, Trst, 2011;
 - *Kako so na Blejski Dobravi včasih živeli?* Jesenice, Ljudska univerza, 2009.
- Literatura o novejših trendih v etnologiji.

Rezultate podajamo opisno, in sicer najprej s pregledom novejših teoretskih trendov, nato z navedbo ključnih namenov in učinkov analiziranih študijskih krožkov s primeri ter z zaključki na podlagi razprave. Nameni so podani v obliki naraščajočega načrtnega vpliva krožkov na razvoj, torej spoznavanje etnoloških vsebin, nato spoznavanje skupaj z aktualizacijo v sedanjost ter na koncu spoznavanje z namenom uporabe ali celo trženja.

NOVEJŠI ETNOLOŠKI POGLEDI NA DEDIŠČINO IN IDENTITETO

Etnologija je tematsko široka veda o človeku, ki se ukvarja z vsakdanjim načinom življenja pripadnikov različnih etničnih skupin v preteklosti in v sodobnosti. Ker so se etnologi v preteklosti veliko posvečali lastnemu narodu, torej Slovencem in sestavinam naših načinov življenja, jo pri nas ljudje precej povezujejo z ljudskim izročilom/tradicijo, starimi jedmi, šegami in podobnimi *narodnimi* temami.

Za etnologijo v primerjavi s sociologijo, zgodovino ali geografijo velja, da so vir gradiva za raziskovanje opazovanje in osebni pogovori z ljudmi *na terenu*. Etnološka metodološka in metodična znanja bi mnogim mentorjem in udeležencem študijskih krožkov lahko pomagala, da bi lažje in kvalitetneje opravili izbrano nalogo. Slovensko etnološko društvo kot stanovska organizacija je zelo naklonjeno ljubiteljem, ki se ukvarjajo z etnološkimi temami; vabi jih v sekcijo, ki redno pripravlja različna izobraževanja. Vsako leto Slovensko etnološko društvo podeli strokovne etnološke Murkove

plakete tudi za ljubiteljske dosežke (www.sed-drustvo.si). Razprave stroke o konceptu kulturne dediščine in identitetah Slovencev pa lahko prispevajo nove interpretacije delovanja študijskih krožkov, ki se opredeljujejo za etnološke.

Etnologijo kot prepoznavno humanistično vedo na Slovenskem ustvarjajo etnologi na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti, Inštitutu za slovensko narodopisje v Znanstveno raziskovalnem centru SAZU, na Zavodu za varovanje kulturne dediščine Slovenije, v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani in drugih muzejih.

Kulturna dediščina, ki jo skupaj z naravno na kratko imenujemo dediščina, je v zadnjem desetletju postala ena od pomembnih medijskih tem. Slovenci smo dobili možnost doktorskega študija vede o varovanju kulturne dediščine t.i. heritologije². Kaj je kulturna dediščina? Prostori in stavbe (t.i. nepremična kulturna dediščina), predmeti (premična kulturna dediščina), spretnosti, znanje, šege, pesmi, glasba in drugo (nesnovna ali živa kulturna dediščina), kar vsebuje neko preteklo zgodbo, pomembno za sedanost in prihodnost. Izraz ima povsem politične korenine, saj se uveljavlja od sedemdesetih letih 20. stoletja dalje, ko ga je Unesco objavil v Konvenciji o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine leta 1972. Ta konvencija je določila, da poškodovanje ali izguba vsakega primerka kulturne ali naravne dediščine pomeni osiromašenje dediščine vsega človeštva. Od osemdesetih letih 20. stoletja se s konceptom kulturne dediščine ukvarjajo družboslovne stroke. Definirale so jo kot to, kar je prejšnja generacija ohranila in predala sedanji in kar pomemben del populacije želi predati prihodnjim generacijam (Jezernik, 2005). Nadaljnje razprave so pripeljale do trditve, da je dediščina življenjskega pomena za razvoj identitete, torej pripadnosti posameznika in družbe, vendar jo vsakdo lahko razume po svoje (Lowenthal, 1996). Kajti kulturna dediščina so dobrine, podedovane iz preteklosti, ki so za nas pomembne zaradi naših vrednot, identitet, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij (Kulturna dediščina preteklosti za lepšo prihodnost, 2010).

2 Interdisciplinarni doktorski program Heritologija poteka na Filozofski fakulteti Univerze Ljubljana.

Dediščina nas opredeljuje kot družbena bitja. Enaka dediščina ljudi združuje kot pripadnike iste skupnosti – družine, vasi, kraja, pokrajine ali naroda. *Zgodbe o izvoru in vztrajnosti, o zmagah in porazih, nas povezujejo s predniki, z njimi delimo svoje vrline in se izogibamo njihovih napak* (Lowenthal, 1996). *Dediščino ohranjamo, da bi z njeno pomočjo ohranili svojo drugačnost. Zaradi svoje dediščine se razlikujemo od tekmecev ali opresorjev, kar je neprecenljive vrednosti* (Jezernik, 2010). Druga plat pripadnosti dediščini pa je delitev ljudi na Mi, ki smo vsi pripadniki naše dediščine, in Druge, ki so pripadniki neke druge dediščine. Sledi izključevanje Drugih iz naše skupnosti, na primer pri nacionalizmih.

V zvezi z etnologijo se govori tudi o ljudskem izročilu, ki ga sodobna etnologija povezuje z načinom življenja, s kulturo nekdanje večine prebivalstva na podeželju, ki je bilo kmečkega porekla. Izraz tradicija pa nam pomeni izročilo, to je vse, kar se v življenju posameznikov in skupin prenese skozi čas in se ohrani in ustali v nekem daljšem obdobju.

Ena od nevarnosti uporabe kulturne dediščine oz. sestavin nekdanjih načinov življenja zlasti za turistične prireditve je posredovanje in predstavljanje neke dejavnosti iz druge roke, kar se imenuje folklorizem. Del sodobnih prireditev so na primer prikazi kmečkih opravil ali spretnosti stare obrti, ki so zelo priljubljeni in privlačni. Ogleda si jih lahko večje število obiskovalcev kot starega mojstra v njegovem vsakdanjem okolju. Pomembna je **pristnost**, saj morajo biti oblačila (Knific, 2010), prizorišča, dialogi oz. govor nastopajočih povezani s tem, kar prikazujejo, da ustvarijo verodostojno celoto. Pogosto namreč radi dodamo marsikaj, kar nima nobene zveze s prikazovanim. In nasprotno, iz izvirne podobe si izberemo, kar potrjuje naše hotenje, smer ali dejavnost, ne upoštevamo pa je v celoti; kar nam ne ugaja, preprosto izpustimo, četudi je bistveno za celoten vtis. Ker želimo večji obisk in boljšo reklamo ali pa preprosto, ker premalo vemo in se napačno odločimo, ustvarimo novosti, temelječe na starem, a nepošteno uporabljene, zlorabljene. Britanski publicist in zgodovinar Eric Hobsbaum je o tem napisal knjigo z naslovom *Izumljene tradicije*, ki nas opozarja na dejstvo, da mnogo sestavin načina življenja, za katere smo prepričani, da so zelo stare in smo jih oklicali za tradicionalne, v resnici sploh niso

tako zelo stare. Takšni folklorizmi so se namreč dogajali tudi v preteklosti (Poljak Istenič, 2008). Koristno se je zavedati, da preteklosti ni mogoče priklicati nazaj, lahko jo samo **poustvarjamo, jo interpretiramo in predelujemo za sodobne potrebe.**

Ker je preteklost, prisotna v hitro minevajoči sedanjosti, tako dragocena, je varovanje kulturne dediščine postala pomembna družbena naloga tudi za državo. Potreba po enotnem, celovitem in multidisciplinarnem varovanju kulturne dediščine je *iz dneva v dan večja, ne le zaradi posegov v prostor in pozab, ki jih prinašajo pospeški sprememb, temveč tudi zato, ker dediščina postaja tudi vse pomembnejši zaščitni znak lokalnih in predstavnih (»zamišljenih«) skupnosti. Predstava »naše« dediščine neizbrisno opredeljuje nacionalne, regionalne in lokalne identitete, obenem pa jo doživljamo tudi kot živo prakso, ne le z »izumljanjem tradicij« in prilastitvijo (apropriacijo) vrednot, temveč z občudovanjem, ki se nemalokrat sprevrže v čaščenje* (Hudales in Visočnik, 2005). Ker nas zadevajo vse bolj intenzivni procesi globalizacije, ki vplivajo tako na gospodarstvo kot kulturo, izginjajo razlike v načinih življenja posameznih družbenih skupin. Za vsako skupnost pa je tako kot za posameznika pomembna vrednota prav enkratnost in posebnost. Zato postaja potreba po simbolni in materialni prepoznavnosti posameznih skupnosti prav pereča. Temu sledi tudi **evropska zakonodaja, ki je izdala že več resolucij na to temo.** Resolucija št. 1 o vlogi kulturne dediščine in izzivu globalizacije (2001) posebej poudarja potrebo po: *zagotovitvi dostopnosti vsakogar do znanja, kulture in kulturne dediščine, zagotovitvi etičnega odnosa do tržne politike s predmeti dediščine, ki naj krepí mednarodno sodelovanje pri spremljanju nezakonitega trgovanja z dediščino in ozaveščanju skupnosti o vrednosti kulturne dediščine kot sredstvu za njihov trajnostni razvoj in kakovost življenja.* Cilji te resolucije so, da raznovrstnost kulturne dediščine na lokalni in regionalni ravni daje ljudem izvirni občutek identitete, omogoča ljudem ugodnosti v svetovnem gospodarskem tekmovanju, prispeva k njihovi blaginji in krepí stabilnost in družbeno povezanost, ki spodbuja vlaganja. Resolucija št. 2 o prihodnjih dejavnostih Sveta Evrope na področju kulturne dediščine v obdobju 2002–2005 opozarja na razširitev dosedanjega pojma kulturne dediščine na »kulturno okolje« in na s tem povezano prizadevanje za njegove vrednote.

Republika Slovenija se je varovanja kulturne dediščine lotila upravljavsko z vodenjem registrov različne dediščine na ministrstvu, pristojnem za kulturo in z razglašanjem kulturnih spomenikov. Precej izpopolnjen je že register nepremične dediščine, v katerega vpisujejo po presoji stroke najbolj dragocene stavbe – tako umetnostne kot etnološke in arheološke spomenike. Register premične dediščine, to je različnih muzejskih predmetov, umetnin in arheoloških izkopanin, še ni zaživel. Od leta 2011, ko je bil za koordinatorja določen Slovenski etnografski muzej (<http://www.etno-muzej.si>), pospešeno ustvarjajo register nesnovne, t.i. žive dediščine. Zanimanje za vpis v ta register je izjemno veliko, predloge lahko pošljejo tudi ljubitelji, občine ali društva. Prav slednji so pogosto edini, ki še ohranjajo stare rokodelske spretnosti, šege ali znanje, ki sicer nima več gospodarske vrednosti ali državne oz. cerkvene podpore. Dediščino pač lahko ohranjajo le ljudje, ki jo dojemajo kot del sebe oz. svoje prepoznavnosti.

KOLIKO JE ŠTUDIJSKIH KROŽKOV Z ETNOLOŠKIMI VSEBINAMI?

Študijski krožki se v varovanje in ohranjanje kulturne dediščine ter raziskovanje identitet vključujejo večinoma ljubiteljsko. Delujejo kot **skupnosti prostovoljcev**, ki na podeželju, kjer ni veliko ponudbe izobraževanja, pritegujejo ljudi v neformalno izobraževanje o njihovi lastni kulturi in prostoru z namenom, da kaj spremenijo in izboljšajo, da povežejo krajanе v skupnem zanimanju in delu. *Šablonam življenja se res da iztrgati z različnimi izobraževanji*, je zapisal eden od najuspešnejših mentorjev študijskih krožkov Jože Prah iz Zasavja (Prah, 2005a). Nekateri krožki uspejo v svoji skupnosti sprožiti ustvarjalno moč, ki v sestavinah nekdanjih načinov življenja najdejo priložnosti za razvoj kraja.

Leta 2009 je bilo za etnološke opredeljenih 18,9 % krožkov, leta 2017 pa 24,1 %. V obdobju 2009-2011 se je z etnološkimi vsebinami ukvarjalo blizu sto krožkov, večinoma sta bili to kulturna in naravna dediščino mikrolokalnega okolja. Edino v knjižnici v Sežani je mentorica Špela Pahor, dobitnica priznanja ACS za

izjemne strokovne ali promocijske dosežke pri bogatitvi znanja drugih za leto 2008 (<http://www.tvu.acs.si>), etnologinja in knjižničarka, pripravljala krožke na temo popotništva in spoznavanja tujih dežel, drugih načinov življenja in drugačne dediščine. Akcijski cilj teh krožkov je razstava izbranih potopisov, seznam priporočenih knjig za branje in objava v časopisu.

KAKŠEN JE NAMEN KROŽKOV Z ETNOLOŠKO VSEBINO?

Mentorji v poročilu opredelijo namen neposredno, spoznavamo pa ga tudi iz akcijskega cilja, delno pa tudi iz zaključnega dogodka ali izdelka, imenovanega akcijski cilj, ki je lahko različnih oblik.

Leta 2010 je bil namen kar 35 od 42 krožkov (83 % vseh) pridobiti nova znanja. Nekateri so nameravali oblikovati tudi nove vrednote, izboljšati osebni odnos do ohranjanja lokalne kulturne dediščine. Štirinajst krožkov (33 % vseh) si je želelo pridobiti tehnike, spretnosti in veščine. Nameni etnoloških študijskih krožkov so bili:

- kakovostno izpolnjevanje prostega časa oziroma priložnost za osebno ustvarjanje,
- iskanje potencialov za razvoj skupnosti, ki ji pripadajo.

SPOZNAVANJE IN OHRANJANJE DEDIŠČINE JE NAJPOGOSTEJŠI NAMEN ŠTUDIJSKIH KROŽKOV

Ta namen navajajo zlasti tisti, v katerih sodelujejo starejši, npr. *Zgodbe iz stare Postojne* (Postojna, 2010), *Lepote naše doline* (Ajdovščina, 2011) sta se osredotočila na proučevanje in spoznavanje lokalnih zanimivostih in krajevne zgodovine, *Spoznavajmo svoj kraj* (Ptuj, 2011) pa jih je želel tudi ohranjati. Mladi so se v krožku *Poletje v Slovenskih Konjicah* (Dravinjska dolina,

2010) lotili proučevanja najprej teoretično, nato pa so opravili tudi terenske ogledе. *Romarske cerkvice* (Koper, 2010), *Ohranjanje kulturne dediščine – življenjski cikel*, *Kulturna dediščina – kulinarika Goriško Porabje* (Šalovci, 2009 in 2010) in *Belokranjsko plesno izročilo* (Suhor, 2011) so se ukvarjali s spoznavanjem posameznih tem kulturne dediščine, tako na primer z dediščino belokranjskih Romov v krožku *Spoznavanje romske kulture* (Črnomelj, 2011). *Moj kraj Gornja Radgona* (Gornja Radgona, 2010) je deloval v domu ostarelih, kjer je sprožil pretok znanja in spominov na življenje v kraju med domačini in prišleki. *Naša dediščina* (Šmarje pri Jelšah, 2010) pa je imel z izpeljavo nekaj težav (izbrali so si preširoko temo in so težko uskladili interese).

Prav ta pripomba pojasnjuje bistvo pristopa do kulturne dediščine v študijskih krožkih. Izobraževalno delo je zastavljeno tako, da vsak udeleženec aktivno vzpostavlja stik s snovjo in jo sam v sebi doživi. Sproščeno učenje in doživljanje pospešujeta dve načeli delovanja krožkov: demokratični odnosi in gojenje družabnosti.

MOČ IZ KORENIN ZA KVALITETNEJŠE ŽIVLJENJE

Korenine so staro poetično ali simbolično ime za preteklost. Krožki v urbanih okoljih spoznavajo svoje korenine in ohranjajo kulturno dediščino, ker se zavedajo možnosti, ki jih nudi izročilo nekdanjih načinov življenja za kvalitetnejše preživljanje prostega časa in urejanje doma. Spoznavanje domačega prostora, njegovih posebnosti in preteklosti udeležence obogatita. V istovetenju omogočata povezovanje posameznikov v skupnost. Ob oživljanju starih spretnosti razvijajo udeleženci krožkov in z njimi vsa skupnost ročne spretnosti in poznavanje gradiv. Izdelki pa so materializirana in stalno navzoča preteklost v sedanjosti, ki zaradi lastne izkušnje osrečuje.

Primeri:

- *Povežimo tradicijo s sodobnostjo* (Maribor, 2010) in *Iz korenin črpamo moč* (Knežak, 2010) prinašata v prakso teorijo pomembnosti kulturne dediščine za prihodnost.

- *Veselje velike noči* (Koper , 2010) so raziskovali in obujali stare običaje, torej ohranjali nesnovno dediščino. Enako velja tudi za *Sožitje bivanja – spoznajmo igre naših dedkov in babic* (Slovenj Gradec, 2010), ki je cilje dosegal s pomočjo medgeneracijske izmenjave.
- *Martinčki na Goričkem* (Ljubljana, 2010) izkazuje terapevtsko moč spoznavanja izročila domače dežele pri doseganju posebnih ciljev usposabljanja varovancev s poškodbami glave. Center Zarja je za svoje tovrstne študijske krožke in drugo izobraževalno dejavnost prejel priznanje ACS za izjemne strokovne ali promocijske dosežke pri bogatitvi znanja drugih leta 2008 (<http://www.tvu.acs.si>).
- Podobno *Pravljice za varstveno delovni center in druge* (Piran, 2010) pomagajo pri razvoju oseb z motnjami v razvoju.
- Na slovenski obali že desetletje deluje Društvo ljubiteljev kulturne in naravne dediščine Anbot, ki so ga ustanovili udeleženci več zaporednih študijskih krožkov za učenje obnavljanja starega pohištva. Društvo vsako leto vodi več krožkov, ki omogočajo učenje starih spretnosti z namenom, da krožkarji v druženju in ustvarjanju preživljajo kvaliteten prosti čas in si s svojimi izdelki polepšajo dom ali jih namenijo za darila (*Recikliranje*, 2010, *Istrske košare*, 2011). Njihovi krožki s prireditvami sodelujejo tudi na mednarodnih dnevih evropske kulturne dediščine, na sejmihi starin in različnih društvenih dogodkih, ki v sodobnost Pirana prinašajo izročilo prejšnjih generacij prebivalcev slovenske obale. Njihova članica in mentorica krožkov Natalija Planinc je ena izmed motojev kulturnega življenja v Piranu.

SKUPNO RAZISKOVANJE ODKRIVA JAVNOSTI LOKALNE IDENTITETE

Udeleženci se skupaj učijo in raziskovujejo etnološko dediščino. Delo si razdelijo, kakor jim ustreza, na koncu naredijo sintezo spoznanj ter jih objavijo v obliki knjige, razstave, celo filma. Stare zgodbe, jezik, spomini na način življenja, ljudi, dogodke in vrednote zapisujejo, objavljajo ter tako tudi obujajo in oživljajo.

Drugače so namreč od tega, kar ponujajo množični mediji, zato so posebne.

Primeri:

- *Ohranimo dobro* (Ajdoščina, 2011) so zbirali zgodbe iz preteklosti domače vasi Osek (<http://www.drustvo-osek.org>), jih posneli in se nato pri pripravi zbornika soočili z zahtevnim zapisovanjem besedil v narečju. Zbornik so dopolnili njihovi otroci s svojimi risbami, zato ga lahko tudi štejemo za medgeneracijsko sodelovanje. Te zgodbe so jih tudi spodbudile k zbiranju starih, že skoraj pozabljenih besed in drugih zgodb.
- *Germanizmi v belokranjskem narečju* (Črnomelj, 2010 in 2011) je zbral germanizme v domači govorici, da bi jih objavili v knjižici (<http://www.zik-crnomelj.si>).
- *Pohorski furmani* (Radlje ob Dravi 2010 in 2011) je pred pozabo rešil pričevanja nekdanjih pohorskih voznikov. Udeleženci krožka, dolgoletni furmani, sedlar in kolar so predstavili svoje življenje in delo v tej nekdanji gospodarski dejavnosti, mentorica gozdarka Zdenka Jamnik pa je pripravila razstavo, ki je gostovala na več krajih.
- Pri Zvezi slepih in slabovidnih je potekal krožek *Anekdote o slepih in slabovidnih* (Ljubljana, 2010), zbral in zapisal je humorne izkušnje oseb z okvaro vida. Načrtovali so z objavo teh anekdot osveščati ožjo in širšo javnost o slepoti in okvarah vida. Takšna knjižica bi bila nedvomno odlična etnološka dediščina ljudi z okvaro vida in vseh videčih.

Ker je za tovrstno delo potrebno mnogo strokovnega znanja, z ljubitelji v krožkih pogosteje sodelujejo etnologi(nje), da jim pomagajo ali celo uredijo izdelek. Takšna izmenjava znanja v krožku ljubiteljev, posebno starejših, ki ogromno vedo, in izobražencev, ki znajo zapisati in oblikovati izdelek, je lahko izjemno ustvarjalna. Izdelki v javnost prinašajo novo védenje, ki omogoča istovetenje in ustvarjanje novih identitet ali poglobljanje obstoječih vezi s preteklostjo.

- Ljudska univerza Jesenice od leta 2004 vsako leto v različnih krajih jeseniške občine (Hrušica, Blejska Dobrava, Planina pod Golico ...) vodi krožek domačinov z naslovom *Kako so včasih*

živeli ... Udeleženci obujajo spomine na življenje v domačem kraju, ki jih nato natisnejo v knjižici. Zapise uredita strokovni sodelavki kustosinja etnologinja Zdenka Torkar Tahir iz Gornjesavskega muzeja in etnologinja bibliotekarka na domoznanskem oddelku Občinske knjižnice Jesenice Nataša Kokošinek. Leta 2015 je krožek prejel priznanje ACS za izjemne učne uspehe in bogatitev lastnega znanja. Učinki njihovega dela so darilo prihodnjim generacijam, ki se bodo z branjem teh in drugih knjižic lahko približali svojim predhodnikom:

... šele celostno vedenje bo dajalo tudi prihodnjim generacijam občutek pripadnosti in samozavest, ki ju potrebujejo za delovanje in oblikovanje prihodnosti tako na osebni in lokalni kot tudi na širši ravni (Torkar Tahir, 2012, Dolžan Eržen, 2005).

- Med slovenskimi študijskimi krožki jih je vsako leto tudi nekaj, ki jih organizirajo mentorice kustosinje v muzejih. V Koroškem pokrajinskem muzeju na Ravnah je Karla Oder vodila krožek *Dediščina železarstva na Koroškem*, v katerem so se zbirali upokojeni železarji. Skupaj so se spominjali načina življenja delavcev Železarne Ravne, mentorica je iz zbranega gradiva napisala doktorsko dizertacijo, leta 2014 pripravila stalno razstavo in izdala obsežen katalog *Mati fabrika – Železarna Ravne*. V Gorenjskem muzeju so v sodelovanju s Kulturnim domom Franca Bernika v letu 2010 in 2011 vodili krožek *Slamnikarstvo*, ki je uresničil idejo slamnikarskega muzeja s stalno razstavo 300 let slamnikarstva v Godbenem domu v Domžalah (<http://www.kd-domzale.si>). Uspeli so ustvariti take razmere, da se bo znanje izdelovanja slamnikov v besedi, sliki in s prikazom pletenja slame in šivanja slamnikov preneslo na mlajši rod Domžalčanov.
- Največ publikacij, razstav in nastopov pa je v svojem več kot dve desetletji dolgem življenju pripravil najstarejši slovenski krožek *Beseda slovenske Istre*, ki ima za svoje poslanstvo skrb za dediščino slovenske Istre in povezovanje vseh, ki čutijo za Slovensko Istro (<http://www.istra-nasa.si/>). Izdajajo različne publikacije, v katerih objavljajo izsledke svojih tematskih raziskav o slovenski Istri. Izšlo je tudi 15 številčk literarno-domoznanskega zbornika *Brazde s trmuna*. Trmun v

istrskem govoru pomeni zaraščeno njivo, ki jo po dolgem času spet zorjejo in začnejo obdelovati.

V jubilejnem zborniku za 15 let delovanja je tedanja mentorica Nadja Rojac zapisala: *Krožek tako že šestnajsto leto odstira zastor pozabe iz preteklosti avtohtonega slovenskega Istrana, iz življenja razumnikov in ustvarjalcev (enako kot vsakdana in praznika preprostega človeka). Eni in drugi so (bili) nosilci slovenske kulture v Istri in so (bili) zaslužni, da je Slovenec v Istri obstal in da je ta zemlja ostala slovenska. Vse to bi bili razni -izmi prejšnjega stoletja skoraj izbrisali. Tudi danes se v Istri vse to bogastvo zapostavlja. Njegovo odkrivanje imajo za preživeto, staromodno, če ga že kdo ne nima za izraz nacionalizma. Poveljuje se multikulturalnost prostora in pri tem zapostavlja in prikriva proboitna slovenska kultura. S svojimi zborniki se trudimo, da bi le-ta ostala živa (Rojac, 2011).*

Krožek jasno sledi svoji slovenski narodni zavesti in zato raziskuje, piše in objavlja besedila o temah, ki so ključne z njihovega stališča: starodavna istrska pisana beseda – glagolica, navade in običaji (ne le šege, tudi verovanja), razvoj šolstva in kulturnega delovanja, življenjske zgodbe in spomini znanih Istranov in v Istri delujočih duhovnikov, učiteljev, umetnikov in drugih, spomini na nekdanje dejavnosti, kot je bilo preprodaja jajc v Trst, kamnoseštvo, služba delavk v tovarni za predelavo rib itd. Vzpodbujajo k pisanju poezije in zgodb v domačih vaških, istrskih govorih in jih na svojih nastopih govorijo in tako razvijajo. Zborniki Brazde s trmuna so zakladnica zgodb o nekdanjih Istranih, njihovem delu in življenju. Njihov pristop se od antropološkega znanstvenega razlikuje zlasti v družbeni angažiranosti, ki temelji na vsakdanjih soočanjih z drugo nacionalnostjo: ... *Vemo, da moramo vsi stremeti k sožitju. Zavedamo pa se tudi, da sožitje v narodnostno mešanem območju ni možno brez lastne identitete. Zato iščemo in utrjujemo izraze naše biti, kajti ni naroda brez korenin (Rojac, 2011).*

Krožku so občine Piran, Izola in Koper podelile Nagrado Alojza Kocijančiča, istrskega duhovnika in pesnika, simbola ohranjanja kulturne podobe slovenske Istre, za leto 2011 za posebne dosežke pri oblikovanju, raziskovanju in ohranjanju kulturne identitete Istre.

SPOZNAVANJE DEDIŠČINE, DA BI OHRANILI IN UVELJAVILI ROKODELSTVO

V Sloveniji deluje nekaj mentorjev in udeležencev, ki so aktivni v rokodelstvu. Študijske krožke so uporabili za izobraževanje in napredek svoje dejavnosti. Iz pasivnosti potrošnikov so s tem prestopili med aktivne državljane. Vprašanje pa je, čemu so uporabili prav takšno obliko skupnega dela. Delovanje krožkov zaznamujejo demokratični odnosi, sproščeno prvenstveno izkustveno učenje ob prijetnem druženju in načrtno doseganje ciljev, za kar skrbi usposobljen in osebno motiviran mentor. Sodelujejo motivirani prostovoljci, pomemben del njihovega soustvarjanja je družabnost. V tem je morda razlog, da krožkom uspe tam, kjer rešitev ne bi bila zagotovljena niti projektnim skupinam.

Rokodelstvo je ime za obrt na splošno ali drug izraz za domačo obrt do druge svetovne vojne, dandanes pa se največ uporablja za obrtne dejavnosti, ki izhajajo iz dediščine. Rokodelec je bilo ime za obrtnike, ki so s preprostim orodjem v domačih delavnicah izdelovali najrazličnejše predmete. Od konca 20. stoletja se spet uporablja v pozitivnem smislu za izdelovalce domače in umetnostne obrti. V zadnjih treh letih je s pomočjo študijskih krožkov pridobilo oglarstvo, idrijsko čipkarstvo in izdelovanje spominkov na Koroškem.

Primeri:

- *Kopa* (Magolnik pri Radečah, 2010), eden zadnjih oglarskih krožkov v Zasavju, in *Izdelava in kurjenje oglarske kope* (Tolmin, 2011) v Posočju. Ta stara dejavnost žganja lesa v oglje je bila v železarski in kovaški Sloveniji v preteklosti zelo razširjena, v drugi polovici 20. stoletja je opešala, zdaj se spet uveljavlja, za kar je zaslužen gozdar in mentor Jože Prah iz Zavoda za gozdove, pobudnik Oglarske dežele v Dolah pri Litiji.

- *Prenova sistema ocenjevanja idrijske čipke* (Spodnja Idrija, 2010); ŠK je vodila mentorica Andra Marinko s pomočjo zunanje sodelavke in strokovnega znanja klekljaric; ŠK je prenovil sistem ocenjevanja idrijske čipke ter postavil merila za pridobitev certifikata (dovoljenja za uporabo geografske označbe »idrijska čipka«). Na Idrijskem še naprej razvijajo čipkarstvo v študijskih krožkih, na primer *Tanko z debelim – razstava idrijskih čipk* (Cerkno, 2011), *Cvetlični vrt – skupna razstava idrijskih čipk* (Idrija, 2011) z vizijo, da ustvarjajo čim več jeder, okrog katerih se nato zbirajo posameznice za skupno delovanje in skupne cilje. V letu 2018 je Društvo klekljaric idrijske čipke dr. Nevenki Bogataj podelilo javno zahvalo za dolgoletno spremljanje in podporo.
- *Rokodelstvo z izkušnjami preteklosti, znanjem sedanjosti za vizijo prihodnosti* (Slovenj Gradec, 2010) je bil namenjen odkrivanju in prepletanju izkušenj in sporočil tradicionalnega rokodelstva z novimi idejami. Lokalni rokodelci, ki so v njem delovali, se zbrali v *Spominek mojega kraja* (Slovenj Gradec, 2011) in skupaj oblikovali presenetljivo dobre in uporabne spominke za turistično promocijo (www.podjetniskicenter-sg.si).

ODKRIVANJE RAZVOJNIH POTENCIALOV V NEKDANJEM NAČINU ŽIVLJENJA

Del študijskih krožkov je v kulturni dediščini videl priložnosti za razvoj svojega kraja. Vzpodbudili so združevanje domačinov v društva, povezovanje med različnimi močmi v lokalni skupnosti, in iskali možnosti za zaposlitve in zaslužek. Velikokrat so ljudi učili tudi za razvoj nujnih spretnosti in drž, posebno pa naklonjenosti vseživljenjskemu izobraževanju. Tem krožkom je

preteklost navdih, nekdanje spretnosti in znanje pa osnovno gradivo za trajnostni razvoj njihove skupnosti. Ukvarjali so se s posameznimi sestavinami domače dediščine.

- *Med zgodovino in sodobnostjo* je večletni krožek v okviru Posoškega razvojnega centra v Tolminu, ki vsako leto izpelje vsaj pet krožkov (<http://www.prc.si>). Mnoge je vodila Patricija Rejec (Rejec, 2008). Niso vsi etnološki, čeprav bi po tematiki (živinoreja, poljedelstvo, sadjarstvo, vzgoja otrok, spoznavanje in varstvo okolja) tudi lahko bili, prav vsi pa vsebujejo razvojne cilje. Omenjeni krožek se je začel z željo, da bi obeležili bližajočo se 300. obletnico tolminskega punta z neko novo vrednostjo. Njihova zgodba iskanja je zanimiva. V krožek so zbrali domačinke iz Soške in Kanalske doline ter doline Bače, ki obvladajo šivanje, pletenje in druge ročne spretnosti. Odločile so se, da bodo izdelale obleke za nastopajoče na praznični slovesnosti. Želele so kroje ženske vsakdanje kmečke obleke z začetka 18. stoletja. Pri študiju literature in razpoložljivih virov jim je svetovala etnologinja tolminskega muzeja Karla Kofol, pri krojenju oblek modna oblikovalka tekstila Karmen Koren in etnolog, specialist za nošo, dr. Bojan Knific, pri odločanju, kako se čim bolj približati avtentičnemu videzu, interpretatorka kulturne dediščine Marjeta Keršič Svetel. Kljub tako dobrim sodelavcem je bilo težko najti prave kroje in materiale za zelene kostume, zato so se odločile za osebne interpretacije. Vsaka si je na podlagi ugotovitev njihove raziskave in vsega, kar se je naučila o ženski vsakdanji obleki pred 300 leti, sešila svoj kostum. Ena od sodelujočih ni le sama krojila in šivala, ampak si je tudi sama spredla volno in lan, si sama stkala potrebno blago in ga pobarvala. Tako znanje iz preteklosti prehaja v prihodnost. Krožek je prejel priznanje za promocijo učenja in znanja odraslih ACS za leto 2013.
- *Od vznika do evra* že devet let združuje gozdarja, mentorja Jožeta Praha, dobitnika priznanja ACS za promocijo znanja in učenja leta 2004 (<http://www.tvu.acs.si>), in mlajše zasebne lastnike gozda iz občin Radeče, Laško in Zagorje.

Vsako leto znova si zastavijo več izobraževalnih in akcijskih ciljev na poti doseganja svojega namena neformalnega izobraževanja za trajnostno urejanje gozda ob hkratnem zagotavljanju primerne finančne učinka. Del njihovega izobraževanja je tudi poznavanje skrbi za gozd izpred desetletij, ročnih tehnik podiranja in transporta lesa. Organizirajo celo tekmovanja v teh starih spretnostih. Poteka v okviru Zavoda za gozdove Slovenije, ki organizira krožke več mentorjev od leta 1999.

- Na Šentviški gori so pod vodstvom gozdarja Danijela Oblaka in s pomočjo predsednika lokalnega turističnega društva Aleša Poljaka izpeljali več krožkov: *Urejanje vaškega jedra s kozolcem*, 2010, *Kozolci na Šentviški planoti*, 2011, v katerih so iskali in našli mesto tradicionalnim kozolcem v sodobni ureditvi naselij. *Naravoslovno zgodovinska pot skozi Žlebi* (Šentviška planota, 2011) je pomenil vključitev krajanov v sooblikovanje turistične ponudbe, ker so bili pripravljeni spoznavati lokalno zgodovino in prostovoljno delati pri pripravi poti. To je le eden od krožkov, ki so se lotili spoznati znamenitosti in jih povezati v pot, ki so jo nato tudi fizično naredili, označili, pripravili za pohodnike; že pred leti so krožki podobno delovali na področju Svibnega (Prah, 2005).

Največji uspeh naslednjih krožkov je novo znanje in povezovanje posameznikov v skupno delo, ki ostane tudi po izteku ŠK.

- *Sopota*, krožek v Zasavju, vodi mentorica Tatjana Kavšek že deseto leto. Začela sta skupaj z Jožetom Prahom. Ime privzema od domačega potoka, ki je nekoč gnal številne mline, žage in kovačnice, tudi stoletja staro papirnico Radeče, danes pa elektrarnice. Spodbudili so druge v občini in dolini Sopote, ki so jo dobesedno rešili pred izumrtjem. Starejše ženske redno raziskujejo in obujajo enega od procesov ročne pridelave in izdelave vsega potrebnega za življenje (npr. mlinarstva). ŠK deluje pod okriljem Kulturno turističnega rekreacijskega centra Radeče, ki je tudi s pomočjo krožkov v teh krajih odkril in uredil mnoge priložnosti za turizem – oglarstvo, splavarstvo in gozdne sadeže.

- Najlepša zgodba delovanja študijskih krožkov za razvoj turizma se je zgodila na Solčavskem, kjer deluje mentor študijskih krožkov, v določenem obdobju tudi župan občine Solčava Alojz Lipnik, dobitnik priznanja ACS za promocijo učenja in znanja leta 2010 (<http://www.tvu.acs.si>). Leta 2004 je pritegnil lastnike solčavskih raztresenih kmetij v krožek *Solčavski gozdovi, dediščina za prihodnost*, in jih navdušil za skupno delovanje. Po zaključenem krožku so ustanovili Društvo za razvoj in ohranjanje naravne, kulturne in etnološke dediščine Panorama (<http://www.nad1000m.si>), v katerem ohranjajo in vzdržujejo solčavsko dediščino in jo v njeni izvirnosti predstavljajo obiskovalcem. Svojo turistično ponudbo so solčavske kmetije zasnovalе v več študijskih krožkih, zadnja sta bila *Obleka kmečkih žensk nekdaj* (Kmetija Kočnar, Solčava, 2010) in *Obnova 200 let stare Klemenče kapelice* (kmetija Klemenšek, Solčava, 2011). Sad takšnega dela je tudi Solčavska panoramska pot, ki te kmetije povezuje prometno, še bolj pa poslovno. Leta 2009 je Solčavsko dobilo nagrado Evropske komisije EDEN, za katero se lahko potegujejo zavarovana območja, kjer je bil razvit gospodarsko uspešen turistični produkt, ob spoštovanju zaščitene okolja in izpolnjevanju potreb lokalnega prebivalstva (<http://www.ec.europa.eu>). Primer je tudi kasneje doživel več predstavitev (MOP, SVRK idr.).

Etnološki študijski krožki lahko povedo še veliko zgodb o razvoju lokalnih skupnosti v Prekmurju, v Cerknici, v okolici Celja, v Lokavcu na robu Trnovskega gozda in drugod. Ena novejših so krajevna skupnost Kamnje Potoče nad Vipavsko dolino s krožkom *Mala gora – kraj najlepših spominov in trdega dela*, ki je dobitnik priznanja ACS za izjemne učne uspehe in bogatitev lastnega znanja v letu 2008 (<http://www.tvu.acs.si>).

RAZPRAVA

Z etnologijo kot vedo o načinih življenja etničnih skupnosti študijski krožki delijo tematiko in drugih humanističnih strok skoraj ne pogrešajo. Razlog je navezanost na svojo dediščino (in istovetenje z njo) vsakdanjega življenja, praznikov in različnih rokodelstev, ki pač je tesno povezana prav z etnologijo. Na ACS so to odlično ugotovili že v prvem letu delovanja ter to vsebino

opredelili kot kategorijo vsebinske klasifikacije. Prav zaradi stalno največjega deleža krožkov, okrog petine vseh, ki svobodno izberejo vsebine s področja dediščine in identitete, smo pozorni tudi na delež naklonjenosti, ki jo javnost namenja etnološkim temam.

V petindvajsetih letih delovanja je nastalo veliko knjižic, razstav in prireditev, ki so širile krog poznavalcev in ljubiteljev domačega kraja. Lotevajo se nesnovne, manj pa premične dediščine, redkeje pa urejajo zbirko predmetov ali muzej. Še najmanj je obnov nepremične dediščine, torej stavb. Še zlasti raziskujejo in poustvarjajo posamezne sestavine nekdanjih načinov življenja in imajo kot ljubitelji v primerjavi z zasebnimi zbiralci ali raziskovalci velik presežek v skupinskem doživljanju in čustveni navezanosti – primerljivi tisti med sošolci – ki pogosto ostane za vse življenje. **Svojo lokalno identiteto ohranjajo in razvijajo v dialogu s svojo skupnostjo v okviru prostovoljstva in samoorganiziranosti.** Prav ti dve načeli poganjata delovanje tam, kjer ni drugih finančnih in institucionalnih možnosti, torej na podeželju. Krožek potrebno znanje pridobi s povezovanjem s strokovnjaki, kjer se preizkuša značaj in drža posameznikov in se ustvarjajo trdne in preizkušene vezi.

Tudi v urbanih okoljih, ki se z dediščino ukvarjajo samo za svojo dušo, je kakovostno preživet čas in družbena odgovornost kot konstitutivni element krožkov, omogoča razširjanje svojega odnosa in spretnosti na druge. Vpliv krožkov na okolje zraste z javno predstavitvijo in razvojem skupnosti. Izstopajo moške zgodbe razvoja skupne identitete v Solčavi, Zasavju in na robu Trnovskega gozda, kjer združeni v skupnih interesih iščejo zaslužek v gospodarstvu in zlasti v turizmu s pomočjo dediščine kmečkega, vaškega načina življenja. Ženske v študijskih krožkih se lotevajo mehkejših, etnološko klasičnih tem – tradicionalne kulinarike, oblačenja po starem, raziskujejo skrivnosti pridelave in izdelave potrebnega za življenje in dom, recikliranja odpadkov, se udeležujejo v rokodelstvu. Nivo zdrave pameti in srca v krožkih kaže samozavest, da se lotijo in izpeljejo zadano, ne glede na poglede od strani in tradicionalno nevoščljivost. V Sloveniji je marsikje lokalno še vedno podcenjeno, ker so v trenutno še vladajoči potrošniški mrzlici pogledi uprti v trgovske centre in

večjo kulturno ponudbo v mestih. Vendar se javnost že močno zaveda možnosti, ki se skrivajo v lokalni dediščini, povsod pa še nimajo pravega pristopa. Študijski krožki ga imajo v nenehnem učenju in dialogu z vsemi, ki so pripravljeni pošteno in iskreno sodelovati. Morda bi veljalo mentorje še bolj poučiti, kako in kje najti sogovornike v občinskih in državnih službah, morda pa prav tam ustvariti posluh za organiziranje študijskih krožkov – na primer prav na Upravi za kulturno dediščino ali na Zavodu za varstvo kulturne dediščine. Posebne pozornosti v pritegovanju h krožkom bi morali biti deležni mlajši odrasli, ki jih je zdaj v »etnoloških« krožkih najmanj. Medgeneracijsko sodelovanje se pojavlja tu in tam, kot pač narekuje princip svobodnega delovanja krožkov. Pravzaprav bi starejši morali povabiti mlade, ki v borbi za službe in uveljavljanje v poklicu šele spoznavajo prednosti skupnostnega delovanja, pogled pa imajo bolj v prihodnosti, ker preteklosti pač niso doživeli in jim je zato manj pomembna.

SKLEP

Študijski krožki, ki svojo vsebino opredeljujejo kot Etnologija (dediščina, identiteta), se s temami lokalne kulturne dediščine, posebnostmi in preteklostjo ukvarjajo praviloma ljubiteljsko. Uspešnost jih zagotavlja povezanost ljubiteljev s strokovnjaki etnologi v skupnem cilju, ki ga dosežejo največkrat samoorganizirano na principu prostovoljstva.

Vsako leto več kot trideset krožkov spodbuja svoje okolje k spoznavanju in ohranjanju lokalne kulturne dediščine na različnih koncih Slovenije. Manj jih izzovejo konkretne spretnosti in tehnike. Največje razlike so v namenu in učinkih: nekaterim kulturna dediščina pomeni prostočasno dejavnost, drugim priložnost za osebno ustvarjanje in raziskovanje. Gozdarji kulturno dediščino uporabljajo za neformalno izobraževanje lastnikov gozda. Najvplivnejši so krožki, ki v lokalni preteklosti iščejo priložnosti za razvoj skupnosti in udejanjajo zamisel kulturne dediščine, ki naj služi sedanjosti. S svojim demokratičnim, sproščenim, a sistematičnim in načrtnim delovanjem to skupnost utrjujejo in povezujejo z ustanovami. V tem posebnem pogledu so etnološki študijski krožki tudi učenje za skupnostno življenje, pri katerem

smo se Slovenci po meritvah ELLI evropskega indeksa precej slabše odrezali kot pri formalnem in poklicnem izobraževanju ter učenju za osebnostno rast (Hoskins s sod., 2010). V sodobno Slovenijo etnološki študijski krožki torej prinašajo vrsto vrednot, potrebnih za uspešno prihodnost in trajen skupnostni razvoj.

SODELOVANJE V ŠTUDIJSKIH KROŽKIH

Matej Cepin, Franci Lajovic, dr. Nevenka Bogataj

Medgeneracijsko sodelovanje je stoletja veljalo za nekaj samo po sebi umevnega. Posameznik se je z njim srečeval pretežno znotraj družin in osebnih stikov, pomenilo pa je nepogrešljiv neformalni in priložnostni način prenašanja znanj, veščin, kompetenc, norm in vrednot med generacijami.

Danes je povsem drugače. Medgeneracijsko sodelovanje postaja koncept, ki se ga morajo različni segmenti družbe načrtno učiti in ga ozaveščati. Priče smo nenehnim in naglim političnim, ekonomskim, socialnim, predvsem pa tehnološkim spremembam, zaradi katerih so starejši, pogosto pa tudi srednja generacija v očeh mlajših marsikje izgubila avtoriteto na področju znanja in njegove uporabnosti za vstop v samostojno življenje. V zadnjem stoletju vedno večjo vlogo pri vzgoji in izobraževanju prevzemajo institucije. Medgeneracijski stiki, ki so bili nekoč naravni del življenja v družini in neformalnih odnosih, tako postajajo vse bolj tudi vsebina političnih dokumentov ter programov vladnih in nevladnih organizacij. Sodelovanje med generacijami ne poteka več le spontano, ampak so zanj potrebne tudi spodbude na širši, družbeni ravni.

Študijski krožki so v Sloveniji eden tistih programov vseživljenjskega učenja, ki v največji meri združujejo sfero javnega oz. institucionalnega na eni strani in zasebno sfero na drugi. Udeleženci in mentorji v krožkih slej ko prej ustvarijo zasebno ozračje. Medosebni odnosi, ki jih udeleženci krožkov spletajo med seboj, pogosto daleč presegajo formalne odnose. Zasebno ozračje pa se kaže tudi v skrbi mentorjev in udeležencev za prijetno urejen

prostor srečevanja, v načinu komuniciranja in v vsebinah medsebojnih pogovorov. Po drugi strani krožki segajo tudi v javno fero. Javni interes dokazuje sicer minimalno, a dolgoletno in stabilno financiranje iz državnega proračuna. Prav tako na institucionalni ravni poteka usposabljanje in certificiranje mentorjev ŠK. Na ravni posameznega krožka je vstopanje v javno sfero najpogostejše vidno z njegovim akcijskim ciljem. Prav uresničitev akcijskega cilja in s tem odpiranje krožka v širšo okolico najpogostejše na prvi pogled zasebnemu krožku daje tudi javno dimenzijo.

Študijski krožki kot prostor povezovanja zasebnega in javnega na področju vseživljenjskega učenja se tako zdijo idealen prostor udejanjanja medgeneracijskega sodelovanja. Zaznamuje jih odprt model, ki mentorjem omogoča nagovarjati zelo različne (medgeneracijske) ciljne skupine in skupaj z udeleženci tudi izbirati različne učne vsebine. Metode dela v ŠK niso opredeljene do te mere, da bi že same po sebi dajale prednost določeni generaciji. Znotraj modela je vsaki generaciji dana možnost, da se udeleži v skladu s svojimi zmožnostmi.

V kolikšni meri je medgeneracijsko sodelovanje praksa ŠK? Katere generacije v njih sodelujejo in na kakšen način? Ali ŠK v Sloveniji znajo pritegniti predstavnike različnih generacij ter jih na njim lastne načine spodbuditi k aktivnemu udeleževanju in medsebojnemu učenju? S pomočjo prepoznavanja medgeneracijskega sodelovanja v ŠK in ubeseditve njegovih učinkov bi lahko dosegli dvoje:

- študijski krožki bi lahko dobili večjo javno veljavo in navezavo tudi na druge javne politike, s katerimi doslej še niso bili povezani (npr. socialno vključevanje, ali kultura);
- pridobljena spoznanja bi lahko uporabili kot priporočila za vodenje medgeneracijskih krožkov in za usposabljanje mentorjev.

TEMELJNI POJMI: MEDGENERACIJSKO SODELOVANJE, SOŽITJE IN UČENJE

Pri proučevanju medgeneracijskih odnosov se bomo oprli na razdelitev življenjske dobe na tri generacije. Pojem *generacija* opredeljujemo kot skupino ljudi približno enake starosti, ki živijo v istem času in imajo podobne interese (Ramovš, 2003). V tem kontekstu bomo ločili mlado, srednjo in tretjo generacijo.

Mlado generacijo tvorijo ljudje od začetka življenja do starosti, ko se povprečje vrstnikov celovito osamosvoji. Prehod iz mlade v srednjo generacijo opredeljujemo s t.i. točkami odraščanja (zaposlitev, lastno gospodinjstvo, prvi otrok), ki pa pri kvantitativnem raziskovanju zaradi manjše preciznosti in individualnega značaja niso uporabne. Zato se v takšnih primerih najpogosteje zanašamo kar na zakonsko opredelitev mladosti (Zakon o javnem interesu v mladinskem sektorju, 2010), po kateri obdobje mladosti traja do 29. leta posameznikove starosti.

Srednjo generacijo, imenovano tudi odrasla, starševska, zaposlena ali druga generacija, tvorijo ljudje v srednjih letih življenja, ki jih danes družbeno najbolj opredeljuje delovna zaposlenost. Navzdol je omejena s točkami odraščanja ali zakonsko opredeljeno mejo mladosti, navzgor pa s točko upokojitve posameznika ali povprečno upokojitveno starostjo v družbi.

Tretjo generacijo, imenovano tudi upokojska generacija ali *generacija dedkov in babic*, pa tvorijo vsi starejši ljudje. Ti so povečini v družinah opravili starševsko vlogo do zrelosti otrok, v službi pa poklicno vlogo redne zaposlitve do polnega upokojitvenega obdobja; kar pa seveda ne pomeni, da v tretjem življenjskem obdobju ne prevzemajo novih vlog.

Odnose in razmerja med dvema ali več generacijami opredeljuje več pojmov, povezanih s terminom *medgeneracijski*. Tako govorimo o medgeneracijskem sodelovanju, sožitju, učenju, pa tudi o

medgeneracijskem dialogu, solidarnosti in medgeneracijskih programih. Za opis dogajanja v študijskih krožkih se zdijo najpomembnejši prvi trije pojmi.

Medgeneracijsko sodelovanje je najširši pojem, vezan na sodelovanje generacij sredi vsakdana, na različne projekte, programe in dejavnosti. Študijske krožke bi lahko opisali kot program medgeneracijskega sodelovanja. Sodelovanje poteka z dialogom predstavnikov različnih generacij, ki se odvija z različnimi dejavnostmi (npr. druženje, učenje, izleti). Vse te metode pripomorejo k večanju medgeneracijske solidarnosti in povezanosti, njihov želeni učinek pa je sožitje med generacijami.

Medgeneracijsko sožitje je za razliko od medgeneracijskega sodelovanja koncept, ki opisuje način človekovega doživljanja in vedenja do drugih generacij. Opisuje, kako jih posameznik dojema in stopa z njimi v povezavo. Sožitje predpostavlja sistemsko medsebojno soodvisnost s smiselnimi možnostmi komplementarnega dopolnjevanja vseh sodelujočih. Sožitje je zdravo, če je povezava za vse udeležence rodovitna in ustvarjalna. Ko posamezniki mlade, srednje in tretje generacije spoznavajo zakonitosti mladosti, srednjih let in starosti, ko te zakonitosti upoštevajo pri sebi in drugih dveh generacijah, ko se veselijo sebe, svoje generacije in obeh drugih, tedaj odkrivajo v sebi in drugih dveh generacijah komplementarne zmožnosti in možnosti za medsebojno dopolnjevanje za kakovostno medgeneracijsko sožitje (Ramovš, 2007).

Medgeneracijsko učenje je ena od oblik medgeneracijskega sodelovanja. Opredeljujemo ga kot proces skupnega in vzajemnega učenja predstavnikov različnih generacij. Gre za učno partnerstvo, utemeljeno na recipročnosti in vzajemnosti (medgeneracijsko sožitje). V tem procesu predstavniki različnih generacij sodelujejo, da bi drug od drugega pridobili komplementarna znanja, veščine in vrednote. Dodatno opredeljujejo medgeneracijsko učenje njegovi nameni in metode, ki zagotavljajo, da je vsaj približno načrtovano in ni zgolj kot stranski produkt drugega dogajanja (povzeto po www.enilnet.eu). V tem smislu so ŠK vredni posebne pozornosti.

Jedro medgeneracijskega dogajanja v ŠK tvori medgeneracijsko učenje in medgeneracijsko sodelovanje. Pogoj za kakovostno izvedbo prvega in drugega je medgeneracijsko sožitje v skupini.

METODOLOŠKA POJASNILA IN KAZALNIKI

Ko razmišljamo o medgeneracijskem sodelovanju v ŠK, se zdi nanj smiselno pogledati s treh vidikov:

- z vidika zastopanosti
 - generacij v ŠK kot programu oz. projektu izobraževanja odraslih,
 - generacij v posameznem ŠK (raven skupine) in
- z vidika procesov (učenje, odnosi ...) v skupini.

Vidik zastopanosti oz. strukture predstavlja pogled na ŠK od zunaj, za spoznanje procesnega vidika pa je potrebno *vstopiti* v dogajanje v skupini.

Študijske krožke smo raziskovali kvantitativno in kvalitativno ter pri naslavljanju zgornjih vidikov uporabili naslednje kazalnike:

- število in vrste generacij, ki jih vključuje posamezni ŠK,
- število in delež oseb posamezne generacije, ki jih vključuje
 - ŠK kot projekt,
 - posamezen ŠK,
- starostni razpon med najmlajšim in najstarejšim udeležencem v posameznem ŠK,
- število mentorjev, pripadnikov različnih generacij,
- opis zakonitosti medgeneracijskega učenja v ŠK kot ga vidijo mentorji.

Kvalitativna raziskava sloni na podatkih aplikacije eSK, s katero ACS spremlja strukturo in delovanje ŠK (ACS, 2012, ACS 2019). Podatki v preglednici 5 so v drugi izdaji nadgrajeni s podatki, veljavnimi na dan 1. 7.2019. Do razlike za prva leta prihaja iz dveh razlogov: 1. ker so bili nekateri krožki medtem zaključeni in arhivirani, torej je bila zanje dokumentacija naknadno dopolnjena in 2. zaradi izboljšane metodologije (spremembo podajamo v nadaljevanju). Študijski krožki se namreč ne zaključijo z iztekom

koledarskega leta, ampak potekajo glede na interno dinamiko in jih sodelujoči dokumentirajo z največ trimesečnim zamikom. Leta 2012 se je spremenilo kodiranje institucij, med katere smo dodali kategoriji »javni zavodi« (muzeji, Zavod za gozdove, Centri za socialno delo) in tim »druge« ustanove (sindikalne ustanove in razvojne agencije).

Kakovost podatkov ACS nenehno preverja in nadgrajuje ter pri tem sodelujemo z Arhivom družboslovnih podatkov. V analizi so vedno upoštevani le ŠK, ki zadovoljujejo naslednje kriterije:

- vsaj 60 % udeležba posameznika v študijskem krožku,
- vsaj 5 udeležencev,
- vsaj 25 ur delovanja.

Preglednica 5: Število krožkov ob prvi (2012) in drugi izdaji (2019) zbornika

Leto	N (2012)	N (2019)	Razlika
2008	99	119	20
2009	150	193	43
2010	195	271	76
2011	245	284	39
2012	/	268	/
2013	/	311	/
2014	/	261	/
2015	/	294	/
2016	/	300	/
2017	/	320	/
2018*	/	245*	/
Skupaj	689	2866	/

Z zvezdico smo označili leto 2018 zato, ker študijski krožki za to leto še potekajo. Metodologijo smo ob drugi meritvi izboljšali, in

sicer smo izločili udeležence brez podatka o starosti, česar leta 2012 še nismo storili. Upoštevali smo torej tiste študijske krožke, ki so za svoje udeležence zagotovili vsaj 75 % podatkov o starosti. Delež tistih, ki podatka o starosti udeležencev niso zagotovili, upada (2008: 14,3 %, 2018: 8,2 %, a vsi ŠK še niso zaključeni), saj ACS redno spodbuja h kakovosti podatkov. Med dokumentiranimi ŠK jih je za zadnjo analizo zagotovilo podatke o starosti 87 % ŠK za vsaj tri četrtine sodelujočih. Ostalim ta podatek še vedno manjka.

Udeležence smo po starosti razdelili v tri kategorije, ki ustrezajo trem generacijam. Med predstavnike mlade generacije (imenujemo jo tudi »prva« in jo številčimo z rimsko številko I) prištevamo udeležence s starostjo od 5. do vključno 30. leta. Med predstavnike srednje generacije (imenujemo jo tudi »druga« in jo številčimo z rimsko številko II) prištevamo tiste, ki so stari med 31 in 60 let. Predstavniki tretje generacije (številčimo jo z rimsko številko III) so vsi, stari 60 do 110 let. Udeleženci namreč v nekaterih primerih ne želijo opredeliti svoje starosti ter jih k temu ne silimo, od nedavna pa jim to možnost daje tudi evropska Splošna uredba o varstvu osebnih podatkov (2016).

ZASTOPANOST GENERACIJ

Študijski krožki so izrazito medgeneracijski program. Le desetina jih vključuje predstavnike zgolj ene generacije (prve, druge ali tretje), vsi ostali krožki pa so medgeneracijski. Glavnina krožkov – več kot dve tretjini – vključuje predstavnike dveh generacij, skoraj četrtina (22,8 %) pa vključuje tri generacije.

Preglednica 6: Število (N) študijskih krožkov, ki v posamezni ŠK vključujejo eno, dve ali tri generacije v izbranem obdobju (N₁ – osnovna metodologija, N₂= izboljšana metodologija, ki ne upošteva ŠK brez podatkov o starosti)

Število generacij	N ₁ 2008-2011	DELEŽ ₁ (%)	N ₂ 2008-2018*	DELEŽ ₂ (%)
1	72	10,5	241	9,6
2	467	67,8	1694	67,6
3	150	21,8	572	22,8

Precizirana metodologija potrjuje rezultate izvirne analize, da so študijski krožki medgeneracijski program izobraževanja odraslih: le v desetini sodeluje le ena od generacij, skoraj četrtina pa povezuje celo vse tri generacije. S časom se starostna struktura ne spreminja bistveno, čeprav za posamezna leta lahko opazimo nihanja, morda povezana s pogoji razpisa (npr. več starejših, kadar na razpisu bolj uspejo ljudske univerze).

Jedro krožkov je srednja generacija, ki se ji pridružuje starejša, le v manjši meri tudi mlajša generacija. Delež krožkov, ki vključuje tretjo generacijo, počasi narašča. Preglednica 7 podaja generacijsko strukturo še podrobnejše, in sicer kaže obseg posamezne generacije (le I oz. II ali III) in različnih kombinacij (I+II, I+III, II+III in tako dalje).

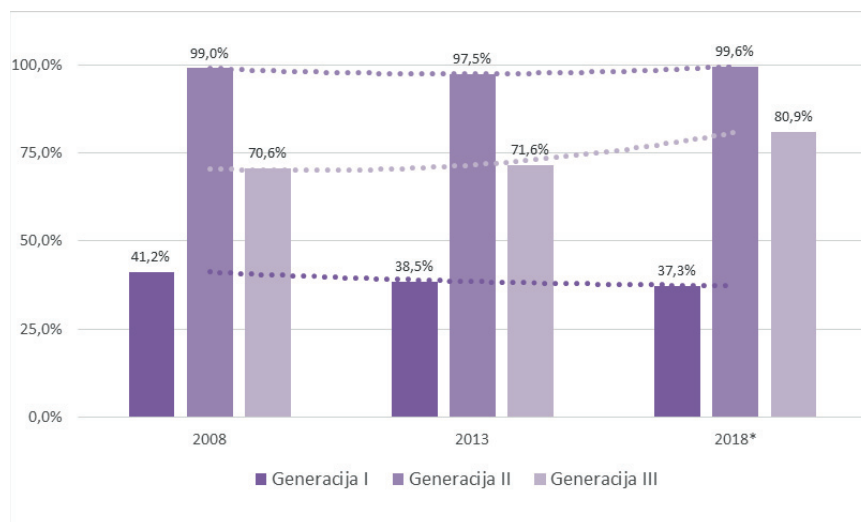
Krožkov, ki bi vključevali samo mlade (generacijo I) in kombinacijo generacij I in III, v letih 2008–2011 ni bilo, v obdobju 2008-2018* pa so to le posamični ŠK.

Največ in vse več je tistih, ki vključujejo drugo in tretjo generacijo: 45,3 % ob prvi analizi, 50,3 % ob drugi analizi. Prvo in drugo generacijo je sprva v ŠK zastopala petina krožkov (22,5 %), kar ob drugi analizi pada na 17,3 %. Narasel je delež ŠK, v katerih sodelujejo vse tri generacije (z 21,8 na 22,8 %).

Preglednica 7: Število in delež ŠK s kombinacijami generacij po prvotni in izboljšani metodologiji (brez ŠK, če ni podatka o starosti udeleženca)

	Vključena 1 generacija			Vključeni sta 2 generaciji			Vključene 3 generacije
Generacija	I	II	III	I+II	I+III	II+III	I+II+III
N₁ 2008-2011	0	57	15	155	0	312	150
Delež 1 (%)	0	8,3	2,2	22,5	0	45,3	21,8
Skupaj N₁	72			467			150
N₂ 2008-2018*	3	180	58	433	1	1260	572
Delež 2 (%)	0,1	7,2	2,3	17,3	0,0	50,3	22,8
Skupaj N₂	241			1694			572

Mladi so bili prisotni v nekaj manj kot polovici študijskih krožkov (41,2 %). Primerjava med leti kaže, da jih je bilo najmanj leta 2015 (33,8 %), največ pa 2009 (48,3 %). Razloga za nihanja ne vemo in upamo na ponovno povečanje tega deleža (slika 7).

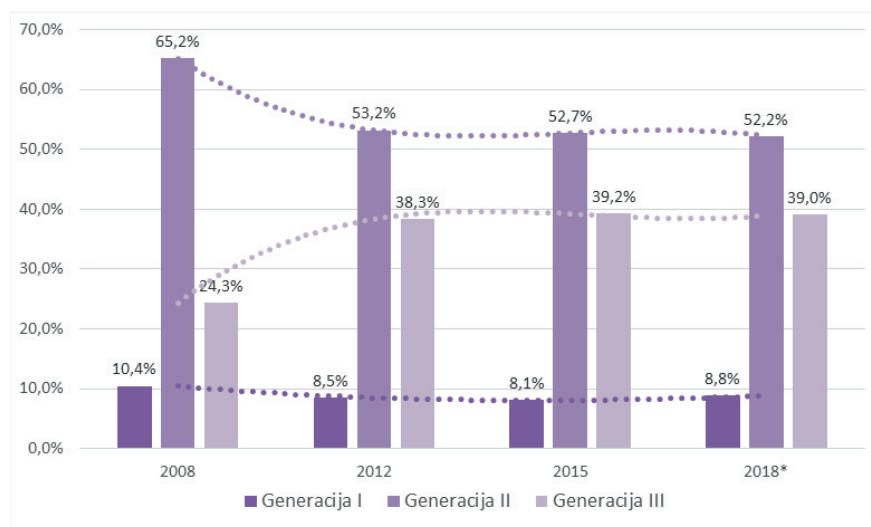
Slika 7: Generacijska struktura udeležencev ŠK za obdobje 2008-2018*

Slika 7 kaže tudi, da so udeleženci srednje generacije navzoči praktično vsa leta v veliki večini študijskih krožkov (>98,0 %). Skupno je med letoma 2008 in 2018* po novi metodologiji sodelovalo že 13.121 ljudi te generacije.

Najstarejša generacija se v študijske krožke vključuje vedno bolj. Če je so bili leta 2008 njeni predstavniki v 70,6 % študijskih krožkov, so bili leta 2018 prisotni že v 80,9 % študijskih krožkov. K temu je najbolj prispevala struktura po institucijah, ki jo prikazujemo v nadaljevanju.

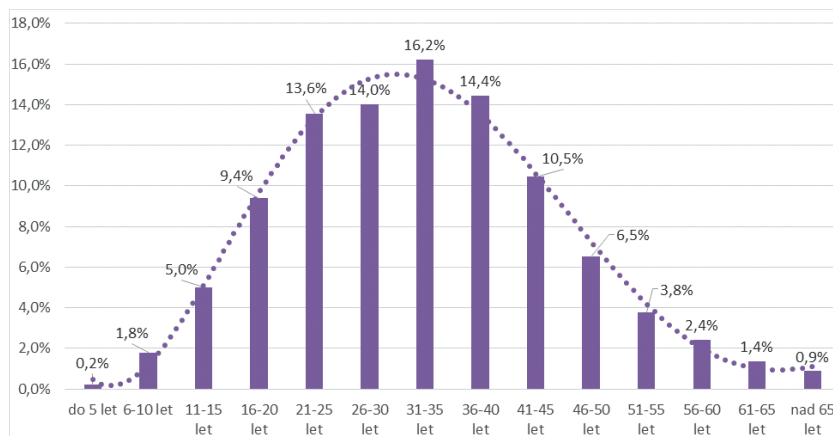
Potrjeno je prevladovanje srednje generacije ter nihaji mlajše in starejše, zato je poleg splošnega trenda pomemben vsak mladi (in vsak starejši), vključen v posamezni ŠK.

Povprečno število udeležencev iz posamezne generacije v krožku je ponovno pokazala, da so mladi prisotni le posamično, srednja generacija v povprečju z okoli 5-6 udeleženci v ŠK, starejši pa povprečno s 4-5 udeleženci v ŠK. V letu 2019 smo na tej podlagi predlagali večji poudarek mladim, da bi povečali udeležbo v kategorijah I, I+II, I+III in I+II+III.

Slika 8: Udeleženci ŠK po generacijskih razredih za obdobje 2008-2018*

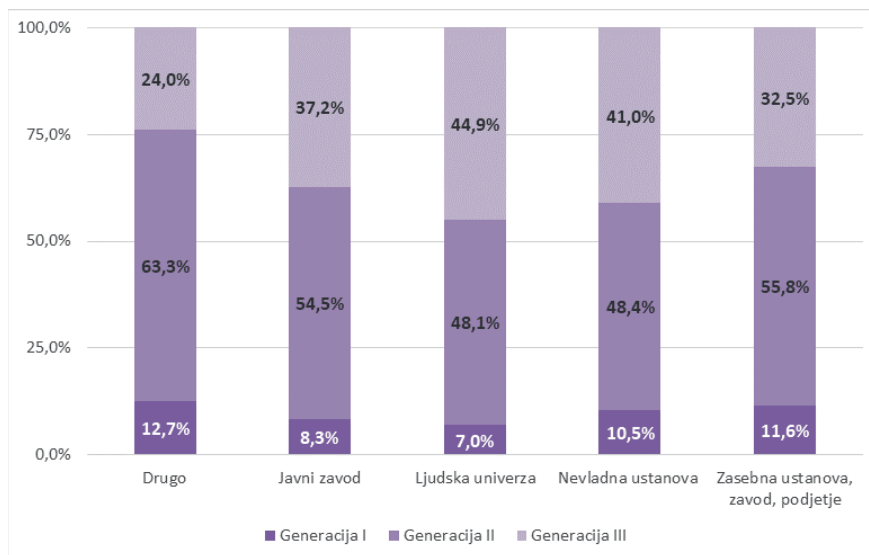
Povprečen starostni razpon v vseh ŠK se povečuje (2009: 30,3 let, 2008-2018*: 33,5 let) in znaša 32,9 let. Simbolno je to cela generacija. Tudi starost najstarejšega udeleženca se je povečala, in sicer za 5 let (2008: 65 let, 2018*: 70 let). Povprečna starost najmlajšega udeleženca je stabilna (34 let). Povprečna starost udeleženca ŠK je leta 2008 znašala 50 let, leta 2018* pa 53,7 let. Porazdelitev razlike med najmlajšimi in najstarejšimi kaže slika 9. Le redki krožki so starostno homogeni. Le v 7 % ŠK je ta razlika do 15 let in le v 15 % večja od 45 let, večinoma pa znaša 16-45 let.

Slika 9: Porazdelitev starostne razlike med najmlajšim in najstarejšim udeležencem v ŠK za obdobje 2008-2018*

ZASTOPANOST GENERACIJ V RAZLIČNIH TIPIH ORGANIZACIJ

Podatke o vključenosti generacij smo testirali tudi glede na tip organizacije, v kateri mentor deluje: ljudske univerze, zasebne izobraževalne organizacije in nevladne organizacije. Ob prvi meritvi (2012) je bil delež srednje generacije med tipi ustanov precej enoten (53,7 % pri NVO, 59,5 % pri zasebnikih), zastopanost mladih pa pri zasebnikih skoraj dvakrat večja (20,1 %) kot v drugih tipih ustanov. V metodološko izpopolnjeni analizi velja podobno, a bolj zanesljivo in za obdobje 2012-2018* (slika 10).

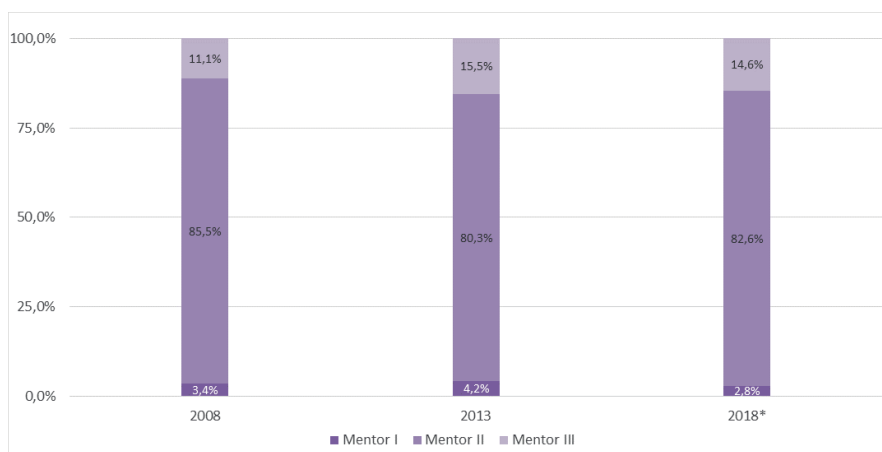
Slika 10: Deleži udeležencev ŠK iz posameznih generacij po tipih organizacij za celotno obdobje 2008-2018*

Najmanj mladih so pritegnile ljudske univerze, največ pa zasebne izobraževalne organizacije in druge ustanove (sindikat, razvojna agencija). Srednja generacija je zastopana 48 – 63 %. Delež mladih v obdobju 2012-2018* je v večini tipov ustanov stabilen, zrasel je le pri nevladnih ustanovah (z 8,4 % na 12,3 %), medtem ko je pri zasebnikih upadel (s 13,4 % na 6,9 %). Cilja uravnotežene zastopanosti generacij zaenkrat ne izpolnjuje noben tip ustanove, kar bo glede na demografsko strukturo prebivalstva in udeležbo mladih v formalnem šolanju težko doseči.

Primerjava med občinami se ni izkazala za smiselno, saj je povsod prevladovala srednja generacija, glede ostalih dveh pa so bila nihanja izjemna, zato analize leta 2019 nismo ponavljali.

KATERO GENERACIJO ZASTOPAJO MENTORJI?

Velika večina mentorjev (> 80 %) prihaja iz srednje generacije (2008-2018*: 81,1 %). Letno je bilo v obdobju 2008-2018* manj kot 20 mladih mentorjev, 100-200 mentorjev druge generacije (M_{II}) in 13-57 oz. 15 % mentorjev starejše generacije (M_{III}). Delež slednjih raste (2008: 11,1 %, 2018*: 14,6 %), kar morda kaže tudi na prehajanje dolgoletnih najboljših prek generacijskih meja. Mladih mentorjev prva analiza praktično ni zaznala, preciznejša metodologija pa jih je pokazala v povprečju 3,7 % (2008: 3,7 %, 2018*: 2,8 %).

Slika 11: Generacijska struktura mentorjev za obdobje 2008-2018*

Vsa leta prevladujejo ženske, po izobrazbi pa univerzitetno izobraženi mentorji. Prva analiza izpostavlja zanimiv podatek, da je med mentorji srednje generacije (M_{II}) 13 % tistih, ki po izobrazbi spadajo v »najnižji« kategoriji (poklicna in štiriletna/strokovna/splošna izobrazba), med mentorji tretje generacije (M_{III}) pa so imeli vsi višjo izobrazbo.

Primerjava z izbranimi kazalniki delovanja študijskih krožkov je zanimiva. Že prva analiza poročil (isti mentor je upoštevan večkrat) je kazala boljšo umeščenost M_{II} v projekte in letni načrt ustanov. Mladi so bili vanje umeščeni 10x slabše od M_{III} in 100x slabše od M_{II} ter za obdobje 2008-2018* skupno le 27x.

Mladi mentorji vključijo največ ranljivih udeležencev. Zanimajo jih druge vsebine kot ostale, saj prevladujejo mediji in računalništvo (18 % ŠK) ter tuji jeziki (8 %).

Srednja generacija mentorjev je bolj usmerjena v skupnost kot v osebno rast, kar je bolj značilnost mentorjev starejše generacije. Tudi v vplivnosti se generaciji M_I in M_{III} razlikujeta: mladi so manj vplivni (23 % njihovih ŠK ne vpliva, 7 % pa okolje intenzivno spreminja), starejši pa bolj (7 % nima vpliva, 24 % okolje intenzivno spreminja), kar potrjuje opredelitev „trajnejših posledic delovanja študijskega krožka“ (preglednica 8).

Preglednica 8: Značilnost generacij mentorjev (le izraziti deleži)

% ŠK	Vsebine ŠK		Vključevanje ranljivih		Trajnejše posledice delovanja (skupnost)
	1.	2.	1.	2.	
Meritev	1.	2.	1.	2.	2.
Mentorji I	ni podatka	Mediji, IKT: 18 Etno: 17 Ročne: 17	ni podatka	35 %	36 %
Mentorji II	Etno: 16 Tuji j.: 15 Ročne: 17	Etno: 18 T.jezik: 2↓ Ročne: 16	24 %	29 %	54 %
Mentorji III	Etno: 28 Ročne: 11	Etno: 34↑ Ročne: 14	13 %	25%	59 %

Vpogled v generacijsko strukturo udeležencev in mentorjev je dobra osnova za delo v prihodnje, ki naj ohrani prednosti in odpravi slabosti zaradi neravnotežij. Še vedno gre za omejen vpogled v strukturo participacije in vodenja študijskih krožkov ter njun vpliv, zato ju bomo še dalje spremljali in metodološko izboljševali (npr. s preciziranjem vprašanj v poročilu).

ZNAČILNOSTI ŠTUDIJSKIH KROŽKOV KOT MEDGENERACIJSKIH SKUPIN

Starost udeležencev po mnenju mentorjev nikoli ni omejitev pri vpisu v študijske krožke. Mentorji se zavedajo medgeneracijske dimenzije študijskih krožkov ter uvidijo prednosti in pomanjkljivosti starostno pisanih skupin. Potrebno je namreč medsebojno usklajevanje in dopolnjevanje pripadnikov različnih generacij, pozornost komunikaciji in vzdušju v medgeneracijskih skupinah.

Prednosti in pomanjkljivosti. Medgeneracijske skupine ponujajo več idej in različnih pogledov kot enogeneracijske. V njih vlada večje medsebojno spoštovanje kot pri bolj homogenih skupinah. Manj je grupiranja, več je pretoka znanja. Včasih pride do pretiranega dokazovanja znanja in izkušenj posameznikov ter iskanja potrditve, odhodi so povezani z različnimi pričakovanji generacij, kar se izrazi z besedami »To ni zame ...« ali »Drugače sem si predstavljal ...«.

Dopolnjevanje generacij. Med generacijami prihaja do razlik v dinamiki dela in medsebojnih odnosov; mladi se odzivajo hitro in spontano, starejši bolj premišljeno in počasneje. Generacije se dopolnjujejo tudi v iskanju virov: mladi jih iščejo pretežno preko informacijske in komunikacijske tehnologije, starejši bolj pregledujejo knjižnice. Sicer pa je najbolj študijsko zagreta pozna srednja generacija (45 let in več), najbolj vztrajna in pridna pa tista s 55 in več leti; mladi do 20 let na drugi strani radi nastopajo in so nepogrešljivi npr. za javne predstavitve.

Komunikacija in usklajevanje. Generacije uporabljajo različne komunikacijske kanale. Starejši imajo praviloma manj zadržkov pri neposrednem komuniciranju v skupini, mlajši pa so pri tem bolj previdni. Srednja generacija v komunikaciji povezuje obe drugi, mlajši pa so praviloma bolj fleksibilni od starejših pri usklajevanju urnika.

Vzdušje. Kar se tiče vzdušja v skupini, mentorji medgeneracijskih ŠK omenjajo iskrenost, prisotnost ljudske pesmi in prepevanja nasploh, pa tudi iskanje pozornosti pri malčkih in hvaležnost pri starejših.

Sodelovanje otrok. Včasih skupaj s predstavniki druge ali tretje generacije na ŠK prihajajo tudi mali otroci, ki v evidencah niso navedeni. Menorji poročajo o spoštljivem obnašanju, kljub sproščenemu vzdušju v skupini. Sodelovanje otrok pogosto prepoznavajo tudi kot pot do ostalih družinskih članov.

MEDGENERACIJSKO UČENJE

Delež mentorjev medgeneracijsko učenje povezuje s prenosom znanja s starejših generacij na mlajše, drugi pa v tem pojmu prepoznavajo recipročen proces.

- **Teme,** ki so jih mentorji ocenili za medgeneracijske, so: podeželje, ljudsko izročilo, obrt; kulturna dediščina kraja; gozdna učna pot in ročne spretnosti. Različna zanimanja so prej prednost kot slabost, za oviro pa se je pokazala različna hitrost generacij in z njo povezano različno predznanje.
- **Medsebojno usklajevanje.** Zlasti na začetku medgeneracijski ŠK od mentorja zahtevajo več priprav; predvsem z namenom, da so predstavniki vseh generacij aktivno vključeni v krožek. V medgeneracijskih skupinah je tudi težje izbrati cilj. Potrebno je veliko več usklajevanja in dogovarjanja kot v homogenih skupinah. Predstavniki različnih generacij pogosto izražajo različna pričakovanja. Spodbujati je potrebno učenje za »dopuščanje prostora« drug drugemu.
- **Doseganje rezultatov.** Učinkovitost medgeneracijskih ŠK je na prvi pogled pogosto nižja kot v bolj homogenih skupinah, a je na koncu kakovost rezultata višja. Medgeneracijski odnosi namreč vplivajo na kakovost akcijskih ciljev. Rezultati krožkov, ki se uveljavljajo z akcijskimi cilji, so praviloma drugačni, saj so nastajali s soočanjem pogledov različnih generacij. Akcijski cilji pogosto tudi v krožkih, ki niso deklarirani kot

medgeneracijski, prinašajo dodatno medgeneracijsko dimenzijo. V izvedbo akcijskega cilja je namreč pogosto vključenih več generacij.

- **Potenciali za medgeneracijsko učenje.** V medgeneracijskih skupinah prihaja do mnogih stranskih učnih učinkov oz. nenačrtovanega učenja. Medgeneracijske skupine omogočajo mentorju, da na določeno tematiko še bolj spodbudi poglede z različnih vidikov.
- **Uporaba metod.** Mentorji včasih ciljno skupino opredelijo tudi nevede, z izbiro učne metode ali npr. časa srečanja. Sicer pa je mnogo ustreznih učnih metod povezanih s pripovedovanjem in zapisovanjem zgodb. Ponavadi jih pripovedujejo starejši. V enem od krožkov so upokoјenci otrokom pripovedovali zgodbe ob lutkovnih predstavah; na ta način so se mešale resnične in namišljene zgodbe.

PET KLJUČNIH UGOTOVITEV ANALIZE ZASTOPANOSTI GENERACIJ V ŠTUDIJSKIH KROŽKIH

Študijski krožki so prostor medgeneracijskega sodelovanja. Povprečen starostni razpon med najmlajšim in najstarejšim udeležencem posameznega ŠK znaša 32 let. V medgeneracijskih skupinah se razvija posebna dinamika, sodelovanje, sožitje in učenje. V prid medgeneracijskosti ŠK govorijo tudi dejstva, ki jih kvantitativna raziskava ni zajela. Skupaj s starši ali starimi starši h krožkom prihajajo tudi otroci. Dodaten element medgeneracijskega sodelovanja predstavljajo akcijski cilji, ker pri njihovi uresničitvi sodelujejo še druge zelo različne ciljne skupine.

Mladi in mlajši odrasli se najtežje vključujejo v študijske krožke. Pripadnikov prve generacije je v krožkih proporcionalno najmanj, čeprav so razpršeno vključeni so v skoraj polovico krožkov, a je njihovo povprečno število v posameznem krožku zelo nizko. Krožkov, v katerih bi delovali samo predstavniki mlade generacije, v letih 2008–2011 ni bilo, tudi za obdobje 2008–

2018 so bili le posamični, zato ne moremo govoriti o trendu rasti. Prav tako so bili le posamični krožki, v katerih bi se brez prisotnosti srednje generacije povezovali prva in tretja generacija.

Medgeneracijsko sodelovanje v ŠK je močno pogojeno z okoljem, v katerem ŠK poteka. Model študijskih krožkov v Sloveniji je izredno prilagodljiv okolju. Medgeneracijsko sodelovanje v ŠK ima tako glede na različne parametre, ki jih določa okolje, zelo različne oblike. Vključenost generacij po občinah in tipih organizacij kaže na nihanja in razlike. Generacije pa najlaže sodelujejo če najdejo skupni cilj in je vsaka generacija vključena na sebi primeren način (Cepin idr., 2012).

Mentorji srednje generacije so v nekoliko večji meri usmerjeni v cilje, mentorji tretje generacije pa v prepoznavanje posledic. Mentorji druge generacije dajejo nekoliko večji poudarek ciljem, mentorji tretje generacije pa (nepričakovanim) posledicam. Mentorji druge generacije pogosteje vodijo ŠK s področja pridobivanja veščin (tuji jeziki, ročne spretnosti ...), mentorji tretje generacije pa pogosteje vodijo ŠK s področja ozaveščanja in identitete (etnologija, kultura ...).

Zdi se, da se (kljub močni odvisnosti od posameznika) sloga vodenja »povprečnega« mentorja druge in tretje generacije nekoliko razlikujeta predvsem v ciljni usmerjenosti. Mentor druge generacije želi več vidikov načrtovati vnaprej in doseči vidne premike, medtem ko mentor tretje generacije nekoliko manj načrtuje, več prepušča in v večji meri opazuje posledice.

Medgeneracijska skupina od mentorja terja več časa in truda, ki pa je na koncu poplačan z dodano vrednostjo. »Dodaten trud« je po mnenju mentorjev pri delu z medgeneracijskimi skupinami potreben predvsem na področjih iskanja ustreznih vlog za predstavnike različnih generacij, pri spodbujanju vzajemnih odnosov, pri opredeljevanju pričakovanj, usklajevanju srečevanj in izbiri komunikacijskih kanalov.

Največje nevarnosti so po mnenju mentorjev različna pričakovanja, tekmovalnost, privzemanje enosmernih odnosov in

nepojasneni odhodi. Mentor mora posebno pozornost nameniti tudi izbiri tematike ŠK.

V medgeneracijskih skupinah glede na bolj homogene pomembnejšo vlogo dobiva priložnostno učenje oz. doseganje nenačrtovanih učinkov. Za ozaveščanje in uporabo takšnih učinkov je potreben učinkovit proces podpore ugotavljanja učnih učinkov, za katerega se večina mentorjev do zdaj najbrž še ni usposabljala.

RAZPRAVA IN PRIPOROČILA

O medgeneracijskem sodelovanju se v ŠK ne govori prav veliko, se pa to zato toliko bolj intenzivno dogaja. Po tej značilnosti so ŠK komplementarni marsikateremu drugemu programu. O medgeneracijskem sodelovanju se namreč pogosto več govori kot pa se ga udejanja. Kako bi lahko to razložili?

Študijski krožki povezujejo zasebno in javno sfero. Glavnina dogajanja z vidika udeležencev poteka v sproščenem vzdušju, neformalnih odnosih in z veliko stopnjo njihove participacije. Po drugi strani pa dejstvo, da so postavljeni v okvir javnih politik vseživljenjskega učenja, opredeljuje ŠK kot nekaj, kar mora biti v korist vsem generacijam. »Starost nikoli ni bila ovira pri izboru udeležencev,« pravijo mentorji.

Medgeneracijskega sodelovanja se v ŠK po našem poznavanju na sistemski ravni ni nikoli ozaveščalo. Mentorji se na tem področju še nikoli niso načrtno usposabljali. Že samo to, da povprečen starostni razpon med najmlajšim in najstarejšim udeležencem presega 30 let, nakazuje, da mentorji te veščine potrebujejo – in jih tudi imajo. Večina izzive rešuje spontano, po občutku, kar lahko skriva tudi marsikatera nevarnost. Načini dela v skupini s starostnim razponom 10 let naj bi bili bistveno drugačni od tistih v skupini z razponom 40 let. Najpomembnejše razlike nastopajo v prvih fazah razvoja skupine, ko naj bi bila po zakonitostih skupinske dinamike vloga mentorja najbolj intenzivna (izražanje pričakovanj, postavitve ciljev, opredelitev časa srečevanj, metod

dela ...). Zdi se, da se menjava paradigme z izobraževanja odraslih proti vseživljenjskemu učenju, ki jo v svojih delih omenja Jarvis (npr. Jarvis, 2004), še ni v polnosti zgodila, saj mladih v ŠK manjka.

Medgeneracijske vsebine bi bilo zato smiselno vnesti v temeljno usposabljanje mentorjev ter poudariti ozaveščanje tega vidika (Cepin, 2011). Ker mladinski voditelji in delavci poznajo neformalno in priložnostno učenje, aktivno participacijo, učenje z delom, ni pravega razloga, da mladi ne bi *prijeli*. Njihovo pomanjkanje v ŠK si lahko razložimo predvsem z dvema argumentoma:

- *blagovna znamka* ŠK med mladimi ni uveljavljena in
- usposobljenih mentorjev, pripadnikov prve generacije, je le peščica.

Do spoznanj, kako ravnati v različnih tipih ŠK glede na prisotnost generacij, je še dolga pot. Ne gre pričakovati preveč, saj smo že zapisali, da okolje, v katerem ŠK poteka, bistveno vpliva na naravo, količino in namene medgeneracijskega sodelovanja v njem.

Namesto zaključka naj podčrtamo, da vsaka generacija s seboj nosi edinstveno življenjsko izkušnjo. Bogastvo medgeneracijskega sodelovanja je prav v tem, da zaradi teh izkušenj vsaka generacija na drugačen način ubesedi svet, v katerem vsi skupaj živimo. Te različne ubeseditve, ki so jih mentorji opisovali z besedami »končni rezultat je v medgeneracijskih skupinah drugačen« ali pa »prihaja do več različnih pogledov« so eden najmočnejših potencialov, ki ga lahko ima učeča se skupina. Zdi se, da izkoristiti tak potencial ni le priložnost, ampak dolžnost.

RAZMISLEK O SKUPNOSTNI KULTURI ŠTUDIJSKIH KROŽKOV

dr. Nevenka Bogataj

Medsebojno lokalno uravnavanje med ljudmi je v zadnjih dvesto letih izgubilo gospodarsko in politično vlogo. Materialna blaginja večinoma ni več odvisna od (raznolikih) lokalnih razmer, ampak se porazdeljuje po državno vzpostavljenih standardih in interesih ne-lokalnih akterjev kot so na primer trgovci ali bankirji. Le-ti so na volitvah predstavljeni prek medijev, pogosto pa javnosti niti niso znani.

Prenos odločanja na višje ravni organiziranja vpliva na znanje, voljo in domišljijo javnosti ter funkcionalnost medsebojnih odnosov. Vse kompleksnejša organizacija družbe v Evropi (in z njo v Sloveniji) je v preteklih stoletjih omogočila razmeroma visoko dostopnost dobrin in uslug. To velja tudi za izobraževanje. Mnoge možnosti, ki se danes zde same po sebi umevne, generacijam pred nami niso bile na voljo. Nenehno poteka družbeno reorganiziranje in prerazdeljevanje dobrin. Odvisnost od proračunskih virov je ob pomanjkanju alternativ in neznanju ter tudi nepripravljenosti iskanja drugačnih (npr. projektnih ali ponovno lokalnih) virov lahko resen izziv. Upiranje spremembam je zato logično, redkejša je refleksija o prednostih in pomanjkljivostih aktualnega modela blaginje. Prav refleksija je ena od značilnosti študijskih krožkov. Zaradi zavzetosti, ki jo izpričujejo udeleženci v svojih poročilih, gradivih in delovanju, lahko imenujemo študijske krožke primer akcijskega učenja (Ličen, 2012). Njihov medgeneracijski značaj, osebno srečevanje in refleksija pa jih - kadar delujejo dlje časa - kvalificirajo za skupnost prakse (Ličen, 2012 po Wenger, 2010), ki je pot v »skupnost«. Osrednje mesto našega nadaljnjega razmisleka je zato pojem »skupnost«.

Pred individualizacijo življenjskih stilov je bila skupnost temeljna praktična, upravna in razvojna lokalna struktura. V mislih imamo

mikroraven skupnosti in ne občine, kot se lokalno skupnost pretežno razume v javnem diskurzu in tudi v izobraževanju odraslih (Drofenik s sod., 2011). Bahovec (2005) opredeljuje skupnost kot pristno pod določenimi pogoji. Tem pogojem se v izobraževanju najbolj približajo prav študijski krožki. Iz skupnosti namreč izhajajo in vanjo vračajo svoje rezultate pa tudi njihovo delovanje je bolj ali manj pristno ter skrbi za ravnotežje med obveznostmi in koristmi. Model študijskih krožkov so v Slovenijo uvedli med drugimi tudi tisti, ki so razvili tudi Univerzo za tretje življenjsko obdobje. Po skupnem začetku v devetdesetih letih pa je slednja razvila drugačen tip študijskih krožkov (Ličen s sod., 2011).

Za ŠK, ki jih koordinira ACS, je v ospredju njihova skupnostna vloga (Bogataj, 2019). V nadaljevanju zato interpretiramo povezavo med njimi in skupnostjo na podlagi opazovanja delovanja, podatkov o njih in sprotne komunikacije z njihovimi mentorji. Preverjamo hipotezo, da ŠK vsebujejo vzorec organiziranja družbe na mikroravni in njegovo vertikalno gnezdenje v višje ravni organizacije. Ujemanje med vzorci delovanja na različnih ravneh ni le racionalno, ampak hkrati krepi zaupanje med državljani in državnimi institucijami. S tega vidika rezultati in učinki študijskih krožkov niso nepričakovani, bilo pa bi jih mogoče celo okrepiti.

PROBLEM

Pojem skupnosti je v slovenskem izobraževanju odraslih slabo poznan, površno uporabljan, posplošen, idealiziran ali pa kritiziran kot zastarel. Skupnost je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika opredeljena kot nekaj, »kar je sestavljeno iz več ljudi, ki jih povezujejo skupne lastnosti, potrebe, cilj, in tvori celoto« ali tudi »skupina ljudi, organizirana za zadovoljevanje določenih splošnih družbenih potreb« ter se lahko nanaša tudi na sodelujoče ustanove (SSKJ, 2000). Skupina postane skupnost torej šele s poenotenjem potreb in posledično ciljev. Ta proces poteka v vsakem študijskem krožku.

Z višanjem ravni odločanja so nujne poenostavitve. Zaradi poenostavitev prihaja do neujemanja z lokalnimi potrebami prostora, torej naravnih in tudi družbenih sistemov. Kazalniki VŽU (Hoskins s sod., 2010) kažejo slovensko šibkost predvsem z vidika sodelovalnosti, kar – žal – potrjujejo tudi novejša analiza (OECD, 2018). Homogenizacija ciljev je torej izziv, na katerega študijski krožki odgovarjajo z učenjem na najnižji ravni Morda so zato funkcionalni prispevek k razvoju tudi v času blaginje (in ne le ob njenem pomanjkanju). Usklajevanje učnih in akcijskih ciljev je namreč konstitutivni element delovanja majhne skupine. Preseganje ovir zanj z iznajdljivostjo, skromnostjo in izkušnjami v tekmi za vire je pomembno tudi v negospodarstvu - izobraževanju - in v majhnih obsegih. Tim. »krožkarski način delovanja« je ponekod z dolgoletno prisotnostjo v skupnosti prispeval h kulturi dialoga kot načinu razvojnega delovanja. Škoda, da tak zgled sodelovanja in organiziranja na mikro ravni skupnosti predstavlja marginalno temo in je slabo upoštevan ne le izven meja izobraževanja, npr. v razvoju podeželja ali v kulturi, ampak celo v matičnem okviru.

METODOLOŠKE PODLAGE

Besedilo temelji na podrobnem pregledu virov o študijskih krožkih, dolgoletni osebni praksi njihove koordinacije in analize podatkov o njihovem delovanju. Kvantitativni podatki so preverjeni pri zunanji avtoriteti, Arhivu družboslovnih podatkov, zato še javnosti dostopni (Bogataj, 2012, Bogataj, Lajovic, 2018). Poseben poudarek je namenjen razmerju med sodelovanjem in tekmovanjem, kot ga opisuje Heady (1999), tuji avtor antropološke analize alpske vasi v Karnijskih Alpah.

Drugi temelj je poudarek ameriške znanstvenice prof. Elinor Ostrom, da koncepti racionalnega upravljanja z viri temeljijo na izkušnjah mikrolokalne ravni in da so majhne skupine racionalnejša osnova razvoja kot država. S tega vidika razumemo nadaljnji razvoj »novih skupnosti« (angl. new commons) kot pozornosti in mestoma tudi zavrnitve vreden, saj pripušča tržne mehanizme tudi na humanistično področje.

SKUPNOSTNE PRVINE SO ELEMENT SLOVENSKE KULTURE

O SKUPNOSTI

Pojem skupnosti je v literaturi obširno obravnavan ter je bil skozi zgodovino tudi zlorabljen, saj je ljudem blizu in so mu načeloma vedno naklonjeni. Skupnost ima »skupne lastnosti, potrebe, cilj« oziroma »je organizirana za zadovoljevanje določenih splošnih družbenih potreb«. Izvorno so socialne strukture biološko pogojene in so obstajale tudi pred razvojem formalnih institucij. Za izhodišče smo izbrali avtorja, ki je opisal skupnost prakse (Wenger (2000) ter Sorokinov koncept, opisan v Bahovec (2005)). **Skupnost je v njem opredeljena kot odnos med enotami, zgrajen z neposrednim stikom in dvosmerno komunikacijo, ki ima večpčastne cilje (ne le enega). Čas je pomeben element razvoja skupnosti,** saj obsega njen zgodovinski spomin in vizijo. Slabo poznavanje preteklosti ali izbor delovnih skupin, ki so šibke v poznavanju preteklosti, je torej ovira za prehod skupine v skupnost. Prav tako je slabo, če skupnost ne gradi vizije ali le-te ne postavlja na temelj preteklosti. **Čas omogoča prilagajanje in učenje ter zbliževanje interpretacij med plastmi odločanja.** Skupnost tako določajo njene posebnosti, razlike glede na okolje (npr. interesi, ozemlje), določajo pa jo tudi odnosi med njenimi pripadniki in odnos do okolja. Ta je slab, če je skupnost zaprta, bolj, če je odprta in nevaren, če je odprta do mere, ki ogroža njeno identiteto. Kakšno je ravnotežje, išče vsaka skupnost sama in ker se odnosi spreminjajo, iskanje skupnega smisla, navad in dogajanj pa je nenehno, je prav to iskanje zagotovilo (ali tudi ne) trajnosti skupnosti. Pomen posameznikove svobode v skupnosti je izpostavljala že Grundtvig v 19th stoletju, zato smo ob pojmu skupnost pravzaprav priča nenehni dinamiki razvoja soodvisnosti (Bahovec, 2005).

Študijski krožki v Sloveniji delujejo šele od leta 1992 in so bili razviti »od zgoraj navzdol« ter tedaj le za potrebe izobraževanja. Čas je pokazal možnost komplementarnega dopolnjevanja s

sofinanciranjem »od zgoraj navzdol« in delovanjem »od spodaj navzgor«, ki ga spodbuja strokovna koordinacija.

Ponekod so študijski krožki edina možnost izobraževanja npr. v oddaljenih okoljih ali v manj glasnih družbenih skupinah. Zato ne preseneča, da jih vsaj del to priložnost izrabi za lokalni razvoj oziroma za pobude občini in različnim projektom. Najbolj primerljivi so z avtentično mikrolokalno obliko skupnosti, ki že stoletja upravlja z zemljišči ter je prisotna po vsej Evropi (Bogataj, 2105). Njihov model samoorganizacije in samoregulacije je nepogrešljiv za ohranitev naravnih virov, vzajemni nadzor pravičnega porazdeljevanja bremen in koristi pa je povsem primerljiv z modelom ŠK, čeprav le-ti nimajo v lasti zemlje in upravljajo z relativno majhnimi ter le finančnimi viri. Relativno mlada organizacijska oblika študijskih krožkov prav tako temelji na samoorganizaciji in samoregulaciji, osebni čustveni odnosu do kraja bivanja in dela ter je usmerjena v skupno, ne v individualno dobro (Bogataj, 2009, 2012b, 2018). Obstajata dva tipa krožkov, med katerima je statistično visoko značilna dihotomija:

- Razvojno dejavnejši (pretežno starejši) krožkarji, večinoma (a ne samo!) s podeželja. Vpeti so v prostovoljske dejavnosti, za razvoj imajo vrsto predlogov in pobud, ki jih redno posredujejo občini ter projektnim nosilcem ali celo sami uveljavljajo v projektih; študijske krožke večinoma razumejo kot skupino ali del lokalne skupnosti.
- Razvojno nedejavni (pretežno mlajši) urbani krožkarji, zlasti manj dejavne ženske, ki razvoj pričakujejo od plačanih služb, študijski krožki pa jim popestrijo kakovost življenja predvsem na osebni ravni.

Po mnenju mentorjev (Bogataj, 2012a, 2018) se razkorak med navedenima skupinama večja, saj sta zrasla tako delež tistih brez vpliva (z 20 % na več kot 30 %) kot delež tistih, ki okolje intenzivno spreminjajo ter segajo tudi prek njegovih meja (z 10 % na približno 20 %). Strokovno utemeljena se zdita oba tipa, vendar je učinkovitost uporabe proračunskih sredstev v prvem tipu bistveno večja. V širšem smislu so tovrstne razlike lahko močna razvojna ovira za kulturo, ki daje prednost enakosti pred izstopajočimi posamezniki.

SODELOVANJE PREVLAĐUJE NAD TEKMOVANJEM

Med sodelujočimi v študijskem krožku prevladuje sodelovanje in ne tekmovanje, ki je prav tako element skupinske dinamike. Možnih razlogov za to je lahko več:

- razmeroma nevtralen namen učenja,
- svoboda izbire (kraja, časa, vsebine, zahtevnosti, intenzitete učenja),
- sposobnosti in znanja mentorja,
- praktične koristi (npr. pot do cilja je lažja s sodelovanjem),
- struktura udeleženih oziroma vključevanje tistih, ki jim je eksistenca zagotovljena ali med seboj niso v tekmovalnem odnosu,
- upoštevanje načel študijskega krožka, saj je so-delovanje predpisano kot element modela,
- funkcionalne značilnosti okolja, v katerem ŠK deluje,
- simbolna razmejitve med enotami (npr. sodelujočimi, ki ne skušajo spreminjati stila ali identitet drugih sodelujočih).

Svobodna izbira vsebine, kraja, trajanja, zahtevnosti in načina posredovanja naučenega javnosti je verjetno eden od pomembnih motivov za vse večji odziv na možnost učenja v ŠK. Z rednim sistematičnim spremljanjem delovanja ŠK smo ugotovili dve značilnici omenjenih študijskih krožkov, ki sta ju je podrobneje analizirala predhodna prispevka:

- prevladovanje zanimanja za etnološke teme,
- večinoma večgeneracijska struktura udeležencev.

Prevladovanje sodelovanja nad tekmovanjem je povezano s procesi vzpostavljanja in ohranjanja avtoritete, obvladovanjem konfliktov in kulturo kolektivne akcije.

VZPOSTAVLJANJE IN DELOVANJE AVTORITETE

Avtoriteta omogoča nadzor nad mejami (na primer starševska nad omejitvami za otroke, lastniška nad rabo lastnine). V zgodovini Slovenije je bila srednja generacija moških iz skupnosti za vsaj določeno obdobje trajno ali občasno odstranjena zaradi pridobivanja preživetvenih virov (kostanjarji, krošnjarji, dninarji) ali zaradi vojn. Ženske so prevzele skrb za družino in (nekoč

pretežno kmečko) gospodarstvo, torej se je del avtoritete vsakdanjega življenja prenesel nanje. Vzorec ženske avtoritete in njene navidezne omejenosti na dom je odkril tudi Heady (1999) in jo pripisal kulturnim značilnostim. Nanjo opozarjamo navkljub dejstvu, da preučevana skupnost ni opredeljena kot slovenska, saj smo na enak vzorec naleteli tudi pri preučevanju lastnic gozda (Bogataj, 2010) in ker tudi študijske krožke večinoma vodijo in obiskujejo prav ženske.

Podobno kot v že omenjenih primarnih gospodarskih in upravnih skupnostih, ki delujejo še danes (gre za srenje, komunele, gmajne, juse ali uradno enotno agrarne skupnosti), je tudi v študijskem krožku **avtoriteta pogosto porazdeljena** med sodelujoče, hkrati pa jo predstavlja mentor kot vsaj organizacijsko in motivacijsko jedro. Zunanji strokovnjak predstavlja avtoriteto znanja. Včasih se vzpostavi neformalni vodja, večinoma pa si udeleženci vloge in s tem tudi avtoriteto porazdelijo.

***Primer:** študijski krožek Sopota, 2006, kjer je avtoriteto predstavljala zapisnikarica, ker je skrbela za ravnotežje med družabnostjo in delovno učinkovitostjo skupine.*

Na državni ravni velja za strokovno avtoriteto koordinacijsko telo (ACS). V lokalni skupnosti na njeni mikroravni je avtoriteta lahko tudi študijski krožek kot tak. To se že dogaja, na kar so opozorili mentorji sami (Bogataj, 2018).

OBVLADOVANJE KONFLIKTOV, POVEZANIH Z MEDSEBOJNIM RAZMEJEVANJEM

Nesoglasja so v študijskih krožkih redka, saj manj kot 10 % poroča o težavah (Bogataj, 2102, 2018). Vseeno so sestavni element študijskega krožka, še posebej, če ta sobiva ali/in sodeluje daljši čas. **Načini omejevanja nasprotij so** (prim. Heady, 1999, Ostrom, 1990):

- razmejevanje (virov, pristojnosti, avtoritete, življenjskih stilov, vrednost in lastnine),
- rotacija vlog ali žrebanje (vrstnega reda, pristojnosti, avtoritet),

- načrtno vrednotenje doseženega in odnosov ob izteku srečanj in/ali celote,
- nenehen dialog o pravičnem porazdeljevanju nalog in zaslug.

Skupnost nasprotja omejuje predvsem s skrbjo za pravičnost. Pravičnost je predpogoj za trajnejše delovanje skupine in skupnosti, zato je pomembna tudi v študijskem krožku.

Skupnost je, skladno s svojo temeljno definicijo, usmerjena tudi v **relativno enotnost, torej v izpolnjevanje norme enakosti** (fr. égalité). To pomeni solidarno **delitev viška dobrin**, za kar po taki ali drugačni poti skrbi tudi nosilec avtoritete ter **obvladovanje konflikta med bolj in manj uspešnimi**. Sposobnejše in tekmovalno uspešnejše, ki niso izbrani za vodje po formalnih ali po kulturno pogojenih načelih, skupnost (lahko) zaznava kot grožnjo, ker lahko povzročajo negativna občutja tekmovalno manj uspešnih. Izstopajoči posamezniki so manj zavezani k skrbi za enotnost skupnosti.

Oblike, v katerih opisana načela delujejo brez prisile ali plačila, so posebej dragocene. Opazovanje pristnih skupnosti na mikroravni kaže prisotnost, a upadanje sodelovanja v Sloveniji (Bogataj, 2009), kar izpostavljajo tudi mednarodne meritve (Hoskins s sod., 2010, OECD, 2018). Heady (1999) poudarja, da je ključna **razlika med grožnjo** (da ne boš deležen dobrin) **in ogroženim** (da bo delil z lastnim trdom pridobljene dobrine) **v tem, da isto situacijo vrednotita diametralno nasprotno**. V takih okoliščinah je ključno obema zagotoviti izkušnjo medsebojnega razumevanja in sprejetosti, da se lahko vsaj simbolno izrazi **deljena identiteta ter potrdi soodvisnost**. Nihče med nami namreč ni neodvisen, četudi nas o tem prepričujejo reklame ali lastna želja po svobodi. Majhne skupine so dovolj varno mesto za dialog in razvoj empatije, izkušnjsko in v akcijo usmerjeno učenje pa tudi dovolj nevtralen in hkrati motivirajoč dejavnik razvoja oprijemljivejših rezultatov.

KOLEKTIVNA AKCIJA

Kolektivna akcija ni vedno zaželena. Še več – v preteklosti ali po svetu je mnogokje ovirana ali pa so ovirani ljudje, ki jo lahko vodijo – zavzeti in pozitivno usmerjeni posamezniki, kakršnih je tudi večina mentorjev študijskih krožkov. Menimo, da kljub omejeni kadrovski, finančni in zdaj še pravni osnovi študijski krožki niso ovirani, ampak za svoje delo spodbujani (čeprav bi lahko bili tudi bolj). »Nič ne ogroža kolektivne akcije bolj od apatije« (Heady, 1999), ki razloge za apatijo pripisuje upadu tržne vrednosti vira za življenje skupnosti, nelegitimno izvoljenim vodjem ali njihovi nepravilnosti. Slednja se kot rdeča nit pojavlja v vseh elementih trajanja vsake skupnosti.

Kolektivno akcijo slovenskih študijskih krožkov na lokalni ravni mnogi prepoznavajo kot pomembno in vredno javne pozornosti (Bogataj, 2018). Čeprav je aplikacija eSK nekaterim odveč, modelu delovanja študijskih krožkov ni mogoče splošno očitati potratnosti z viri, njihovega nepravilnega porazdeljevanja ali nelegitimnosti, torej značilnosti, ki po Headyju vodijo v apatijo. Razrast nezaupanja in ohlapnost potencialov kolektivne akcije v širši družbi bi lahko spremenila kreativno sposobnost samoorganiziranja (resnične) skupnosti v destruktivni odpor proti obstoječemu (prim. Holford, Veen, 2003), česar pa doslej nismo zaznali. Odsotnost negativnih elementov v študijskih krožkih se zdi v veliki meri tudi pričakovana, saj je učenje zahtevna kreativna dejavnost, ki jo skupina kvečjemu krepi in pogloblja, ne pa ruši.

Energija in volja sta pomembna elementa kolektivne akcije. K njej prispevajo sprotne izmenjave nebistvenih novic (klepeti), večji veseli dogodki (npr. veselice, zaključne predstavitve, športni in kulturni dogodki). Z njimi se skupina oziroma skupnost homogenizirata, krepi se njihova klenost, umirjenost in potencial za zavračanje nezaželenih vplivov. Torej je še kako prav, da se v študijskih krožkih izmenjujejo in prepletajo izobraževalni, družabni in akcijski elementi.

S prekinitvijo komunikacije in zapiranjem v ožji krog, na primer s fizičnim razmejevanjem, ki je v okoljih z večjo gostoto poselitve pač intenzivnejše, se zagotavlja (izgubljeni?) občutek varnosti, ki

ga manj zagotavljajo ovire kot nenehni pretok in odnosi, ki s krepitvijo občutka soodvisnosti krepijo skupnost v funkcionalno celoto. Vpliv študijskih krožkov lahko potrdimo posredno, neposredno pa s primeri izvedb na Hrvaškem (Gorski Kotar), v Italiji (Beneška Slovenija) in ob vseh slovenskih mejah. Zbliževanje v skupnost omogočata:

- poudarjanje **skupne preteklosti** in njenih materialnih dokazov npr. imena domačij ali ledinska imena, ki izražajo skupen prostor in čas;
- **skupni obredi**, ki veljajo za vse, torej brišejo razlike in **nakazujejo skupno smer**, usodo; Heady obrede pojasnjuje tudi z »brisanjem« zavisti manj sposobnih ali z manjšo potrebo »srečnejših« po udeležbi (Heady, 1999).

RAVNANJE Z (OMEJENIMI) VIRI

Skupnost, ki jo je preučeval Heady (1999), se je na omejenost materialnih virov odzivala z dvema načeloma:

- uspešni lahko uživajo **viške dobrin**, s čimer se zadovolji pričakovanje po **pravičnosti**,
- **dobrine/uspeh morajo biti deljen(e)**, s čimer se zadovolji pričakovanje po **solidarnosti**.

Po nekaterih interpretacijah je pravica do dobrine pravzaprav **uveljavljanje avtoritete**. V okoliščinah uveljavljanja trga in tržnih zakonitosti, ki so dostopne le navidez, dejansko pa so element tekmovanja, ki se ga skuša omejevati z mednarodnimi (trgovinskimi) sporazumi, je dostopnost zahteva večine evropskih dokumentov. Dostopnost materialnih dobrin je (večni) izziv, saj so končni in jih raba okrne, zato jo je treba omejevati. Znanje kot nematerialna dobrina pa se z rabo plemeniti in nadgrajuje (Hess in Ostrom, 2007), zato je prost dostop do njega možen in zaželen, kar pa ne velja za njegovo brezplačno rabo ali celo trženje, ki lahko rušita pričakovanje pravičnosti z zastonjsko rabo!

Študijski krožki so prostor znanja, ki je prosto dostopno in aktivirano z javnimi sredstvi, zato ne razvijajo le skupnega, ampak prispevajo skupno tudi v javno (Bogataj, 2018). Ne le javne izobraževalne institucije, ampak tudi lokalne skupnosti prepoznavajo in nagrajujejo razvojni prispevek študijskih krožkov

(Radeče, 2001 in 2003, Šenčur pri Kranju, 2006, Piran, Izola in Koper, 2011, Domžale, 2013, Cerklje, 2013, Loška dolina in Piran, 2017, Vuzenica, 2018). Slovenske knjižnice so ponudile portal Kamra, Ministrstvo za kulturo odpira vrata s pomočjo Zavoda za varovanje kulturne dediščine z organizacijo Dnevov evropske kulturne dediščine, Zavod za gozdove s študijskimi krožki razvija učne poti, zgibanke in izobraževalne stike z javnostjo in lastniki gozdov.

Primer: So ropotale žage in mline v Vuzeniških grabnih, mentorica Zdenka Jamnik, Radlje ob Dravi. Študijski krožek je na Pohorju popisal žage in mline, podrobno dokumentiral njihovo obliko in delovanje tudi s skicami in fotografijami, kartiral jih je ter tako omogočil oživiljanje usihajoče dediščine. Z dejavnostjo in brošuro je opozoril na usihajoča znanja in veščine ter z njimi povezane vrednote: na takšno uporabo naravnega vira, v tem primeru vode, ki terja medsebojno usklajevanje, in sicer na način, ki daje ljudem korist ter celo (lahko) omili uničujočo moč vode ter jo vpne v razvoj (pridobivanje energije, tudi namakanje).

Primer 2: Dediščina nad Sopotnico, mentor Dani Oblak, Zatočmin. Študijski krožek je v krnskem visokogorju izbral dva objekta iz prve svetovne vojne, ju dokumentiral s fotografijami, skicami, dunajskimi in budimpeštanskimi arhivskimi gradivi ter zahtevano dokumentacijo Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine. Na tej podlagi je pridobil njena dovoljenja za obnovo, ju pod njihovim nadzorom tudi sam obnovil ter tako spoznal postopke med mikrolokalno pobudo in državno zasnovanimi pravnimi okviri.

Ključni učinek učenja v ŠK so nematerialni vidiki dodajanja vrednosti posamezniku in skupnosti. Težko so merljivi, a so dovolj opazni, da je trend njihovega razvoja in udeležbe pozitiven ter da ne manjka vabil v različne projekte, posledično pa tudi njihovih rezultatov. Razvoj so vsaj zadnjih deset let poganjala evropske sredstva (projekti Leonardo, Grundtvig, Erasmus, Interreg, v začetku tudi Evropski strukturni skladi) (Bogataj, 2018). Če so pedagoško-andragoški dnevi Filozofske fakultete v letu 2017 ŠK prezrli, pa smo bili deležni vabila ZRC SAZU k predstavitvi primera skupnostnega delovanja (Bogataj, 2019). Študijski krožki svoji okoljem nudijo:

- racionalen model delovanja samoorganiziranih skupin,

- stalne učne možnosti,
- spodbudo k dejavnemu udejstvovanju,
- pozitiven namen, vzdušje,
- državno sofinanciranje ob minimalnih stroških dela,
- model ciljev, rezultatov in učinkov v skupno dobro,
- vključevanje ranljivih ciljnih skupin, tudi tistih, ki uradno (še) niso prepoznane kot take (npr. invalidski upokojenci, starejše podeželske ženske in drugi).

RAZPRAVA

Izvirna načela študijskih krožkov, ki jih koordinira Andragoški center Slovenije, dajejo obilne rezultate. Med njimi smo posebej pozorni na odličen odziv odraslih in tretjinski delež ranljivih skupin prebivalstva. Razlog zanj vidimo v enem od ključnih načel, svobodi izbire vsebine, kraja, časa, zahtevnosti, intenzitete in pogojev učenja.

Proračunska sredstva predstavljajo osnovno strukturo in spodbudo ter povračilo stroškov mentorju, za vse ostalo pa morajo poskrbeti udeleženci sami. Zato v študijskih krožkih bistveno bolj kot v katerikoli obliki učenja pride do izraza sposobnost in volja za samoorganiziranje in za prevzemanje osebne odgovornosti za učinke učenja.

Razloge za stabilno rast in lokalni, zdaj pa tudi že nacionalni in mednarodni uspeh študijskih krožkov povzemamo kot:

- specifične lastnosti mentorjev (ustvarjalni, kot osebnosti inovativni, dejavni, kritični, sposobni vodenja skupinske dinamike, predvsem pa dobro povezani z okoljem, v katerem vodijo študijski krožek);
- svoboda odločanja in delovanja, ki je sestavni del modela in naslavlja celovito osebnost, spodbuja pristne odnose in pristno skupnost, kar pomeni tudi tipične procese v mikroskupnostih (vzpostavljane avtoritete, skrb za pravičnost in za trajnost virov, kolektivna akcija);

- upoštevanje in skladnost z mikrolokalnimi normami, ki so nastale skozi zgodovino kot funkcionalen odziv na geografske razmere in družbeno-politično razvojno pot.

Aktiviranje posameznika z učenjem oz. izobraževanjem je zagotovo način, ki ga večina ljudi načelno sprejema, zlasti (vsaj odrasli), ko je uporaben, neprisiljen in sprejemljivo voden.

Kvantitativne analize in dolgoletne izkušnje (Bogataj, 2012a, 2018) kažejo, da večina študijskih krožkov zelo odstopa od pristočnega modela, prevladujočega v mestih. Velik in rastoč je namreč tisti del študijskih krožkov, ki z inovativnostjo doseže **trajnejši rezultat npr. knjigo** (do 10 % krožkov), **razvojno pobudo** (približno 25 % krožkov letno) ali **dolgoročnejše medsebojno povezovanje** (med 12 % in 20 % letno). Slovenska praksa torej potrjuje teoretična pričakovanja na področju razvoja ustvarjalnosti (Federighi s sod., 2009).

Prostovoljska sodelovalnost, ki se izrazi v »produkciji« skupnega in hkrati javnega, je zagotovilo učinkovitosti rabe javnih sredstev. Bolj razpršene nematerialne infrastrukture na področju izobraževanja Slovenija nima. Neposredna vključitev približno 3000 ljudi letno po evropski metodologiji pomeni aktiviranje med 123.000 in 140.000 ljudi letno (Manninen, 2010), zato ne preseneča umeščanje ŠK v različne kontekste (razvojne agencije, evropske projekte, lokalne pobude, nove ciljne skupine), kar izraža tudi živost in prilagodljivost slovenskih ljudi na najrazličnejše priliko in izzive.

Jezikovni krožki, razviti z nagrajenim EU projektom Allegro, se dalje niso razvijali in enako velja tudi za bralne krožke Beremo z Manco Košir. Z Interreg projektom razvito čezmejno sodelovanje se v Furlaniji Julijski krajini nadaljuje, kar je eden večjih mednarodnih dosežkov in temelj prihodnjega čezmejnega sodelovanja tudi ob drugih mejah. Če je sistemska uveljavitev v matičnem ZIO (2018) izostala, pa občasno v projekt investirata Ministrstvo za okolje (2016, 2018) in Ministrstvo za kulturo. Odziv drugih ministrstev še čakamo. Kadar študijski krožki dajejo koristi tako lokalnim okoljem kot nacionalnim strategijam in ne slonijo na tržni ponudbi, je model dolgoročen in vključujoč. Upravičena in potrebna sta zato nenehno kritično preizpraševanje namena in

razmerja med koristmi in naporji zanje ter vrednotenje rezultatov. To še posebej velja, ker je del krožkov postal tržno blago celo v državah, ki so nekoč predstavljale Sloveniji zgled.

ZAKLJUČKI

Študijski krožki so kot model in slovenska praksa kvantitativno in kvalitativno razmeroma dobro proučeni (Bogataj, 2018, <https://sk.acs.si/objave>). Razmislek smo zato usmerili v procese, ki potekajo v ozadju števil. Zanje kot »obliko skupnostnega učenja« velja ne-individualna zasnova, zato smo razčlenili pojem skupnosti ter predstavili konceptualne in praktične povezave med skupnostjo in študijskimi krožki.

Skupnost povezuje posameznike z vezmi zaupanja. Zaupanje je lahko horizontalno (med bližnjimi) ali vertikalno (z nosilci odločanja). Študijski krožki delujejo v obe smeri. Vez posameznika z mikrolokalno skupnostjo lahko raste ali plahni, čas prinaša in odnaša tudi dvome v nosilce odločanja. Skupno in skupnostno sta ogrožena kot kažejo izkušnje tehnološko in gospodarsko bolj razvitih držav in literatura (Bogataj, 2019, OECD, 2019), pri čemer ne gre zanemariti možnosti, da nam evropske in svetovne institucije, ki so k razvoju slovenske družbe nedvomno prispevale, niso nujno vedno naklonjene, ampak nas lahko uporabijo za »skupni pašnik«. Oživljanje javnega statusa »lokalnega« po obdobju njegove prezrtosti študijskim krožkom odpira obetavno prihodnost.

Z vidika financ in kadrov so študijski krožki trenutno obrobni kljub trajajočim in opaznim vlogam oživljanja participacije, predstavljenim značilnostim in trendom, ki jih povzemamo v naslednjih točkah:

- svoboda izbire vsebin; v izobraževanju primanjkuje tem, ki obravnavajo dediščino in identiteto;
- svoboda udeležbe; v javnosti primanjkuje sproščenega medgeneracijskega povezovanja, saj je poudarek formalnega šolanja na starostno homogenih strukturah;
- finančna sredstva so pogoj za delo in ne cilj sam po sebi, zato je odnos študijskih krožkov do virov vreden

posebnega spoštovanja; v času pomanjkanja znajo biti skromni, v času blaginje ne postanejo pohlepni;

- iščejo in najdejo ravnotežje med pasivnimi in dejavnimi, med tekmovalnim in sodelovanjem;
- so jedro pozitivnega in ustvarjalnega razmišljanja; komplementarni element razvojnim izzivom. Večina ljudi v Sloveniji se daljše zgodovinsko obdobje ni imela prilike svobodno udeleževati ali prispevati k razvoju, ker so bile za razvoj pristojne ožje skupine ljudi, režim(i) pa ni(so) bil(i) demokratični. Dolgotrajno soočanje z revščino, ekstremne izkušnje več vojn ter z njimi povezanih sprememb meja zlasti na zahodni slovenski meji, je ljudi izpostavilo vsiljenim modelom razvoja. Posledice niso očitne le na strukturi prebivalstva, ampak tudi v njegovi apatiji ter umiku na neformalno raven zasebnosti. Po osamosvojitvi so se pritiski sprostili, novi izzivi in priložnosti (mobilnost, IKT) so sprostili potenciale. Večina odraslih in mladih je izzive rade volje sprejela, blaginja je zlasti srednji in mlajši generaciji onemogočila izkušnjo materialne revščine. Možnost svobodne, a smiselne, v razvoj usmerjene učne dejavnosti zato ne dosega dobrega odziva nepričakovano. Koordinacija usmerja dejavnost v konkretno snovanje razvojnih projektov;
- so eno redkih državno sofinanciranih infrastrukturnih vlaganj v okolja, ki so jih strukturne spremembe prizadele;
- z dialoško zasnovo dodajajo vrednost neglede na raven, ki so jo že dosegli (npr. <https://www.sciencelit.eu/>) in zapolnjujejo vrzel v odnosu do tradicionalnih navad in simbolov. Oživljajo funkcionalnost medsebojnih vezi, sposobnost praktičnega samoorganiziranja in prostovoljstva, preseganje (tudi umišljene) odrinjenosti iz družbe ter skupinsko obravnavanje skupnih problemov vsakdanjega življenja.

Prihodnost je čas nege mentorjev, proučevanja delovanja in učinkov krožkov, usklajevanja z mikrolokalnimi normami in preusmerjanje tekmovalnosti v sodelovanje. Zaključujemo z ugotovitvijo, da aktiviranje potencialov za samorazvoj ni le ostanek tradicionalnega načina delovanja mikro ravni skupnosti v Sloveniji, ampak tudi teoretično zasnovana racionalna oblika

razvoja. Pogoj, da uspe, je vertikalni pretok pobud ali vsaj posluh nadrejenih ravni za mikroraven in prav tega si za prihodnji razvoj študijskih krožkov želimo še vedno in tudi ob posodobljeni izdaji najbolj in še naprej.

LITERATURA IN VIRI

LITERATURA IN VIRI

ACS (2012). Interni podatki spletne aplikacije <https://esk.acs.si> za izbrana leta, Bogataj, N., Lajovic, F. (maj in junij, 2012)

Bahovec, I. (2005). *Skupnosti: teorije, oblike, pomeni*. Ljubljana: Sophia.

Bogataj, N. idr. (2005). *Študijski krožki: Od zamisli do sadov v prvem desetletju*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

Bogataj, N. (2009). *Gozd v učenju in izobraževanju za trajnostni razvoj: prispevek k uveljavljanju ideje trajnosti in kroženja znanja o gozdu v Sloveniji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Bogataj, N. (2010). Lastnice gozda kot prezrt zgled: prispevek k celovitejšemu razumevanju starih ljudi v Sloveniji. V: *Kakovostna starost*. - ISSN 1408-869X. - letn. 13, št. 1, str. 38-49.

Bogataj, N. (2012). Študijski krožki: spremljanje dejavnosti; izdelava kodirne knjige. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno na <http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/studkr10.xml>.

Bogataj, N. (2012a). Analiza študijskih krožkov: nelektorirano poročilo stanja in trendov. Ljubljana: Andragoški center Slovenije. Dostopno na http://arhiv.acs.si/porocila/Analiza_studijskih_krozkov.pdf.

Bogataj, N. (2012b). Model delovanja slovenskih agrarnih skupnosti. V: *Soupravljanje naravnih virov: vaške skupnosti in sorodne oblike skupne lastnine in skupnega upravljanja*, str. 23-37. Wageningen: Van Gils.

Bogataj, N. (2015). Commons, European heritage of the local collective action. V: *Cultural heritage : scenarios 2016 : papers preview*, International Conference on Cultural Heritage. Scenarios 2015, Venice, November 26-28, 2015: 68-70.
<http://www.unive.it/media/allegato/centri/CESTUDIR/CulturalHeritage-April2016.pdf#page=68>. (dostop 10.6.2018)

Bogataj, N., Lajovic, F. (2018). Študijski krožki 2013-2016 = Study circles 2013-2016 : monitoring activities : spremljanje dejavnosti. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov, 2018. [http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/studk_16.xml\\$zProstodostopledodeladokumenta](http://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/studk_16.xml$zProstodostopledodeladokumenta). (dostop 10.6.2018)

Bogataj, N. (2018). Študijski krožki med skupnim in javnim, med racionalnim in iracionalnim. V: Ličen, Nives (ur.), Mezgec Maja (ur.). *Sodobne paradigme raziskovanja izobraževanja in učenja odraslih : eseji v počastitev jubileja Ane Krajnc*. 1. izd. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. str. 193-212; dostopno na <https://e-knjige.ff.uni-lj.si/znanstvena-zalozba/catalog/book/125>

Bogataj, N. (2019). Presentation of modern collective actions in Slovenia. Workshop on commons and collective actions in socio-ecological production landscapes /cultural landscapes in Slovenia and Japan. ZRC SAZU, UNU-IAS, 6. June, 2019, Ljubljana

Brumen, B. (2000). *Sv. Peter in njegovi časi: socialni spomini, časi in identitete v istrski vasi Sveti Peter*. Ljubljana: Založba Schwarz.

Cepin, M. (2011). Mlajši odrasli v študijskih krožkih: Primerjava ŠK z mladinskim delom ter odkrivanje potencialov ŠK pri delu z mlajšimi odraslimi. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

Cepin, M. idr. (2012). Medgeneracijsko sodelovanje v mladinskih organizacijah: Poročilo o raziskavi. Ljubljana: Socialna akademija.

Del Gobbo, Giovanna, Bogataj, N. (2014). Izobraževanje odraslih za razvoj lokalne skupnosti : izkušnje čezmejnih študijskih krožkov. V: Andragoška spoznanja : prva slovenska revija za izobraževanje odraslih, ISSN 1318-5160. [Tiskana izd.], letn. 20, [št.] 1, str. 7-19

Drofenik, O., Jelenc, Z., Radovan, M. (2011). Izobraževanje odraslih v lokalni skupnosti. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

Hudales, J., Visočnik, N. (ur.). (2005). *Dediščina v očeh znanosti* Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Dolžan Eržen, T. (2005). Etnološki ŠK za našo samozavest. V: *Študijski krožki: od zamisli do prvih sadov v prvem desetletju*. Ljubljana: Andragoški

center Slovenije, str. 122. Dostopno tudi na <http://sk.acs.si/uploads/media/SK08Dolzan.pdf>.

Federighi, P., Boffo, V. (2009). *Innovation transfer and Study Circles*. Edizioni ETS Pisa.

Heady, P. (1999). *The Hard People: Rivalry, Sympathy and Social Structure in an Alpine Valley*. Harwood Academic Publishers.

Hess, C., Ostrom, E. (eds). (2007). *Understanding Knowledge as a Commons. From Theory to Practice*. Cambridge: The MIT Press.

Holford, J., van der Veen, R. (2003). *Lifelong learning, Governance and Active Citizenship in Europe*. ETGACE project. Guildford, United Kingdom: University of Surrey.

Hoskins, B., Cartwright, F., Schoof, U. (eds) (2010). *Making Lifelong Learning Tangible: The ELLI Index Europe*. European Lifelong Learning Indicators. Bertelsmann Stiftung.

Jarvis, P. (2004). *Adult Education & Lifelong Learning*. London: Routledge.

Jezernik, B. (2005). Preteklost in dediščina. V: *Dediščina v očeh znanosti*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Jezernik, B. (2010). Slovenska kulturna dediščina in politika. V: *Kulturna dediščina in identiteta*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Knific, B. (2010). *Folklornikom s(m)o vzeli noše: kostumiranje folklornih skupin – med historično pričevalnostjo in istovetnostjo*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Ličen, N. (avtor, urednik). (2011). Bogataj, N., Hočevar Ciuha, S. (avtor, urednik), Javrh, P.. *Koncept trajnostnega razvoja in neformalno izobraževanje odraslih*. 1. izd. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 162 str. ISBN 978-961-237-476-1.

Ličen, N. (2012). Model skupnosti prakse in situacijsko učenje. V: *Andragoška spoznanja* 3, s. 10-23

Lowenthal, D. (1996). *Possessed by the Past*. New York: Free Press.

Manninen, J. (2010). Wider Benefits of Learning within Liberal Adult Education System. Horsdal, M. (ed,) *Communication, Collaboration and*

Creativity: Researching Adult learning, Odense: Syddansk Universitetsforlag.

MESS: Mediterranean Ethnological Summer School (1998). Baskar, Brumen (ur.). Piran.

OECD (2018), Skills Strategy Implementation Guidadnce for Slovenia: Improveing the Governance of Adult Learning, OECD Skills Studies, OECD Publishing, Paris

Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. (Political Economy of Institutions and Decisions). Cambridge: Cambridge University Press, 280 str.

Ozvald, K. (1927). *Kulturna pedagogika*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

Poljak Istenič, S. (2008). *Šege in navade kot folklorizem*. V: Etnološki pogledi in podobe. Ljubljana: Založba ZRC SAU.

Prah, J. (2005). Razvoj študijskih krožkov v Zasavju. V: *Študijski krožki: od zamisli do prvih sadov v prvem desetletju*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, str. 138 –139. Dostopno tudi na <http://sk.acs.si/uploads/media/SK11Prah.pdf>.

Prah, J. (2005a). Študijski krožki – neformalna moč podeželja. V: *Prihodnost gospodarjenja z zasebnimi gozdovi v Sloveniji*. Ljubljana: Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire, str. 303–312.

Ramovš, J. (2003). *Kakovostna starost. socialna gerontologija in gerontagogika*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje.

Ramovš, J. (2007). Prostovoljski dnevnik pri osebnem prostovoljskem delu z ljudmi in učenju lepega medčloveškega sožitja. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje.

Rejec, P. (ur). (2008). Opis glavnih domačih gradiv z Zgornjega Posočja. Epicenter IX/2008, št. 6. Dostopno na <http://www.prc.si/socasnik/epicenter-l-ix-st-6-2008>.

Rojac, N. (2011). Novim »Brazdam« na pot. V: *Brazde s trmuna: 15 let: izbor*. Kulturno društvo Beseda slovenske Istre, Gorica: Zadruga Goriška Mohorjeva, str. 10.

Splošna uredba o varstvu osebnih podatkov. (2016). EU 2016/679

Torkar Tahir, Z. (2012). Odkrivanje kulturnih značilnosti in lokalne identitete z zbiranjem in objavo spominov Jeseničanov v okviru študijskega krožka Kako so včasih živeli. V: *Gorenjska: etnologija in pokrajine na Slovenskem na primeru Gorenjske ali kaj lahko etnologi in kulturni antropologi doprinesemo h kulturni podobi in razumevanju pokrajin na Slovenskem*, elektronska knjiga. Ljubljana: SED.

Urh, D. (2005). Vloga mentorja v učnem procesu, primer študijskega krožka. Diplomsko delo, Filozofska fakulteta, Ljubljana.

Zakon o izobraževanju odraslih. (2018). ZIO-1, UL 6/(2018).

Wenger, E. (2000). Communities of Practice and Social Learning Systems. V: *Organization* 7 (2): 225–246.

Žalec, N., Jelenc Krašovec S. (1999). Vodilo k multimedijскому kompletu za izobraževanje mentorjev študijskih krožkov. V: Černoša, S., Klemenčič, S., Žalec, N., Mijoč, N. Krajnc, A., Findeisen, D., Jelenc-Krašovec, S., Morano, M. Multimedijski komplet za izobraževanje mentorjev študijskih krožkov. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

STVARNO KAZALO

S

TVARNO KAZALO

Bogataj 6,103, 110, 130	Skupnost 46, 55, 76, 89, 93, 96,
Lokalno 12, 14, 35, 55, 62, 76,	104, 107, 123, 130-141, 143-
96, 98, 103, 107, 130, 134,	144
136, 142	Sodelovanje 10, 14, 129, 35-36,
Metoda (-e) 45, 56, 57-60,	54, 77, 99, 100, 110-114, 126,
Metodologija 113, 120, 132	128, 132, 137, 142, 144
Odrasli 6,9,11,15-18, 25, 55, 90,	Študijski krožek (-i)7, 11, 13,
108, 112, 117, 131, 142, 144	14, 28, 39, 43, 62-64, 76-77,
Razvoj 6,12-14, 34, 67, 87, 95,	84-85, 95-96, 102,110, 126,
98, 101, 103-104, 107, 132,	136, 138-143
134, 137, 140-145	

ISBN 978-961-6851-14-5

9 78 961 6 851 14 5